

บทที่ 3

วัดที่ปรากฏภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่างๆ บนภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์

นาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่างๆ ที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ เฉพาะพระอารามหลวงกรุงเทพมหานคร มีวิธีการสำรวจรวบรวมข้อมูลโดยย่อ ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลทางเอกสารจากทะเบียนจิตรกรรมฝาผนังที่วราชอาณาจักร (เท่าที่ทราบในปัจจุบัน) จากหนังสือเรื่อง "จิตรกรรมไทยประเพณี" ของกรมศิลปากร¹ เพื่อสำรวจชื่อสถานที่ อายุ เรื่องของจิตรกรรมที่เขียนเป็นเรื่องราวได้จำนวนทั้งหมด 52 แห่ง

2. ศึกษาข้อมูลภาคสนามโดยเดินทางไปดูภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดต่าง ๆ เพื่อศึกษาเรื่อง ของจิตรกรรมฝาผนังและบันทึกภาพถ่าย

3. นำภาพถ่ายจิตรกรรมฝาผนังที่บันทึกมารวบรวมคัดเลือกเรื่องของจิตรกรรมหัวข้อ นาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่าง ๆ ได้จำนวนทั้งหมด 8 วัด โดยจัดลำดับตามการกำหนด ชนิดของพระอารามหลวง² ดังนี้คือ

1. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร
2. วัดบวรสถานสุทธาราม เขตพระนคร
3. วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร เขตบางกอกใหญ่
4. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เขตดุสิต
5. วัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
6. วัดราชสิทธิธารามราชวรวิหาร เขตบางกอกใหญ่
7. วัดทองธรรมชาติ เขตคลองสาน
8. วัดบุปผารามวรวิหาร เขตธนบุรี

---

¹ กรมศิลปากร, **จิตรกรรมไทยประเพณี** (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533), หน้า 110-127.

² คุรรายละเอียดการกำหนดชนิดของพระอารามหลวง ภาคผนวก หน้า 154 .

วัดต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นจะนำเสนอเนื้อหาลักษณะภาพนาฏศิลป์ที่ปรากฏในแต่ละภาพ
ดังนี้

1. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วัดพระศรีรัตนศาสดารามตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นนอก ทางทิศตะวันออกของ
พระบรมมหาราชวัง มีพระระเบียงล้อมรอบเป็นอาณาบริเวณ ตั้งอยู่ในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ประวัติโดยสังเขป

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2325
พร้อมกับการสร้างพระบรมมหาราชวังและกรุงรัตนโกสินทร์ตามประเพณีการสร้างพระอารามใน
พระราชฐานสมัยอยุธยา

วัดพระศรีรัตนศาสดารามได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์มาแล้วหลายครั้งในรัชกาล
ต่าง ๆ สำหรับภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระระเบียงด้านในเขียนเรื่องรามเกียรติ์ตั้งแต่ต้นจนจบ
ซึ่งได้เขียนมาแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรด
ให้สร้างขึ้นตามบทพระราชนิพนธ์ ต่อมาได้ชำรุดและมีการซ่อมเขียนใหม่ในรัชกาลต่างๆ คือ

ในรัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เขียนภาพรามเกียรติ์ขึ้นใหม่ เมื่อ
มีการฉลองพระนคร 50 ปี ใน พ.ศ. 2375

ในรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการฉลองพระนครครบรอบ 100 ปี ในพ.ศ. 2425

ในรัชกาลที่ 7 เมื่อมีการฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี ใน พ.ศ. 2475

ในรัชกาลที่ 9 มีการซ่อมอนุรักษ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2482 ถึง พ.ศ. 2509 และมีการซ่อม
ใหญ่ตั้งแต่ พ.ศ. 2513 ถึง พ.ศ. 2524 เพื่อให้แล้วเสร็จทันการฉลองสมโภชพระนครครบรอบ 200 ปี
ใน พ.ศ. 2525

ภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่างๆ บนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระระเบียงมีทั้งหมด 178 ห้อง มีคำบรรยายได้ภาพพร้อม
กับคำบรรยายเป็นโคลง ที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 สลักบนแผ่นหินอ่อนอยู่ที่เสารอบพระระเบียง
ด้วย

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระระเบียงมีภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธี
ห้องที่ 113 ด้านตะวันออก ตอนพิภกถวายพระเพลิงศพทศกัณฐ์ (ภาพที่ 2)

ภายในภาพจิตรกรรมตอนพิภกถวายพระเพลิงศพทศกัณฐ์ เขียนรูปภาพในปริมณฑล
ราชวัติมีเมรุมาศลักษณะทรงปราสาทขจรमुखออกปราศรัยประดับพรหมพักตร์ ภายในเมรุตั้งโกศศพ
ทศกัณฐ์ บริเวณฐานทักษิณด้านหน้าและด้านข้างมีรูปเทวดานั่งคุกเข่าถือฉัตร 7 ชั้น นอกจากนี้ด้าน
หน้ามีรูปกนิรียกหนึ่งคู่ ด้านหน้าเมรุพิภกนั่งบนแท่นสังการเสนายักษ์ ถัดไปทางด้านหลังของเสนา
ยักษ์เป็นเหล่าสตรี รอบเมรุมีราชวัติล้อมรอบ ปีกฉัตรเจ็ดชั้นยอดตรงรายรอบราชวัติ สลับกับต้นองค
์ไฟเฟียมาศ³ ห้าชั้นยอดฉัตร และมีหุ่นรูปสัตว์หิมพานต์ทั้งภายในและภายนอกราชวัติ ตั้งเป็น
ระยะๆ ด้านหน้าของราชวัติทำเป็นช่องประตูออกปราศรัย

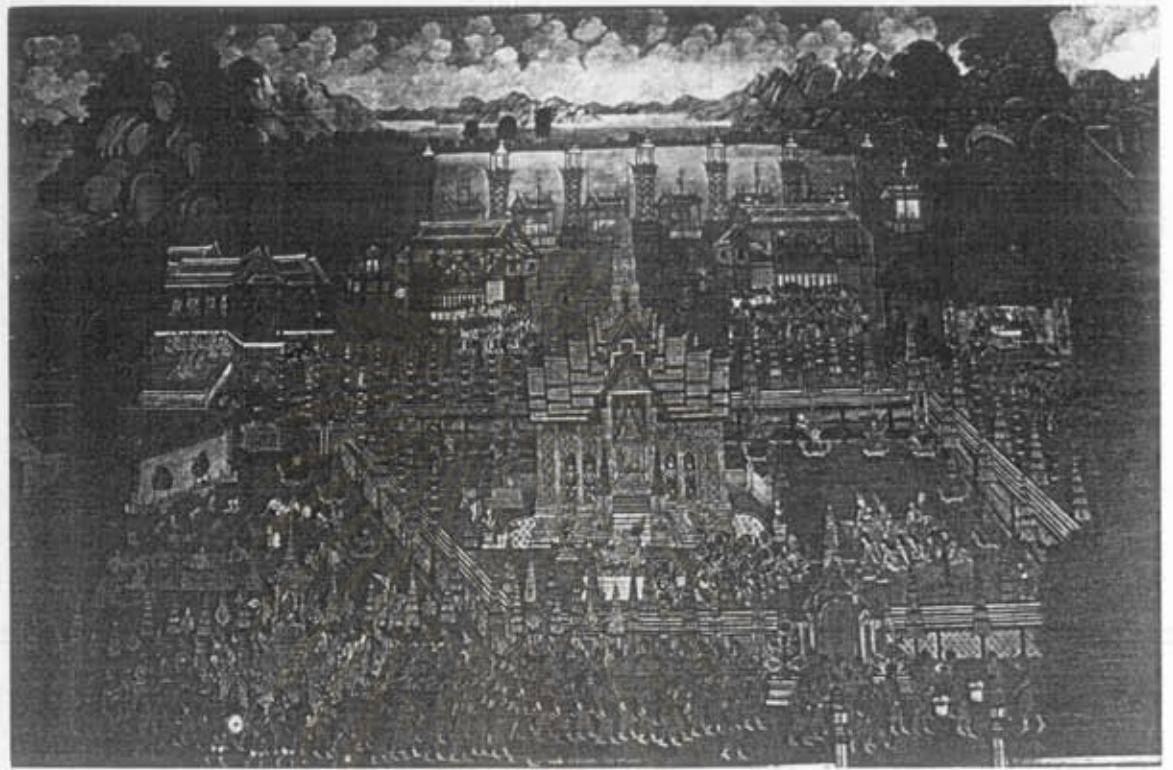
นอกบริเวณราชวัติทางด้านหน้า มีขบวนแห่ศพทศกัณฐ์ที่ประดิษฐานบนราชรถ
โดยมีกระบวนคนตรี กระบวนเครื่องสูงนำหน้า ส่วนด้านข้างและด้านหลังของราชวัติมีมหรสพ
ต่างๆ สมโภชระหว่างช่องระทามีโรงการแสดงขนาดเล็กหลายหลัง มหรสพรอบบริเวณราชวัติมี
หนังใหญ่ หุ่น จี๊ว การแสดงประเลง⁴ แสดงบนโรงขนาดใหญ่ แต่ละโรงมีประชาชนยืนดูอยู่ด้าน
หน้าเป็นจำนวนมาก ส่วนการละเล่นระหว่างช่องระทา มีหุ่นจีน การละเล่นเบิกโรงจับลิงหัวก้า
การละเล่นเพลง หนังตะลุง การละเล่นเหล่านี้แสดงในโรงมหรสพขนาดเล็ก และหน้าโรงมหรสพ
ขนาดเล็กมีการละเล่นไม้สูง ใต้ลวด รำแพน จะได้กล่าวรายละเอียดมหรสพแต่ละประเภท ดังนี้

1. หนังใหญ่ (ภาพที่ 3) แสดงกลางแจ้งอยู่ทางด้านขวาของเมรุ มีจอสีขาวสี่เหลี่ยม
ผืนผ้าขึงอยู่ ปลายเสาซ้ายขวาผูกหางนกยูง มีชายสองคนทำท่าเชิดหนังคนละตัว เป็นหนังรูปเมขลา
กับรามสูร⁵ คนเชิดหนังร่างกายท่อนบนไม่สวมเสื้อ ท่อนล่างนุ่งโจงกระเบน ริมจอหนังมีชายสอง
คนยืนด้านละหนึ่งคน ทั้งสองคนร่างกายท่อนบนไม่สวมเสื้อ ท่อนล่างนุ่งโจงกระเบน คนทางด้าน
ซ้ายของจอมีผ้าพาดบ่าทางซ้าย ทำท่ายกมือทั้งสองขึ้นและหันหน้าไปทางจอหนัง ส่วนคนทางด้าน

³ ไฟเฟียมาศ คือ ดอกไม้ไฟชนิดหนึ่ง

⁴ ประเลง คือ การละเล่นเบิกโรงนาฏศิลป์ชนิดหนึ่ง

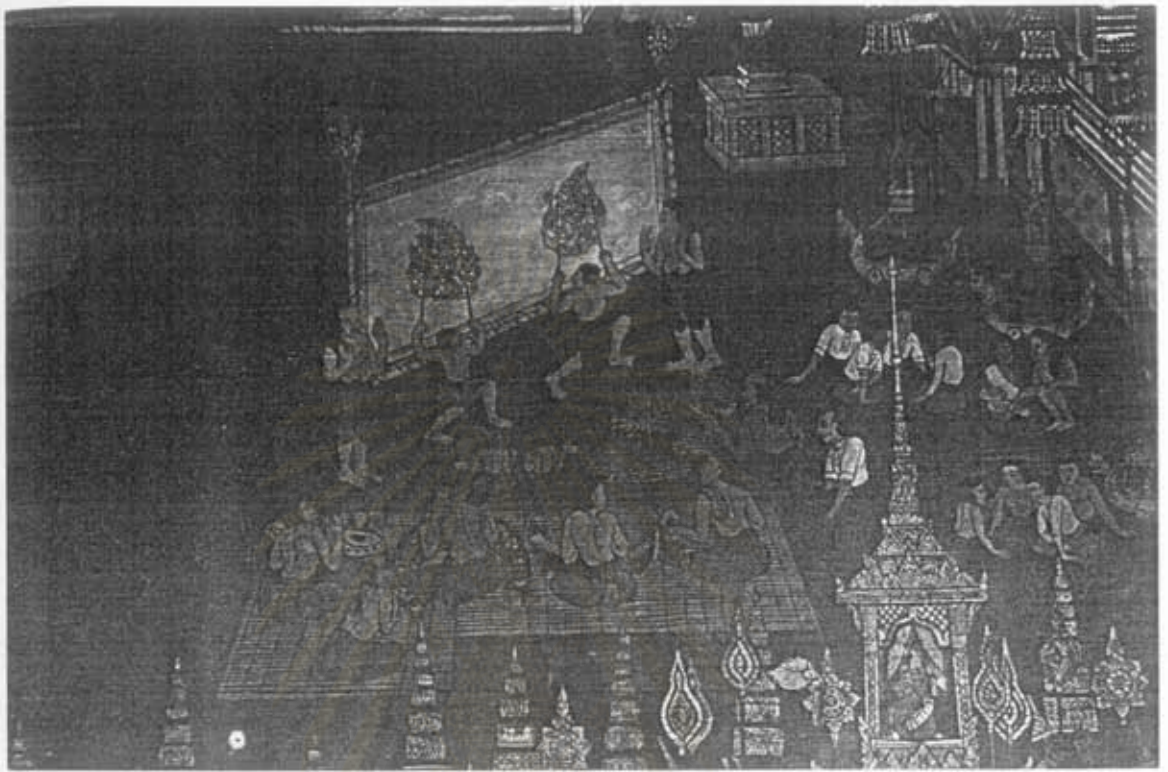
⁵ วิธีแสดงหนังใหญ่ ถ้าแสดงกลางวันก็แสดงแต่เรื่องจับระบำชูดรามสูรเมขลาใน อาคม
สาขายคม, รวมงานนิพนธ์ของ อาคม สาขายคม ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ กรมศิลปากร (กรุงเทพฯ:
กรมศิลปากร, 2525) (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนายอาคม สาขายคม ณ เมรุวัด
มกุฏกษัตริยาราม วันพฤหัสบดีที่ 9 ธันวาคม พุทธศักราช 2525).

ภาพที่ 2 ภาพมหรสพสมโภชประเภทต่าง ๆ ได้แก่ หนังใหญ่ (ทางด้านซ้ายตอนหน้าของภาพ) การเล่นเบิกโรง "ประเลง" (ทางด้านซ้ายตอนหลังของภาพ) หุ่นหลวง (ทางด้านขวาตอนหลังของภาพ) จี๊ว (ทางด้านขวาตอนหลังของภาพ) การเล่นเบิกโรง "จับสิงห์ห้า" การละเล่นพื้นเมือง หนังตะลุง และการละเล่นอื่น ๆ คือ ลอดบ่วง ไม้ตุง ใต้ถุนครำแพน หกตะเมน โยนมีด ต่อตัว (ตอนท้ายของภาพ) คอนพิลกวดาวยเพ็งศพทกัณฐ์ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระระเบียงวัด พระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 3 ผนังใหญ่เรื่อง รามสูร-เมขลา คอน พิกกถาวรเพ็งศพทศกัณฐ์ (ห้องที่ 113)

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง ผนังรูปรามสูรและรูปเมขลาและคนขีดผนังสองคน

เครื่องแต่งกาย คนขีดผนังไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน

เรื่องที่แสดง รามสูร-เมขลา

เครื่องดนตรี กลองทัด, ซออู้วง, ระนาด, ตะโพน, ขลุ่ย, โกร่ง, กรับ

โอกาสการแสดง พิกกถาวรเพ็งศพทศกัณฐ์

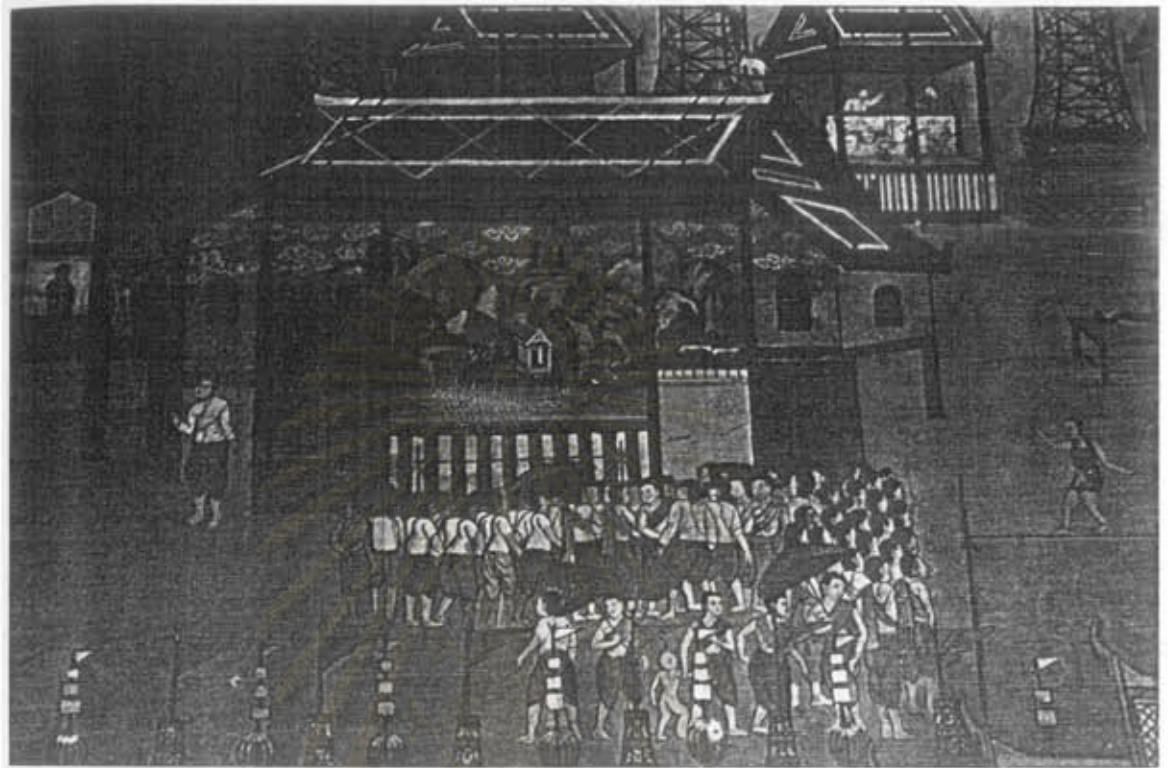
สถานที่แสดง จอหนังตั้งกลาง ด้านขวาของมรุมาศ

ขวาของจอมมีผ้าพาดบ่าทางขวา ทำท่ายกมือทั้งสองขึ้นและยื่นหันหลังให้จอ เข้าใจว่าชายทั้งสองคนนี่คือคนพากย์คนเจรจา ถัดออกมาด้านหลังของคนเซ็ดหนึ่ง มีกองไฟก่อที่เรียกว่า “ร้านเพลิง” ข้างร้านเพลิงทางด้านขวามีชายแต่งกายท่อนบนไม่สวมเสื้อ มีผ้าพาดบ่าขวา ท่อนล่างนุ่งโจงกระเบน นั่งขัดสมาธิหันหน้าเข้าหาจอ มือซ้ายถือกรับ ด้านหน้ามีพานบายศรีหรือพานหมากพลูตั้งอยู่ ส่วนข้างร้านเพลิงทางด้านซ้าย มีเด็กชายสองคนนั่งขัดสมาธิ คนที่นั่งติดร้านเพลิงไว้ผมแกละ ร่างกายช่วงบนไม่สวมเสื้อ ช่วงล่างนุ่งโจงกระเบน มือขวาถือโกร่ง เด็กชายอีกคนหนึ่งไว้ผมจุก ร่างกายช่วงบนไม่สวมเสื้อ ช่วงล่างนุ่งโจงกระเบน มือขวาถือโกร่ง เด็กชายอีกคนหนึ่งไว้ผมจุก ร่างกายช่วงบนไม่สวมเสื้อ ช่วงล่างนุ่งโจงกระเบน มือขวาถือโกร่ง ถัดมาด้านหลังมีวงดนตรีบรรเลง มีนักดนตรีชายนั่งบรรเลงเครื่องดนตรีบนเสื่อ เครื่องดนตรีมีดังนี้ กลองทัด 1 คู่ ฉิ่งวง 1 ราง ระนาด 1 ราง ตะโพน 1 ใบ ขลุ่ย 1 เล้า นักดนตรีแต่งกายช่วงบนไม่สวมเสื้อ บางคนมีผ้าพาดบ่า ส่วนช่วงล่างนุ่งโจงกระเบน นอกเสื่อทางด้านขวามีชายนั่งพับเพียบ หันหน้าเข้าวงดนตรี แต่งกายสวมเสื้อแขนสั้น นุ่งโจงกระเบน

2. การแสดงเบิกโรง “ประเลง” (ภาพที่ 4) แสดงในโรงที่ยกพื้นสูงซึ่งอยู่ทางขวาด้านหลังของเมรุทางด้านขวา หลังคาโรงทรงจั่วมีบันไดพาดริมด้านซ้ายและขวา ที่สันจั่วมีหม้อน้ำตั้งด้านซ้ายและขวาตรงกับบันได⁶ บนหลังคาทางด้านขวามีธงรูปช้างปึก ลักษณะโรงกั้นฝาผนังทางด้านหลังและด้านข้าง โรงมีฉากเป็นภาพวาดโชดหิน ซึ่งมีต้นไม้แทรก มีวิมานอยู่บนสุด และมีอาศรมอยู่เบื้องล่างบนพื้นดิน บนท้องฟ้ามีก้อนเมฆและเทวดาเหาะลอยส่องศรัทธาอยู่ทางด้านซ้ายและขวา ภายในโรงมีผู้แสดงชายสองคนแต่งกายเครื่องละครอย่างตัวพระ สวมหัวเทวดาศรีระไล้น ร่ายรำโดยมือทั้งสองข้างถือหางนกยูง รำอยู่ริมโรงทางด้านซ้ายและขวา ด้านหน้าของโรงมหรสพเบื้องล่างมีประชาชนคนดูขึ้นชมอยู่เป็นจำนวนมาก

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶ สันจั่วหลังคาโรงมหรสพอาคารชั่วคราว จะมีหม้อน้ำตั้งและบันไดพาด ที่ใช้เป็นอุปกรณ์การดับเพลิงนอกเหนือจากพริ้วขอ ตระกร้อน้ำดับเพลิง ด้วยกลัวว่าจะโดนลูกไฟจากดอกไม้ไฟประเภทต่างๆ ที่ใช้จุดเล่นไฟในงานสมโภชใหญ่ๆ จาก เสฐียร โกเศศ “อภินิหาริชา,” วารสารศิลปากร ปีที่ 1 เล่ม 1 (2490) : 62-63. และจากการสัมภาษณ์นายพินิจ สุวรรณบุญ, ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (การออกแบบประยุกต์ศิลป์ พุทธศักราช 2536), 13 กุมภาพันธ์ 2543.

- ภาพที่ 4 การเล่นเบ็กรโรง "ประเลง" (ทางด้านซ้ายของภาพ) และการละเล่นไตลาวคร่ำแพน (ทางด้านขวาของภาพ) คอนพิภกถววย
 เทลิ่งศททศกัณฐ์ (ห้องที่ 113) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
ผู้แสดง	ประเลงผู้ชายสองคน
เครื่องแต่งกาย	อินเครื่องพระ สามศิริระเทวดา ศิริระไล่น
เรื่องที่แสดง	ไม่มี แสดงเพื่อป้องกันเสนียดจัญไร
เครื่องดนตรี	ไม่ปรากฏ
โอกาสการแสดง	พิภกถววยเทลิ่งศททศกัณฐ์
สถานที่แสดง	ภายในโรงมหรสพ ลักษณะโรงที่เหลี่ยมผืนผ้า อกพื้นสูงระดับเหนือศีรษะผู้ดู หลังคาทรงจั่ว ด้านหน้า เบ็กรเป็นเวที มีฉากปูปริมาณตั้งอยู่บนโชดหิน และมีศาลาตั้งอยู่เบื้องล่าง ด้านข้างเบ็กรและเจาะหน้าต่าง

3. หุ่นหลวง (ภาพที่ 5) แสดงในโรงหุ่นยกพื้นสูงอยู่ทางขวาด้านหลังของเมรุ หลังคาทรงจั่วมีบันไดพาดริมด้านซ้ายและขวา ที่สันจั่วมีหม้อน้ำตั้งด้านซ้ายและขวาตรงกับบันได บนหลังคาทางด้านซ้ายมีรูปช้างปัก ลักษณะโรงหุ่นด้านหลัง ด้านข้างและด้านหน้าส่วนข้างกันฝาผนัง โรงหุ่นมีฉากเป็นภาพวาดโศคนิทัศน์ ซึ่งมีต้นไม้ขึ้นแทรก บนสุดตรงกลางของโศคนิทัศน์มีวิมานยอดปราสาทตั้งอยู่ เหนือขึ้นไปเป็นท้องฟ้ามีก้อนเมฆ พระจันทร์อยู่ทางด้านขวาของโรง และพระอาทิตย์อยู่ทางด้านซ้ายของโรง ส่วนล่างของฉากวาดภาพเป็นแม่น้ำ มีประตูเข้าออกสองข้างคือด้านซ้ายและด้านขวา ฉากด้านหน้าส่วนข้างทางด้านซ้ายและขวา วาดภาพเป็นกำแพงเมืองอยู่ชั้นนอก มีอาคารสถาปัตยกรรมและต้นไม้อยู่ชั้นในกำแพงเมืองด้านหน้าโรงมีหุ่นสองตัวเชิดอยู่ เป็นหุ่นนางยักษ์และหุ่นรูปคล้ายเด็กไว้ผมแฉะ หุ่นนางยักษ์ ทำท่ายกมือยกแขนขวาตีกระบอง ส่วนแขนซ้ายยกมือ ขึ้นไปที่หุ่นอีกตัวหนึ่ง หุ่นเด็กทำท่ายกมือปกป้อง เข้าใจว่าหุ่นนางยักษ์คือนางผีเสื้อสมุทร และหุ่นเด็กคือสินสมุทร หุ่นสองตัวคือตัวละครจากเรื่องพระอภัยมณี ด้านหน้าของโรงหุ่นเบื้องล่าง มีประชาชนคนดูเข้าชมเป็นจำนวนมาก

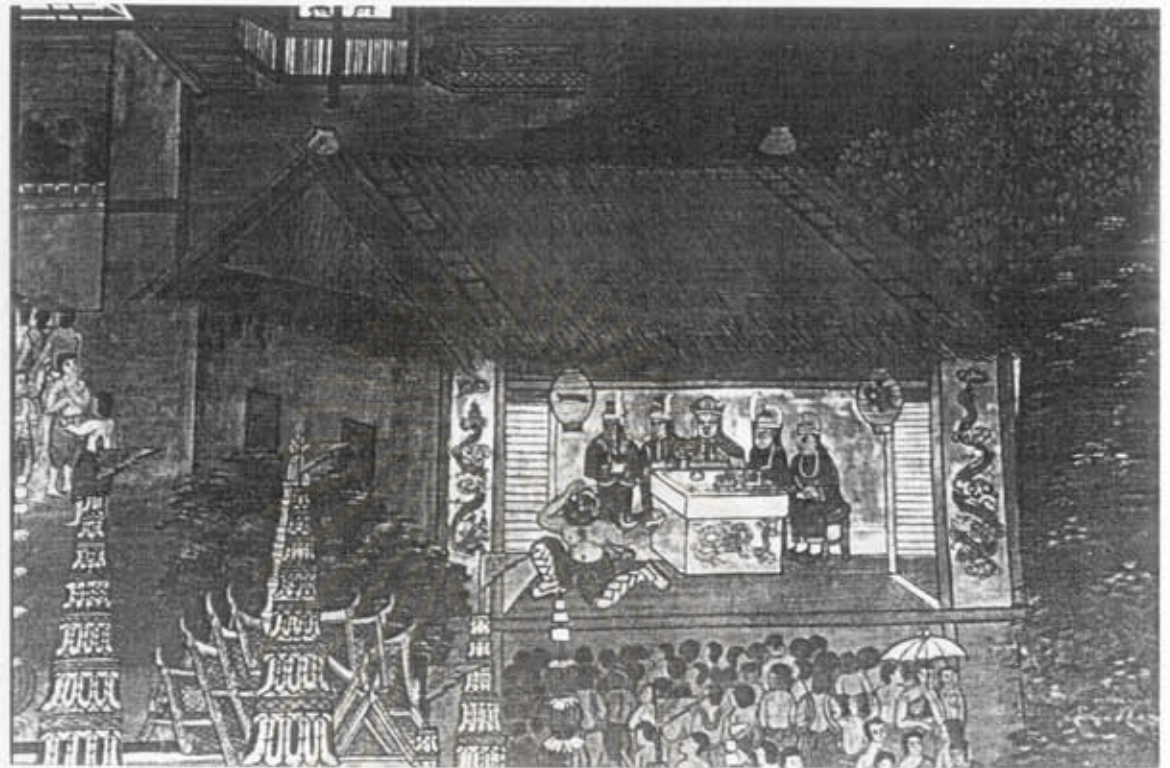
4. จีว (ภาพที่ 6) แสดงในโรงจีวยกพื้นสูงอยู่ทางด้านหลังของมุมขวาราชาติ โรงจีวปลูกเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลังคาทรงจั่วมุงด้วยจาก มีบันไดพาดริมด้านซ้ายและขวา ที่สันจั่วมีหม้อน้ำตั้งด้านซ้ายและขวาตรงกับบันได หลังคาด้านหน้าห้อยโคมจีนทางด้านซ้ายและขวา ด้านข้างของโรงจีวเป็นฝาที่บมีหน้าต่างสี่เหลี่ยมสองบาน ด้านหน้าส่วนข้างกันฝาผนัง วาดภาพมังกรและก้อนเมฆ ลึกเข้าไปจากด้านหน้าโรงมีฉากวาดภาพเป็นบานเกล็ด อยู่ริมด้านข้างซ้ายและขวา ตรงกลางเป็นผนังเรียบ

ภายในโรงมีนักแสดงชายจำนวน 5 คน แต่งกายแบบชาวจีนล้อมรอบโต๊ะสี่เหลี่ยมที่ตั้งอยู่กลางเวที ชาย 3 คนแต่งกายคล้ายทหารถืออาวุธคล้ายง้าว ส่วนชายคนกลางแต่งกายต่างจากชาย 4 คน คือแต่งกายแบบขุนนางชาวจีน ชายคนที่ 4 ซึ่งอยู่ริมทางด้านขวานั่งอยู่บนเก้าอี้ทางด้านซ้ายริมโรงมีนักแสดงชายอีกคนหนึ่งนั่งชันเข่าขวาขึ้น ส่วนเขาซ้ายและพื้นตะเข็บยกขาออกไปด้านหลัง นักแสดงคนนี้เขียนหน้ามีหนวดเครา ทำท่ายกแขนขวาเอามือตะหน้าผาก และกางแขนซ้ายพร้อมกับหงายฝ่ามือขึ้นถือปลา การแต่งกายไม่สวมเสื้อ สวมแต่กางเกงยาวแค้เข้า มีเชือกผูกเอว สวมรองเท้าเบื้องล่าง ด้านหน้าโรงจีว มีกลุ่มประชาชนจำนวนมากเข้าชม

- ภาพที่ 5 หุ่นหลวง เข้าใจว่าเรื่องพระอภัยมณี ตอน พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ (ห้องที่ 113) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระ
 ระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
- ผู้แสดง หุ่นสองตัวรูปนางยักษ์ และรูปเด็ก คือผีเสื้อสมุทรและกินสมุทร
- เครื่องแต่งกาย หุ่นนางยักษ์ไม่สวมเสื้อ สวมเครื่องประดับ หุ่นรูปเด็กแต่งอินเครื่อง ไข่มุกจุก
- เรื่องที่แสดง พระอภัยมณี?
- เครื่องดนตรี ไม่ปรากฏ
- โอกาสการแสดง พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์
- สถานที่แสดง ภายในโรงหุ่นด้านหลังเมรุมาศ ตึกคณะโรงสีเหลี่ยมผืนผ้าถึงคาทรงจั่ว ด้านหน้าทำเป็นเวที ครง
 กลางมีแผงกั้นบังคนเซ็ด ฉากวาดเป็นวิมานบนใจคหิน มีประตูเข้าออกสองข้าง ด้านข้างปิดเจาะ
 หน้าต่าง

ภาพที่ 6 จิว คอน พิภกถวายเพลิงศกัณฐ์ (พ้องที่ 113) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง ผู้ชายห้าคนอยู่ด้านหลัง ผู้ชายหนึ่งคนอยู่ด้านหน้า

เครื่องแต่งกาย ผู้ชายหนึ่งคนแต่งกายอย่างขุนนาง ผู้ชายสี่คนแต่งอย่างทหาร ผู้ชายหนึ่งคนแต่งกายไม่สวมเสื้อ นุ่งกางเกง สวมรองเท้า

เรื่องที่แสดง ไม่ทราบ

เครื่องดนตรี ไม่ปรากฏ

โอกาสการแสดง พิภกถวายเพลิงศกัณฐ์

สถานที่แสดง ภายในโรงหุ่น ด้านหลังเบรุมาศ ถัดคณะโรงที่เหยียดดินค้า หลังคาทรงจั่วมุงด้วยจาก หลังคาด้านหน้าห้อยโคม ด้านหน้าเปิดเป็นเวที ด้านหน้าทางซ้ายและขวามีภาพมังกงและก้อนเมฆ ถัดเข้าไปในเวทีด้านหลังทางซ้ายขวามีบานเกล็ด ด้านข้างโรงปิดเจาะหน้าต่าง

5. หุ่นจีน (ภาพที่ 7) แสดงในโรงมหรสพสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ยกพื้นสูง ปลูกอยู่ระหว่างช่องระทา มีหม้อน้ำตั้งด้านซ้ายและด้านขวาตรงกับบันได โรงจิวด้านหน้าและด้านข้างเปิด ด้านหลังเป็นผนังทึบ กลางโรงกันฉากสี่เหลี่ยมที่มีลวดลายสูงระดับอกของผู้เซ็ดหุ่น เขียนลวดลายหลังคาทรงจั่วมีช่อฟ้า ไบระกา ทางหงส์และมีบันไดพาคริมด้านซ้ายและขวา ที่สันจั่วเป็นมังกรและก้อนเมฆ ด้านหลังฉากมีชาวจีนสองคน ชักหุ่นจีนคนละหนึ่งตัว แต่งกายอย่างชาวจีนสวมเสื้อแขนยาวผ่าอก ไว้ผมมวย ยืนเซ็ดหุ่นคนละหนึ่งตัว

6. การเล่นเบิกโรง “จับลิงหัวค้ำ” (ภาพที่ 8) แสดงในโรงสี่เหลี่ยมขนาดเล็กยกพื้นสูงปลูกอยู่ระหว่างช่องระทา ถัดไปจากโรงจิวทางด้านซ้าย หลังคาจั่ว มีช่อฟ้าไบระกาทางหงส์ และมีบันไดพาคริมด้านซ้ายและขวา ที่สันจั่วมีหม้อน้ำตั้งด้านซ้ายและขวาตรงกับบันได โรงด้านหน้าและด้านข้างเปิด ด้านหลังเป็นผนังทึบเขียนลวดลายก้อนเมฆ เกือบทาบโรงกันฉากสี่เหลี่ยมสูงขนาดครึ่งหนึ่งของผนังด้านหลัง ด้านหน้าของฉากมีผู้แสดงสองคนแสดงการเล่นเบิกโรง “จับลิงหัวค้ำ” แต่งเครื่องละครอย่างตัวลิง รำในท่าจับ

7. การละเล่นเพลง (ภาพที่ 9) แสดงในโรงมหรสพสี่เหลี่ยมขนาดเล็กยกพื้นสูง ปลูกอยู่ระหว่างช่องระทา ถัดไปจากโรงการเล่นเบิกโรงทางด้านซ้าย หลังคาทรงจั่วมีช่อฟ้าไบระกาทางหงส์และมีบันไดพาคริมด้านซ้ายและขวา ที่สันจั่วมีหม้อน้ำตั้ง ด้านซ้ายและขวาตรงกับบันได โรงมหรสพด้านหน้าและด้านข้างเปิด ด้านหลังเป็นผนังทึบ กลางโรงมหรสพมีนักแสดงหญิงและชายกำลังยืนรำรำ นักแสดงหญิงแต่งกายช่วงบนห่มสไบ ช่วงล่างนุ่งผ้าถุง นักแสดงชายแต่งกายช่วงบนไม่สวมเสื้อ มีผ้าคล้องบ่า ช่วงล่างนุ่งโจงกระเบนสูงเหนือหัวเข้าคล้ายกับนุ่งหยักรั้งและมีผ้าคาดเอว ทางด้านขวาของโรงมหรสพมีชายสามคนไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบนและมีผ้าคาดเอว นั่งอยู่กับพื้นมองดูนักแสดงหญิงชาย ทางด้านซ้ายของโรงมหรสพมีชายไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน และมีผ้าคาดเอว นั่งหลังพิงเสาเป่าขลุ่ย

8. ผนังตะลุง (ภาพที่ 10) แสดงในโรงมหรสพสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ยกพื้นสูงอยู่ระหว่างช่องระทา ถัดไปจากโรงการละเล่นเพลงทางด้านซ้าย หลังคาทรงจั่วมีช่อฟ้าไบระกาทางหงส์ และมีบันไดพาคริมด้านซ้ายและขวา ที่สันจั่วมีหม้อน้ำตั้ง ด้านซ้ายและขวาตรงกับบันได โรงด้านข้างเป็นฝาผนังทึบ ด้านหน้าเจาะช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัสทำเป็นจอชิงด้วยผ้าสีขาว มีตัวหนังตะลุงสองตัวเชิดอยู่ส่วนล่างของจอตัวหนังตะลุงทำท่ายกแขนแบมือและกางขา

9. การละเล่นต่าง ๆ ได้แก่ ต่อตัว (ภาพที่ 11, 12) ลอดบ่วง (ภาพที่ 11) บ่วงพวง (ภาพที่ 12) โยนมิด (ภาพที่ 11) ไล่ลวดรำแพน (ภาพที่ 11, 12, 13) ไม้สูง (ภาพที่ 12, 13) หกคะเมน (ภาพที่ 13, 14) การละเล่นต่าง ๆ เหล่านี้จะเล่นอยู่เบื้องหลังเมรุมาศและระหว่างช่องระทาดัง ๆ โดยจะกล่าวบรรยายรายละเอียดดังนี้

- ภาพที่ 7 หุ่นจีน การละเล่นไม้สูง (ตรงกลางของภาพ) และต่อตัว (ทางด้านขวาตอนล่างของภาพ) ตอน พิhekดววยเพลิ่งศททศกัณฐ์ (ห้องที่ 113) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
- ผู้แสดง หุ่นชักสองตัวและคนชักหุ่นสองคน
- เครื่องแต่งกาย คนชักหุ่นแต่งกายอย่างคนจีน
- เรื่องที่แสดง ไม่ปรากฏ
- โอกาสการแสดง พิhekดววยเพลิ่งศททศกัณฐ์
- สถานที่แสดง ภายในโรงมหรสพระหว่างช่องระทาลังเมรุมาศ ลักษณะโรงสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก หลังคาทรงชั้ว ออกหันสูง ด้านหน้าและด้านข้างเปิด ด้านหลังปิด ด้านหน้ามีฉากสูงระดับครึ่งอกคนชักหุ่น วาดลายมังกรกันเข้ามาครึ่งหนึ่งของพื้นโรง

ภาพที่ 8 การเล่นเบิกโรง "จับตึงหัวค้ำ" และการตะลั่นไต่ลวดร่าแพน ค้อคัว (ทางด้านซ้ายตอนล่างของภาพ) คอน พิภกถวาย
เพลิงศพรทศกัณฐ์ (ห้องที่ 113) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร
กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง การเล่นเบิกโรง "จับตึงหัวค้ำ" ผู้ชายสองคนเป็นลิงขาวตึงค้ำ

การแต่งกาย การเล่นเบิกโรง "จับตึงหัวค้ำ" แต่งเครื่องแต่งตัวลิง

เรื่องที่แสดง การเล่นเบิกโรง "จับตึงหัวค้ำ" ลิงขาวตึงค้ำต่อสู้กัน

เครื่องดนตรี ไม่ปรากฏ

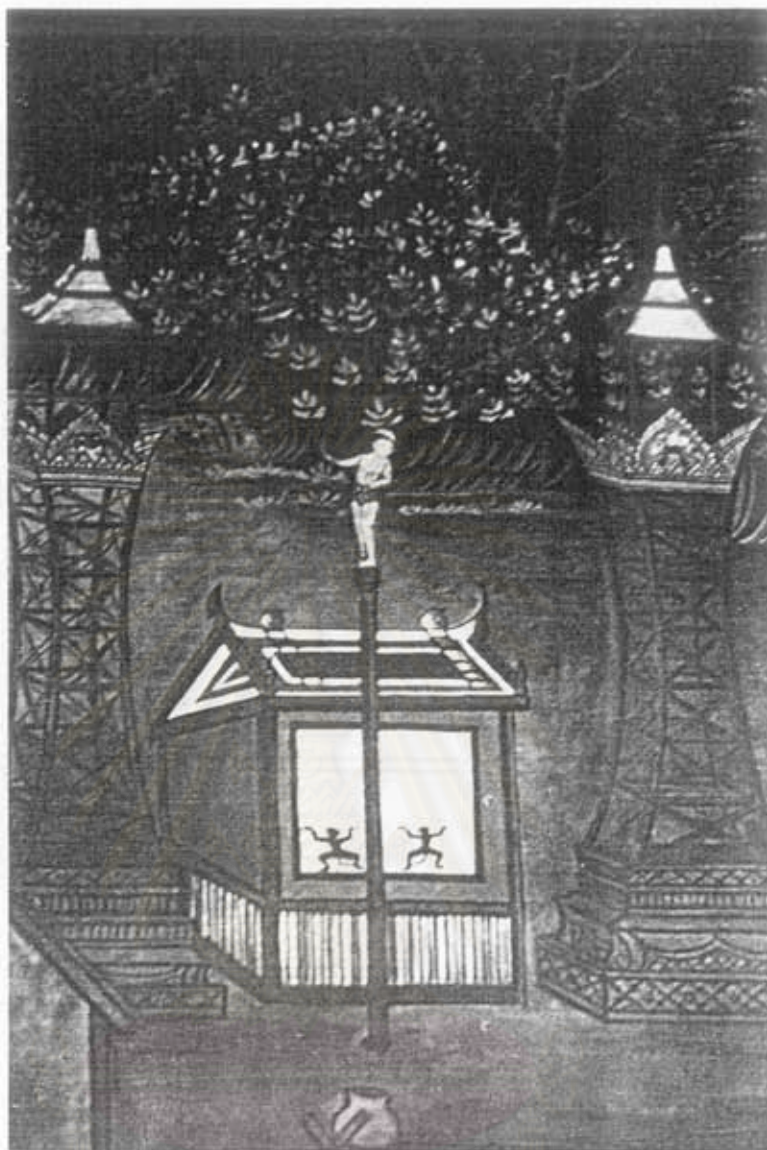
โอกาสที่แสดง พิภกถวายเพลิงศพรทศกัณฐ์

สถานที่แสดง การเล่นเบิกโรง "จับตึงหัวค้ำ" แสดงภายในโรงมหรสพ ระหว่างช่องระหา หลังเมรุมาศ เป็นโรงที่
เหลี่ยมขนาดเตี้ย หลังคาทรงจั่ว ยกพื้นสูง ด้านหน้าและด้านข้างเปิด ด้านหลังปิด กลางโรงมีฉากสูง
ขนาดครึ่งหนึ่งของความสูงของโรง

ภาพที่ 9 การละเล่นพื้นเมือง การละเล่นหกคะเมน (ตอนกลางของภาพ) ลอดบ่วง โขนมิด (ตอนล่างของภาพ) ตอน พิภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ (ห้องที่ 113) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง	การละเล่นพื้นเมือง ผู้แสดงผู้ชายและผู้หญิง
เครื่องแต่งกาย	การละเล่นพื้นเมือง ผู้แสดงชายไม่สวมเสื้อ มีผ้าคล้องบ่า ผู้แสดงหญิงห่มสไบ นุ่งผ้าถุง
เรื่องที่แสดง	การละเล่นพื้นเมือง โขนมิด
เครื่องดนตรี	มีนักดนตรีเป่าขลุ่ยหนึ่งคน
โอกาสที่แสดง	พิภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์
สถานที่แสดง	การละเล่นพื้นเมืองแสดงภายในโรงมหรสพ ระหว่างช่องระथा หลังมรุมาศ ลักษณะโรงสี่เหลี่ยม มีม้านขนาดเล็ก ยกพื้นสูง ด้านหน้าและด้านข้างเปิด ด้านหลังปิด

ภาพที่ 10 หนังสติ่ง และการละเล่นไม้สูง ตอน ทิเกกถวยเพลิงศททศกัณฐ์ (ห้องที่ 113) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระระเบียงวัด
 พระศรีวิจิตรศาสนคาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง	หนังสติ่ง ตัวหนังกากสองตัว
การแต่งกาย	หนังสติ่งไม่มี
เรื่องที่แสดง	หนังสติ่งไม้ทราบ
เครื่องดนตรี	ไม้ปร่ากฏ
โอกาสการแสดง	ทิเกกถวยเพลิงศททศกัณฐ์
สถานที่แสดง	หนังสติ่งแสดงภายในโรงมหรสพระหว่างช่องระหา หลังเมรุมาศ ลักษณะ โรงที่ล้อมคั้นผ้าขนาด เล็ก ยกพื้นสูง ด้านหน้าเจาะช่องซึงจอ ด้านข้างปิด

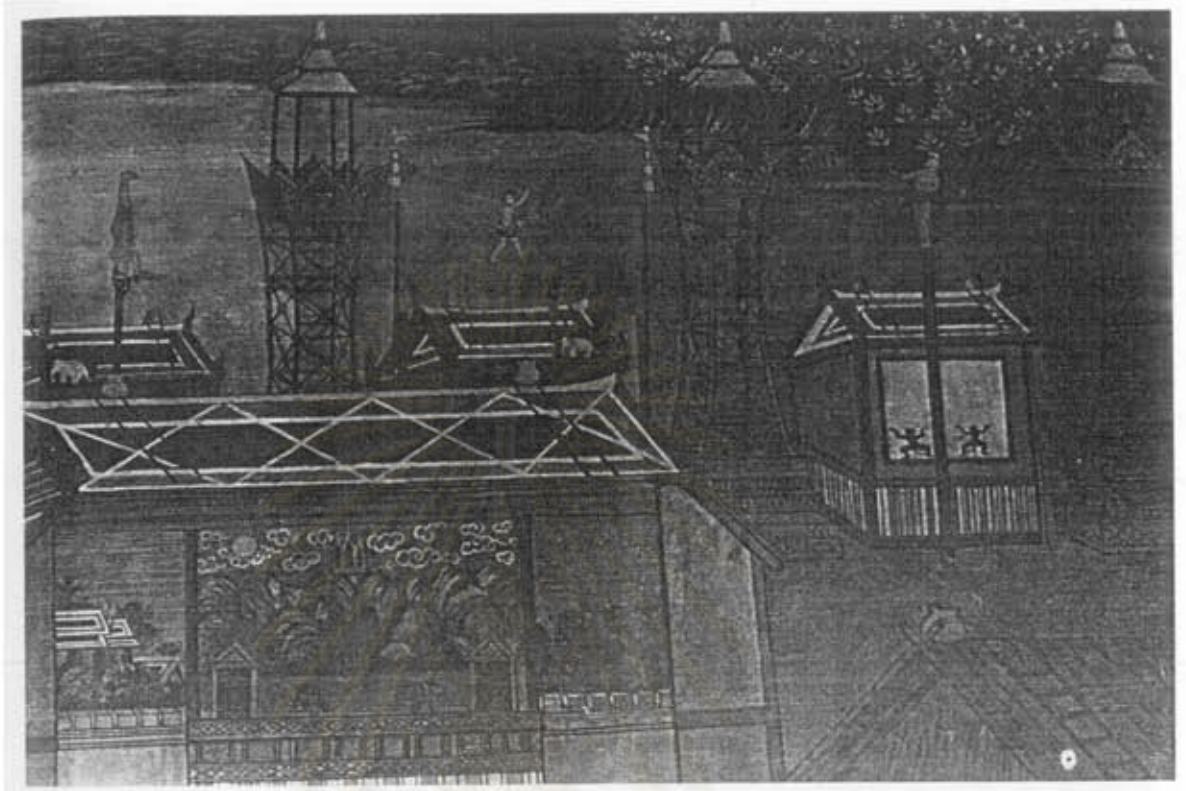
- ภาพที่ 11 การละเล่นต๋อตัว (ทางด้านขวาตอนบนของภาพและทางด้านซ้ายตอนล่างของภาพ) ลอดบ่วง (ทางด้านขวาตอนบนของภาพ) โยนมิด (ทางด้านขวาตอนกลางของภาพ) ใต้ลาวคร่ำแพน (ทางด้านซ้ายตอนล่างของภาพ) คอน พิภกถวายเพลิงศพ ทศกัณฐ์ (ห้องที่ 113) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
ผู้แสดง	การละเล่นต๋อตัว ลอดบ่วง โยนมิด ใต้ลาวคร่ำแพน ผู้แสดงชายคนเดียว
เครื่องแต่งกาย	การละเล่นต๋อตัว ลอดบ่วง โยนมิด ใต้ลาวคร่ำแพน ผู้แสดงสวมเสื้อไม่มีแขน นุ่งโจงกระเบน
เรื่องที่แสดง	ไม่มี เป็นการแสดงความสามารถของผู้แสดง
เครื่องดนตรี	ไม้ปรางกุ
โอกาสการแสดง	พิภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์
สถานที่แสดง	บนลานกลางแจ้งหังเมรุมาศ

ภาพที่ 12 การเล่นเบ็กรโรง "ประเลง" (ด้านซ้ายตอนล่างของภาพ) หุ่นจีน การเล่นเบ็กรโรง "จับถึงหัวค้ำ" (ตอนกลางของภาพ) การละเล่นบ่วงพวง (ทางด้านซ้ายตอนบนของภาพ) ไม้สูง (ตรงกลางของภาพ) ใต้ถั่วครำแพน (ทางด้านขวาของภาพ) ต่อคิว (ตรงกลางตอนล่างของภาพ) ตอน พิภกถวาทเพลิงศพทศกัณฐ์ (ห้องที่ 113) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระเวระเบ็กรโรงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง	การละเล่นบ่วงพวง ไม้สูง ใต้ถั่วครำแพน ผู้แสดงชายคนเดียว ต่อคิว ผู้แสดงชายสองคน
เครื่องแต่งกาย	การละเล่นบ่วงพวง ต่อคิว ผู้แสดงสวมเสื้อไม่มีแขน นุ่งโจงกระเบน ไม้สูง ใต้ถั่วครำแพน ผู้แสดงไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน
เรื่องที่แสดง	บ่วงพวง ไม้สูง ใต้ถั่วครำแพน ต่อคิว ไม่ทราบเป็นการแสดงความสามารถของผู้แสดง
เครื่องดนตรี	ไม่ปรากฏ
โอกาสการแสดง	พิภกถวาทเพลิงศพทศกัณฐ์
สถานที่แสดง	บ่วงพวง ไม้สูง ใต้ถั่วครำแพน แสดงกลางแจ้งหน้าโรงมหรสพ ระหว่างช่องระทอ ต่อคิว แสดงกลางแจ้งบนถานหลังเนรุมาศ

- ภาพที่ 13 หุ่นหลวง (ทางด้านซ้ายตอนล่างของภาพ) การละเล่นหกกะเมน (ทางด้านซ้ายของภาพ) ใต้ลวดคร่ำแพน (ตรงกลางของภาพ) ไม้สูง (ทางด้านขวาของภาพ) หนังกะดุง (ทางขวาของภาพ) คอน พิภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ (ห้องที่ 113) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
ผู้แสดง	การละเล่นหกกะเมน ใต้ลวดคร่ำแพน ไม้สูง ผู้แสดงผู้ชายคนเดียว
เครื่องแต่งกาย	การละเล่นหกกะเมน ใต้ลวดคร่ำแพน ไม้สูง ผู้แสดงไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน
เรื่องที่แสดง	การละเล่นหกกะเมน ใต้ลวดคร่ำแพน ไม้สูง ไม่มีเป็นการแสดงความสามารถของผู้แสดง
เครื่องดนตรี	ไม่ปรากฏ
โอกาสการแสดง	พิภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์
สถานที่แสดง	การละเล่นหกกะเมน ใต้ลวดคร่ำแพน ไม้สูง แสดงกลางแจ้งหน้าโรงมหรสพ ระหว่างช่อระทา

- ภาพที่ 14 การละเล่นพื้นเมือง (ทางซ้ายคอนบนของภาพ) หุ่นหลวง (ทางขวาตอนล่างของภาพ) การละเล่นหอกะเมน (ตรงกลางคอนบนของภาพ) ลอดบัว (ด้านซ้ายคอนล่างของภาพ) โยนมิด (ตรงกลางคอนล่างของภาพ) คอน พิภกถวายเพลิงศททศกัณฐ์ (ห้องที่ 113) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
ผู้แสดง	การละเล่นหอกะเมน ลอดบัว โยนมิด ผู้แสดงผู้ชายคนเดียว
เครื่องแต่งกาย	การละเล่นหอกะเมน ผู้แสดงไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ผูกผ้าคาดเอว โยนมิด สวมเสื้อไม่มีแขน นุ่งโจงกระเบน ผูกผ้าคาดเอว
เรื่องที่แสดง	การละเล่นหอกะเมน ลอดบัว โยนมิด ไม่มีเป็นการแสดงความสามารถของผู้แสดง
เครื่องดนตรี	ไม่ปรากฏ
โอกาสการแสดง	พิภกถวายเพลิงศททศกัณฐ์
สถานที่แสดง	การละเล่นหอกะเมน แสดงกลางแจ้งหน้าโรงมหรสพ ระหว่างช่องระทา โยนมิด แสดงกลางแจ้งหลังเมรุมาศ

9.1 ต่อตัว (ภาพที่ 11, 12) เล่นอยู่เบื้องหลังเมรุมาศ หน้าโรงมหรสพต่างๆ ระหว่างช่องระทา มีต่อตัวสองจุด จุดแรกอยู่เบื้องหลังเมรุมาศทางด้านซ้าย และที่สองอยู่เบื้องหลังเมรุมาศด้านขวาซึ่งไม่ไกลจากระทา ต่อตัวที่แรกผู้แสดงชายสวมเสื้อไม่มีแขน นุ่งโจงกระเบน นอนหงายแขนแนบลำตัว ยกขาตั้งฉากอยู่บนเตียงและมีผู้แสดงชายอีกคนหนึ่งสวมเสื้อนุ่งโจงกระเบน ทำท่าต่อตัวกับผู้แสดงคนแรก โดยหกคะเมนตัวตรงวางมือตะเท้าของผู้แสดงคนแรก แขน ลำตัวและขาของผู้แสดงคนที่สอง อยู่ในแนวเดียวกับขาผู้แสดงคนแรก ทางด้านซ้ายของการแสดง ถัดออกมาเล็กน้อยมีคนดูขึ้นชม ส่วนต่อตัวจุดสองผู้แสดงชายสวมเสื้อไม่มีแขน นุ่งโจงกระเบน นอนหงายแขนแนบลำตัว ยกขาตั้งฉากอยู่บนเตียง และมีผู้แสดงชายอีกคนหนึ่งสวมเสื้อนุ่งโจงกระเบน ทำท่าต่อตัวกับผู้แสดงคนแรก โดยยื่นด้วยเท้าซ้ายบนเท้าของผู้แสดงคนแรก ส่วนเท้าขวายกขึ้นขนานในแนวนอนกับแขนที่กางเหยียดออกไปสองข้างทางด้านซ้ายและขวา

9.2 ลอดบ่วง (ภาพที่ 11) ไม่สามารถเห็นได้ทั้งหมด คงเห็นเพียงบางส่วนเท่านั้น เพราะยอดเมรุมาศบังภาพส่วนหนึ่งของการละเล่นลอดบ่วง ซึ่งอยู่เบื้องหลังเมรุมาศ ผู้แสดงชายสวมเสื้อไม่มีแขน นุ่งโจงกระเบน ทำท่ากระโจนตัวลอดบ่วงไฟที่มีขาตั้งปักลงบนดิน

9.3 บ่วงพวง (ภาพที่ 12) อยู่ระหว่างช่องระทาดันที่หนึ่งและดันที่สอง หน้าโรงมหรสพขนาดเล็ก นักแสดงชายทำท่าพาดเท้าเกี่ยวกับคานเสาบ่วง ที่ปลายสองด้านปักฉัตร 3 ชั้นมียอดเป็นธง ห้อยลำตัวลง กางแขนทั้งสองข้างจับบ่วงอันที่สองเพียงเพื่อไต่ลงมา

9.4 โยนมิด (ภาพที่ 11) แสดงถึคอยู่เบื้องหน้าทางด้านซ้ายของลอดบ่วงไฟ นักแสดงชายไว้ผมยาวถึงสะเอว สวมเสื้อไม่มีแขน นุ่งผ้าโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอว ทำท่าขึ้นยกแขนขวาโยนมิดสองเล่มขึ้นไปกลางอากาศ ส่วนแขนซ้ายเหยียดมาทางด้านหน้า โดยมีมือซ้ายถือมิดหนึ่งเล่ม ผู้แสดงหงนหน้ามองคูมิดสองเล่มที่โยนขึ้น

9.5 ไต่ลวดรำแพน (ภาพที่ 11) แสดงอยู่เบื้องหลังเมรุมาศทางด้านขวา นักแสดงชายสวมเสื้อไม่มีแขน นุ่งโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอว ทำท่าก้าวเดินไต่ลวดที่ผูกขึงระหว่างเสาสองดัน ส่วนแขนทั้งสองข้างทำท่ายกมือถือหางนกยูง ทางด้านขวาของเสาที่ผูกลวด มีประชาชนคนดูขึ้นชมหลายคน

ไต่ลวดรำแพน (ภาพที่ 12) แสดงอยู่ระหว่างช่องระทาดันที่สองและดันที่สาม หน้าโรงมหรสพการเล่นเบิกโรง “จับถึงหัวค้ำ” นักแสดงชายไม่สวมเสื้อนุ่งโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอว ทำท่าก้าวเดินไต่ลวดที่ผูกขึงระหว่างเสาสองดัน ที่ปลายหัวเสามีฉัตรสามชั้นยอดธงปัก ส่วนแขนทั้งสองข้างยกขึ้น โดยมีหางนกยูงถือมือไขว้ตัดกันเหนือศีรษะ ด้านหลังตรงสะเอวผู้แสดงมีเชือกผูกติดกับลวด

ใต้ถวดรำแพน (ภาพที่ 13) แสดงอยู่ระหว่างช่องระทาดันที่หกและดันที่เจ็ด หน้าโรงมหรสพ นักแสดงชายไม่สวมเสื้อนุ่งโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอวทำท่าก้าวเดิน ใต้ถวดที่ผูกขึงระหว่างเสาสองดัน ที่ปลายหัวเสามีฉัตรสามชั้นยอดธงปัก แขนซ้ายยกขึ้นสูงมือถือหางนกยูงเหนือศีรษะ แขนขวาเหยียด มือถือหางนกยูง

9.6 ไม้สูง (ภาพที่ 12) แสดงอยู่ระหว่างช่องระทาดันที่สองและดันที่สามหน้าโรงหุ่นจีน นักแสดงชายไม่สวมเสื้อนุ่งโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอว ทำท่ายืนย่อตัวแขนสองข้างทำท่ายืนย่อตัวบนเป็นปลายยอดไม้สูง แขนสองข้างทำท่ารำรำ

ไม้สูง (ภาพที่ 13) แสดงอยู่ระหว่างช่องระทาดันที่เจ็ดและดันที่แปด หน้าโรงหนังตะลุงนักแสดงชายไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ทำท่ายืนตัวตรงบนเป็นปลายยอดไม้สูง แขนสองข้างทำท่ารำรำ

9.7 หกคะเมน (ภาพที่ 13, 14) แสดงอยู่ระหว่างช่องระทาดันที่สี่และดันที่ห้า หน้าโรงมหรสพการละเล่นเพลง นักแสดงชายไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอว ทำท่าหกคะเมน ศีรษะยื่นเป็นปลายยอด ไม้สูง เท้าชี้ฟ้า ขาขยับเคลื่อนไหวคล้ายท่าก้าวเดิน มือจับยึดส่วนที่เป็นที่ยึดสำหรับนักแสดง ซึ่งอยู่ติดกับเป็นปลายยอดไม้สูง

2. วัดบวรสถานสุทธาวาส

วัดบวรสถานสุทธาวาสหรือเรียกกันสามัญว่า “วัดพระแก้ววังหน้า” เป็นวัดที่อยู่ในเขตวังเช่นเดียวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่อยู่ในเขตพระบรมมหาราชวัง คือ ตั้งอยู่ในบริเวณพระราชวังบวรสถานมงคลด้านเหนือ

ประวัติโดยสังเขป

เดิมบริเวณวัดบวรสถานสุทธาวาสนี้ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทโปรดให้สร้างวัดประธานแก่นักชี ผู้เป็นมารดาของนักองคี่และนักองคี่ภา พระสมณเฑาะพพร้อมทั้งชีอื่นที่เป็นบริวาร

ถึงสมัยรัชการที่ 2 ไม่มีชีอันสมควรแก่การอุปการะ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ จึงโปรดให้หรือวัดชีทำเป็นส่วนเลี้ยงกระต่าย

ต่อมาสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศกคิพลเสพ ทรงอุทิศสวนกระต่ายสร้างวัดบวรสถานสุทธาวาสเป็นพุทธบูชา เมื่อสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศกคิพลเสพสวรรคต การก่อสร้างวัดบวรสถานสุทธาวาสยังค้างอยู่

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินการก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ ต่อมา แต่ยังไม่เสร็จบริบูรณ์เสด็จสวรรคต

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมจนสำเร็จ เรียบร้อย มีพระราชดำริจะให้เชิญพระพุทธรูปหินีงค์มาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ เช่นที่พระแก้วมรกต เป็นพระประธานในพระบรมมหาราชวัง โปรดให้ก่อสร้างซุกชีสำหรับตั้ง นุชบกกลางพระอุโบสถเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นตำนานพระพุทธรูปหินีงค์และประวัติพระอดีต พุทธเจ้า 28 องค์ แต่ไม่ได้เชิญพระพุทธรูปหินีงค์ไปประดิษฐานตามงานนั้นรัชกาล

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเลิกตำแหน่งกรมพระราช วังวรสถานมงคลแล้ว พระราชวังวรสถานขาคผู้ดูแลรักษา จึงชำระดูแล ทรูรักษาแต่สิ่ง สำคัญไว้ จึงโปรดให้รื้อป้อมปราการตลอดจนสถานที่ต่าง ๆ ชั้นนอกด้านตะวันออก เปิดเป็นท้อง สนามหลวง คงพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทราวาส

นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทราวาส ใน สมัยต่อมาอีก จะขอกกล่าวประวัติเพียงแค่นี้

ภาพนาฏศิลป์ในวงสนมโฆพระราชพิธีต่าง ๆ บนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภายในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทราวาส มีภาพจิตรกรรมฝาผนังระหว่างช่อง หน้าต่างและประตู เรื่องตำนานพระพุทธรูปหินีงค์ ซึ่งมีภาพนาฏศิลป์ในวงสนมโฆพระราชพิธี ต่าง ๆ เป็นภาพจิตรกรรมระหว่างช่องหน้าต่าง จำนวน 3 ห้องภาพ และภาพจิตรกรรมระหว่างช่อง ประตู จำนวน 1 ภาพ คือ ห้องภาพที่ 9 ด้านขวามือของพระประธาน (ภาพที่ 15) ห้องภาพที่ 11 ด้าน ขวามือของพระประธาน (ภาพที่ 16) ห้องภาพที่ 14 ด้านซ้ายมือของพระประธาน (ภาพที่ 19) และ ภาพช่องระหว่างประตู ช่องที่ 2 ด้านซ้ายมือของพระประธาน (ภาพที่ 20) ภาพต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

ห้องภาพที่ 9 ด้านขวามือของพระประธาน (ภาพที่ 15) เป็นตอนพระเจ้าศรีธรรมราช ให้อัญเชิญพระพุทธรูปหินีงค์เข้าสู่ภายในนครพร้อมด้วยเครื่องสักการะพิเศษ ให้ประดิษฐานบนบัลลังก์ กลางมณฑปที่ตกแต่งไว้ในพระลานหลวง⁷ และได้ทำการสนมโฆตลอด 7 คืน 7 วัน การสนมโฆมี นาฏศิลป์และการละเล่นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ละคร การละเล่นแทงวิชัย ใต้ลวดรำแพน ไม้สูง หกกะเมน

⁷ แสง มนวิฑูร แปล, นิทานพระพุทธรูปหินีงค์ (พระนคร : กรมศิลปากร, 2506), หน้า 49.

ภาพจิตรกรรมตอนนี้แสดงพระพุทธรูปสี่หิรัญคัมภีร์ประดิษฐานอยู่บนแท่นตรงกลางศาลาที่มีลักษณะหลังคาถลดชั้นและยกพื้นสูง เป็นศาลาโถงล้อมรอบด้วยรั้วขนาดเตี้ย เบื้องหน้าพระพุทธรูปสี่หิรัญคัมภีร์มีราวเทียนวางอยู่ และมีพุทธศาสนิกชนแต่งกายนุ่งขาวห่มขาวนั่งรอบศาลา ศาลานี้ล้อมรอบด้วยราชวัติและมีฉัตร 4 ชั้น ปักอยู่ข้างบนตรงมุม นอกบริเวณราชวัติมีนาฏยศิลป์และการละเล่นมากมาย คือ

1. ตะกรชาตรี (ภาพที่ 15) แสดงภายในโรงทางด้านซ้ายตอนหน้าของศาลา ลักษณะโรงหลังคาทรงจั่ว ไม่มีฝ้ากันทั้งด้านหน้าและด้านข้าง ด้านข้างทางซ้ายของโรง ซึงฝ้าห้อยต่อจากจั่วหลังคา แหวกเปิดเห็นนักแสดงตัวนางนั่งเท้าแขนซ้ายห้อยขาบนตั้ง ส่วนแขนขวายกขึ้นมือถือพัดตัวนางแต่งกายห่มสไบ นุ่งผ้าถุง สวมเครื่องประดับตัว กำไล ศีรษะสวมรัดเกล้า ถัดไปทางด้านขวาตัวนาง ตรงกลางโรงนักแสดงตัวพระ แต่งกายไม่สวมเสื้อแต่สวมเครื่องประดับสังวาล กำไลต้นแขน กำไลข้อมือ นุ่งผ้าคาดรัดสะเอว มีห้อยข้าง ศีรษะสวมเทริด ทำท่ารำยกแขนทั้งสองงายมือ ด้านข้างทางซ้ายของโรงถัดจากนักแสดงตัวนาง มีนักดนตรีนั่งอยู่นอกโรง นักดนตรีชายคนแรกที่นั่งใกล้นักแสดง ไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าโจงกระเบนคาดผ้าผูกเอวนั่งเป่าปี่ ถัดจากนักดนตรีชายคนแรกเป็นนักดนตรีคนที่สองและสามไม่สวมเสื้อ นั่งตีโทนชาตรีที่วางอยู่บนตักคนละหนึ่งใบ ถัดจากนักดนตรีไปทางขวาของโรงมีคนดูจำนวนมากชมอยู่นอกโรง

2. การละเล่นแหงวิสัย (ภาพที่ 15) แสดงกลางแจ้งถัดไปทางด้านขวาของโรงละครนอก นักแสดงชายสองคนทำท่าต่อสู้ด้วยอาวุธ นักแสดงแต่งกายอย่างตัวพระ ศีรษะสวมเทริด นักแสดงไว้เครา นักแสดงคนแรกทำท่าเอี้ยวตัวหลังยกแขนทั้งสองขึ้น มือจับอาวุธหอกเหนือศีรษะ เสมือนพุ่งหอกไล่แทงคู่ต่อสู้ นักแสดงคนที่สองทำท่าเสมือนหนีคู่ต่อสู้ มือซ้ายถือโล่ส่วนมือขวาถือดาบ คนดูจำนวนมากล้อมรอบนั่งและยืนชม

3. ใต้ถวดรำแพน (ภาพที่ 15) แสดงกลางแจ้งอยู่ทางขวาด้านหน้าของราชวัตินักแสดงชายสองคนทำท่าก้าวเดินใต้ถวดที่ผูกขึง ระหว่างเสาไม้ที่ผูกขัดกันตรงปลายส่วนบนของเสาสูงสองต้น เสาสูงสองปักลงบนดินทั้งด้านซ้ายและด้านขวา นักแสดงชายคนแรกแต่งกายไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอว ทำท่าก้าวเดินใต้ถวดจากปลายเสาด้านหนึ่ง แขนทั้งสองข้างยกขึ้นมือถือหางนกยูง ส่วนนักแสดงคนที่สองเห็นภาพไม่ชัดเจน เพราะภาพจิตรกรรมชำรุดหลุดหาย แต่พอทราบท่าก้าวเดินใต้ถวดจากปลายเสาดีกด้านหนึ่ง มือถือหางนกยูงเดินหันหน้าชนกับนักแสดงคนแรก ด้านข้างของการละเล่นนี้ตรงฝั่งตรงข้ามราชวัติ มีคนดูหลายคนยืนและนั่งชม

^๑ นิทานพระพุทธรูปสี่หิรัญคัมภีร์ กล่าวว่าประดิษฐานในบนบัลลังก์กลางมณฑป ใน แสง มณวิฑูร, นิทานพระพุทธรูปสี่หิรัญคัมภีร์, หน้า 49.

ภาพที่ 15 ละครชาตรี หรือ ละครโนรา การละเล่นแทงวิสัย (ทางขวาตอนล่างของภาพ) ใต้ลวดฟ้าแพน ไม้สูง หกคะเมน (ตรงกลางตอนบนของภาพ) การละเล่นพื้นเมือง (ทางซ้ายตอนบนของภาพ) ตอนพระเจ้าศรีธรรมราชาให้อัญเชิญพระพุทธรูปศิหังค์เข้าสู่ภายในนคร พร้อมด้วยเครื่องสักการะพิเศษให้ประดิษฐานบนบัลลังก์มณฑปที่ตกแต่งไว้บนพระลานหลวง จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง ละครชาตรีหรือละครโนรา ผู้แสดงสองคน ตัวพระและตัวนาง การละเล่นแทงวิสัย ผู้แสดงชายสองคน ใต้ลวดฟ้าแพน ผู้แสดงชายสองคน ไม้สูง ผู้แสดงชายคนเดียว หกคะเมน ผู้แสดงชายคนเดียว การละเล่นพื้นเมือง ผู้แสดงหญิงสองคน

เครื่องแต่งกาย ละครชาตรีหรือละครโนรา ผู้แสดงตัวพระไม่สวมเสื้อ สวมประดับ นุ่งสับเพลา โจงกระเบน ศีรษะสวมเทริด ผู้แสดงตัวนางห่มสไบ นุ่งผ้าถุง ศีรษะสวมริศเกล้าขลุ่ย การละเล่นแทงวิสัย แต่งกายคล้ายเชือกวาง (รูปเทวดารักษาประตู) ใต้ลวดฟ้าแพน ไม้สูง หกคะเมน ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน การละเล่นพื้นเมือง ส่วนบนไม่ทราบภาพจิตรกรรมจารึก ส่วนล่างนุ่งผ้าถุง

เรื่องที่แสดง ละครชาตรีหรือละครโนราไม่ทราบ การละเล่นแทงวิสัยไม่มีเป็นการแสดงต่อสู้ด้วยอาวุธ ใต้ลวดฟ้าแพน ไม้สูง หกคะเมน ไม่มีเป็นการแสดงความสามารถของผู้แสดง การละเล่นพื้นเมือง ไม่ทราบ

เครื่องดนตรี ไม่ปรากฏ

โอกาสการแสดง พระเจ้าศรีธรรมราชาให้อัญเชิญพระพุทธรูปศิหังค์ประดิษฐานบนบัลลังก์มณฑปที่ตกแต่งไว้บนพระลานหลวง สถานที่แสดง ละครชาตรีหรือละครโนรา แสดงภายในโรงคล้ายศาลา การละเล่นแทงวิสัย แสดงกลางแจ้งทางขวาด้านหน้าของที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศิหังค์ ด้านขวาของโรงละคร ใต้ลวดฟ้าแพน แสดงกลางแจ้งทางขวาด้านหน้าของที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศิหังค์ ไม้สูง หกคะเมน แสดงกลางแจ้งทางขวาของที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศิหังค์ การละเล่นพื้นเมือง แสดงภายในโรงหลังระหา

4. หกคะเมน (ภาพที่ 15) แสดงกลางแจ้งอยู่ทางด้านหลังของใต้ถุนควราแพนระหว่างศาลาและระทาดันสุดท้าย ใกล้กับระทาดันสุดท้าย นักแสดงชายแต่งกายไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอว ทำท่าหกคะเมน ศีรษะชันเป็นปลายยอดไม้สูง เท้าชี้ฟ้า ขาขยับเคลื่อนไหวคล้ายท่าก้าวเดิน มือจับยึดส่วนที่เป็นที่ยึดสำหรับนักแสดง ซึ่งอยู่ติดกับเป็นปลายยอดไม้สูง

5. ไม้สูง (ภาพที่ 15) แสดงกลางแจ้งอยู่ทางด้านหลังของใต้ถุนควราแพนระหว่างศาลาและระทาดันสุดท้าย อยู่ทางด้านซ้ายของหกคะเมน นักแสดงชายแต่งกายไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอว ทำท่าขึ้นตัวตรงบนเป็นปลายยอดไม้สูง แขนสองข้างทำท่ารำร่า

เบื้องหน้าของหกคะเมนและไม้สูง มีประชาชนคนดูหลายคนชม

ห้องภาพที่ 11 ด้านขวามือของพระประธาน (ภาพที่ 16, 17, 18) เป็นตอนพระร่วงเจ้าทรงอัญเชิญพระพุทธรูทสิหิงค์มาสู่เมืองสุโขทัย ครั้นแล้วโปรดให้สร้างวิหารอันสมควรตกแต่งเสร็จแล้วประดิษฐานพระพุทธรูทสิหิงค์ไว้ในวิหารนั้น⁹ มีนาฏยศิลป์สมโภช ได้แก่ โขน การละเล่นใต้ถุนควราแพน หกคะเมน และกีฬาชกมวย

ภาพจิตรกรรมตอนนี้แสดงพระร่วงเจ้าทรงอัญเชิญพระพุทธรูทสิหิงค์ไว้ในวิหารทรงจั่วลดชั้นสามชั้น (ภาพที่ 16) และมีมุขยื่นทั้งสี่ด้าน มีบันไดขึ้นลงสองข้างของมุข มีกำแพงแก้วล้อมรอบวิหาร และมีบันไดขึ้นลงสองด้านของกำแพงแก้ว ตรงลานกำแพงแก้วทางขวาด้านหน้า มีผู้ชายสี่คนไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน มีผ้าคาดเอว ทำท่างนึ่งตุกเข้าบ้างหมอบบ้าง ด้านหน้าของผู้ชายเกือบครึ่งหนึ่งของมุขตรงพระร่วงเจ้าประทับนั่งพนมมือบูชาพระพุทธรูทสิหิงค์ มีฉากลับแลกัน บันไดทางด้านซ้ายของมุขที่พระร่วงเจ้าประทับ และบนลานลงมาถึงบันไดตรงกำแพงแก้ว มีบรรดาผู้หญิงหลายคนแต่งกาย ไว้ผมตัด ห่มสบไบนุ่งผ้านุ่ง ทำท่าพนมมือไหว้พระพุทธรูทสิหิงค์ ถัดจากกำแพงแก้วเป็นลานรอบประตูและเป็นกำแพง ตรงลานระหว่างกำแพงแก้วกับกำแพงวิหาร มีผู้ชายหลายคนไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอว นั่งหมอบ ตอนหลังของกลุ่มผู้ชายเหล่านี้ถือทวนพาดบ่าขวาจำนวนสี่คน

ทางด้านหน้าของกำแพงวิหาร มีอาคารชั้นเดียวก่ออิฐถือปูนอยู่ทางด้านซ้ายของกำแพง ยกพื้นเตี้ย หลังคาทรงจั่ว มีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ มีเสาปักเป็นระยะ ด้านหน้าหรือด้านแปของอาคารเปิดตรงกลาง และมีผู้หญิงสองคนแต่งกายห่มสบไบนุ่งผ้านุ่งยืนอุ้มเด็ก ทางด้านซ้ายและขวาของด้านหน้าปิด ผนังด้านหน้าที่ปิดตอนบนเจาะช่องหน้าต่างเป็นซี่กรง ด้านข้างหรือด้านสกัด

⁹ แสง มนวิฑูร แปล, นิทานพระพุทธรูทสิหิงค์, หน้า 54.

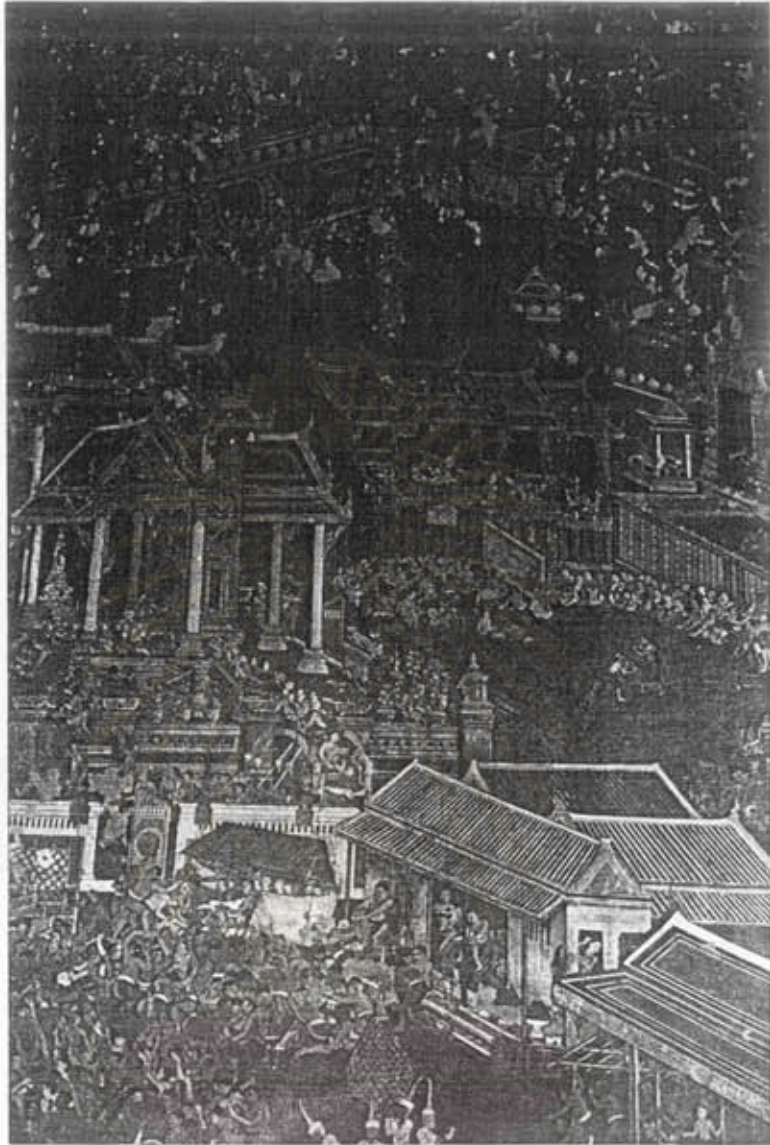
ทางซ้ายของอาคารเจาะหน้าต่างสองบาน หน้าต่างด้านนอกมีผู้หญิงมือขวาทำท่าพิศม ส่วนมือซ้ายถือกระจกส่อง ที่พื้นด้านหน้าทางซ้ายของอาคารมีเตียงสามอันวางอยู่ ทางขวาของอาคารหลังนี้มีเพิงนั่งร้านที่หลังคามุงด้วยจาก ทรงจั่ว กั้นด้านข้างและด้านหลังของเพิงนั่งร้านด้วยผ้า มีคนหลายคนอยู่ภายในเพิงนั่งร้านนี้ ซึ่งกำลังล้มเอียงไปทางด้านหลัง ด้านหน้าของอาคารชั้นเดียวและเพิงนั่งร้าน มีประชาชนจำนวนมากทั้งผู้หญิงและผู้ชายทำท่าชุลมุนแย่งไปรยทานบ้าง ทำท่าเหยียบต่อตัวแย่งไปรยทานบ้าง ทำท่ายกแขนรับไปรยทานบ้าง ดันกัลปพฤกษ์สำหรับเทวดา ไปรยทานตั้งอยู่ทางขวาด้านหน้าของประตูวิหาร ต่อจากอาคารชั้นเดียวทางด้านซ้ายเป็นโรงโขน (ภาพที่ 18) เป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วที่มีหลังคาปีกนก มีช่องฟ้าใบระกาทางหงส์ ด้านหน้าของโรงโขนเปิดและมีเสาสองต้นค้ำหลังคา ภายในโรงโขนทางด้านขวามีเพิงนั่งร้านสำหรับตั้งเครื่องดนตรี ด้านหน้าด้านข้างและด้านหลังของเพิงนั่งร้านเปิด ภายในเพิงนั่งร้านมีผู้ชายสี่คนและเด็กสองคน ผู้ชายแต่งกายไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ผูกผ้าคาดเอว ผู้ชายสามคนทำท่ายื่นแขนไปรับไปรยทานทางขวาด้านข้างของเพิงนั่งร้าน ส่วนผู้ชายอีกคนหนึ่งหันหน้ามาทางด้านของเพิงนั่งร้าน เบื้องหน้ามีเด็กสองคนไว้ผมจุกไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน สวมกำไลข้อมือสองมือ ที่พื้นของเพิงนั่งร้านมีเครื่องดนตรีวาง มีกลองทัด ตะโพน และกลองตุ๊ก? เบื้องล่างด้านหน้าของเพิงนั่งร้าน มีผู้แสดงโขนหลายคน ด้านหน้าของโรงโขนมีวอลสีวิกา ถัดออกไปทางด้านซ้ายมีต้นกัลปพฤกษ์สำหรับเทวดาไปรยทาน เบื้องล่างโดยรอบต้นกัลปพฤกษ์ มีประชาชนจำนวนมากแย่งชิงกันรับไปรยทาน

ทางซ้ายด้านข้างของวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ มีพลับพลาที่พระร่วงเจ้าประทับทอดพระเนตรชมวอยบนลาน บนลานเบื้องล่างด้านหน้าพลับพลามีฉากกั้น ทางด้านขวาของฉากมีผู้ชายหลายคน ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ผูกผ้าคาดเอว ทำท่าจับกลุ่มสนทนากันบ้าง ทำท่าชมการชมวอยบ้าง ทางด้านซ้ายของฉากมีผู้หญิงหลายคน แต่งกายห่มสไบ นุ่งผ้า นุ่งเรียงเป็นแถวยาวโค้งมาทางด้านข้างของลานชมวอย ผู้หญิงเหล่านี้นั่งชมการชมวอย ในบรรดาผู้หญิงที่นั่งชมบางคนทำท่าทะเลาะกับผู้ชายผู้ชายอยู่ทางด้านข้างของลาน

ด้านหลังของพลับพลาที่พระร่วงเจ้าประทับทอดพระเนตรชมวอย มีระทากำด้านระหว่างช่องระทามีการละเล่น ใต้ลวดระทากำและหกคะเมน (ภาพที่ 17)

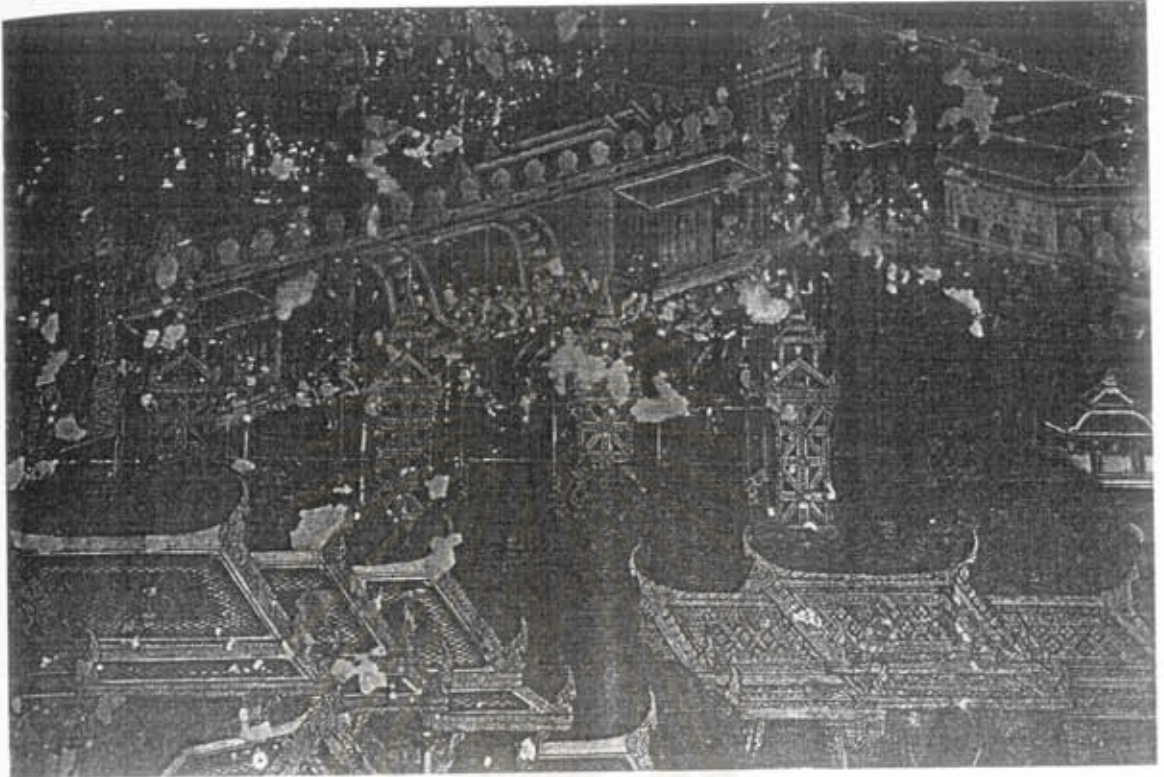
ภาพจิตรกรรมตอนนี้มีนาฏศิลป์และการละเล่นสมโภช เนื่องในโอกาสที่พระร่วงเจ้าสร้างวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ คือ

ภาพที่ 16 การละเล่นโต้นครว้าแพน หกคะเมน (ตอนบนด้านซ้ายของภาพ) ชกมวย (ตอนกลางด้านขวาของภาพ) ไปรยทาน (ตอนล่างของภาพ) ตอนพระร่วงเจ้าทรงอัญเชิญพระพุทธรูปทองคำมาสู่เมืองสุโขทัย ครั้นแล้วโปรดให้สร้างวิหารอันสมควรตกแต่งเสร็จแล้วประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำไว้ในวิหารนั้น (ตอนกลางด้านซ้ายของภาพ) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธารวาส เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง	โต้นครว้าแพน หกคะเมน ผู้แสดงชาวอย่างละสี่คน
เครื่องแต่งกาย	ไม่สวมเสื้อและสวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน สุกผ้าคาดเอว
เรื่องที่แสดง	ไม่มีเป็นการแสดงความสามารถของผู้แสดง
เครื่องดนตรี	ไม่ปรากฏ
โอกาสการแสดง	พระร่วงเจ้าทรงอัญเชิญพระพุทธรูปทองคำมาสู่เมืองสุโขทัย
สถานที่แสดง	แสดงกลางแจ้งหลังวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำระหว่างช่องระทาก โถงกำแพงเมือง

ภาพที่ 17 การละเล่นโกลวครีาแพน หกคะเมน (กลางภาพ) คอนพระร่วงเจ้าทรงอัญเชิญพระพุทธรูปหิมาลัยมาสู่เมืองสุโขทัย ตกแต่งเสร็จแล้วประดิษฐานพระพุทธรูปหิมาลัยไว้ในวิหารนั้น จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง โกลวครีาแพน หกคะเมน ผู้แสดงชายอย่างละสี่คน

เครื่องแต่งกาย ไม่สวมเสื้อและสวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ผูกผ้าคาดเอว

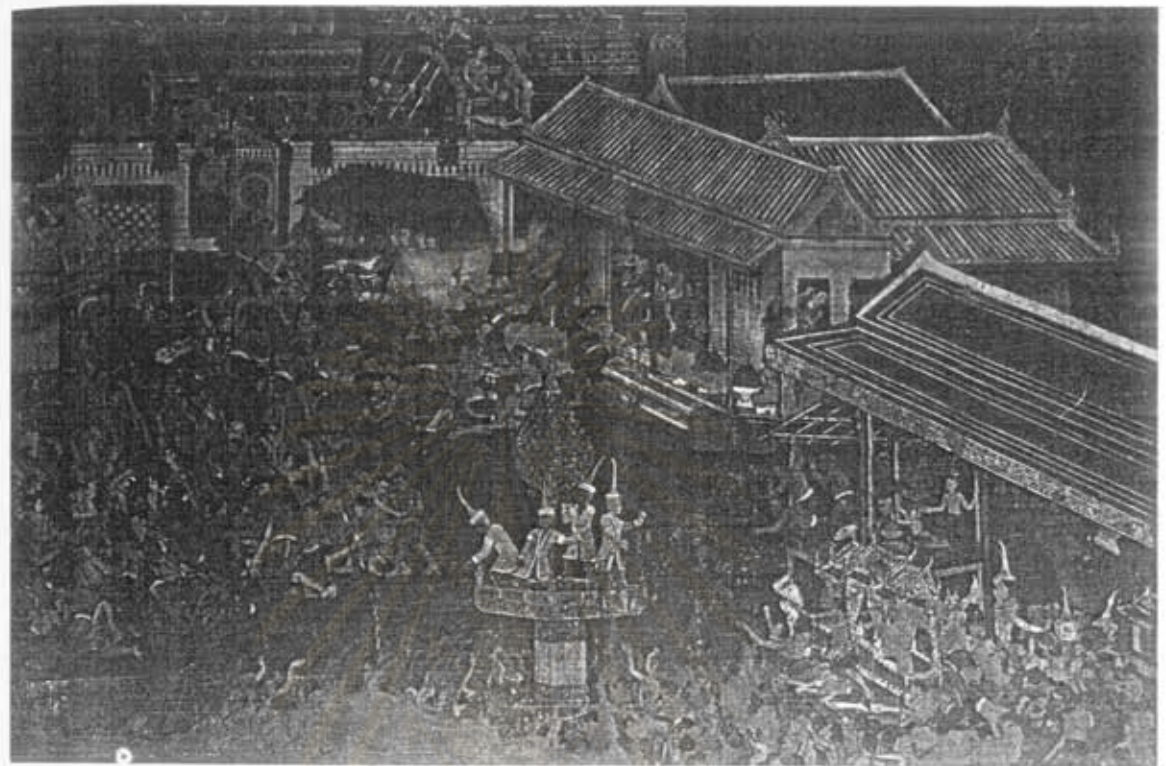
เรื่องที่แสดง ไม่มีเป็นการแสดงความสามารถของผู้แสดง

เครื่องดนตรี ไม่ปรากฏ

โอกาสการแสดง พระร่วงเจ้าทรงอัญเชิญพระพุทธรูปหิมาลัยมาสู่เมืองสุโขทัย

สถานที่แสดง แสดงกลางแจ้งหลังวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปหิมาลัยระหว่างช่องระทา ใกล้เคียงกำแพงเมือง

- ภาพที่ 18 โขน (ด้านขวาตอนล่างของภาพ) โปรยทาน (ด้านซ้ายตอนบนและตรงกลางของภาพ) ตอนพระร่วงเจ้าทรงอัญเชิญพระ
พุทธสิหิงค์มาสู่เมืองสุโขทัย ครั้นแล้วโปรดให้สร้างวิหารอันสมควร ตกแต่งเสร็จแล้วประดิษฐานพระพุทธรูปสิหิงค์ไว้ในวิหาร
นั้น อิศรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาราช เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
- ผู้แสดง มีตัวละคร พระราม พระลักษมณ์ ทิเบก นางเบญจกาน อองคต ชมพูพาน หนุมาน เสนาลิง และเขนลิง
- เครื่องแต่งกาย แต่งกายอย่างตัวละคร นาง ยักษ์ และลิง สวมเครื่องประดับศีรษะตามลักษณะตัวละคร
- เรื่องที่แสดง รามเกียรติ์ตอนนางตวย?
- เครื่องดนตรี กลองทัด ตะโพน กลองตุ๊ก?
- โอกาสการแสดง พระร่วงเจ้าทรงอัญเชิญพระพุทธรูปสิหิงค์มาสู่เมืองสุโขทัย
- สถานที่แสดง ภายในโรงโขน ทางซ้ายด้านหน้าของวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสิหิงค์ ลักษณะโรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า
หลังคาทรงจั่วมีชายคาปีกนก ด้านหน้าและด้านข้างเปิด ด้านหลังปิด ฉากวาดภาพลัทธิพลา ทางขวามี
เพ็ญนั่งร้านสำหรับนักแสดงเครื่องดนตรีบรรเลงเครื่องดนตรี ซึ่งอยู่สูงกว่าผู้แสดง

1. โขน (ภาพที่ 18) ภายในโรงโขนทางด้านซ้าย มีผู้แสดงแต่งกาย เครื่องแต่งตัว พระ ถึง ศิระสะสวมหัวโขนและเครื่องประดับศิระสะ ได้แก่ พระราม พระลักษมณ์ พิเภก นางเบญจกาย องคต ชมพูพาน หนุมาน เสนาถึง และเขนถึง¹⁰ หัวโขนต่าง ๆ เหล่านี้ผู้แสดงสวมไว้แค่หน้าผาก เปิดให้เห็นใบหน้าผู้แสดง ด้านหน้าของโรงโขนมีวงสิวิกาและมีผู้แสดงเป็นม้ายู่ด้านหน้า ซึ่งแต่งกายไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ถือศิระสะรูปหัวม้าโดยคว้าหัวม้าลง เพื่อยื่นแขนที่มือถือหัวม้ารองรับ ไปรยทาน ทางด้านของผู้แสดงเป็นพระราม พิเภก นางเบญจกาย เป็นเพิงนั่งร้านสำหรับตั้งเครื่องดนตรี ที่มีกลองทัด ตะโพน กลองคึก? มีนักดนตรีสามคนยืนหันหลังยื่นแขนไปรับ ไปรยทาน ส่วนนักดนตรีอีกคนหนึ่งนั่งหันไปทางเดียวกับผู้แสดง เบื้องหน้านักดนตรีคนนี้มีเด็กคนหนึ่งนั่งหันหน้าเข้าหานักดนตรี เด็กอีกคนหนึ่งยืนเกาะเสาเพิงนั่งร้าน

2. การละเล่นโต้ถวตราแพน (ภาพที่ 17) แสดงกลางแจ้งหลังพลับพลาใกล้กำแพงเมืองระหว่างช่องระทาห้าต้น นักแสดงชายสี่คนทำท่าก้าวเดินโต้ถวที่ผูกขึงระหว่างเสาไม้แขนทั้งสองข้างยกขึ้น มือถือหางนกยูง นักแสดงแต่งกายไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน

3. การละเล่นหกคะเมน (ภาพที่ 17) แสดงกลางแจ้งหลังพลับพลาใกล้กำแพงเมืองระหว่างช่องระทาห้าต้น เบื้องหน้าการละเล่นโต้ถวตราแพน นักแสดงชายสี่คนทำท่าหกคะเมน ศิระสะยื่นแป้นปลายยอดไม้สูง เท้าชี้ฟ้า มือจับยึดส่วนที่เป็นที่ยึดสำหรับนักแสดงซึ่งอยู่ติดกับแป้นปลายยอดไม้สูง นักแสดงแต่งกายไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าโจงกระเบน

ห้องภาพที่ 14 ด้านซ้ายของพระประธาน (ภาพที่ 19) เป็นตอนพระญาณดิศพระราชาผู้ครองเมืองกำแพงเพชร อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ทวนกระแสน้ำมาประดิษฐานในเมืองกำแพงเพชร ภูเขาถวายนมัสการด้วยเครื่องบูชาทั้งปวง¹¹ มีขบวนแห่ดุริยางค์และนาฏศิลป์

ภาพจิตรกรรมตอนนี้แสดงพระพุทธสิหิงค์ประดิษฐานภายในมณฑปที่อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ลงบนเรือที่แล่นทวนกระแสน้ำมายังเมืองกำแพงเพชร เรือลำนี้กำลังเทียบริมฝั่งแม่น้ำ โดยมีผู้ชายชาวเมืองกำแพงเพชรหลายคนทำท่าช่วยกันจูดลากเรือ ผู้ชายเหล่านี้แต่งกายโปกผ้าคาดศิระสะ ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบนอย่างดกเขมร บนเรือที่อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์มีผู้ชายและผู้หญิงคนหนึ่งยืนทำท่ารำทางด้านซ้ายตอนหน้าของมณฑป มีผู้ชายนั่งล้อมรอบผู้ชายและผู้หญิงคู่นี้ บางคนทำท่าบรรเลงเครื่องดนตรี บางคนทำท่ามองดูผู้ชายและผู้หญิงคู่นี้ บนฝั่งแม่น้ำทางด้านซ้ายของเรือลำนี้มีขบวนดุริยางค์และนาฏศิลป์

¹⁰ สัมภาษณ์จาดรงค์ มนตรีศาสตร์, อาจารย์สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร, 21 พฤษภาคม 2542.

¹¹ แสง มนวิฑูร แปล, นิทานพระพุทธสิหิงค์, หน้า 59.

- ภาพที่ 19 ขบวนดุริยางค์และนาฏยศิลป์ (ทางด้านซ้ายตอนกลางของภาพ) คอนพระญาณคิทธิพระราชาผู้ครองเมืองกำแพงเพชร อยุธยาพระพุทธรูปหิรัญคันทวนกระแสน้ำ มาประดิษฐานในเมืองกำแพงเพชร บุชาถวายนมัสการเครื่องบูชาทั้งปวง ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธารวต เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
- ผู้แสดง การละเล่นพื้นเมืองบนเรืออยุธยาพระพุทธรูปหิรัญคันทวน ผู้แสดงผู้หญิงและผู้ชายหนึ่ง การละเล่นพื้นเมืองบนฝั่งแม่น้ำ ผู้แสดงคนเดียว
- เครื่องแต่งกาย ผู้แสดงบนเรือ ผู้ชายมีผ้าโทกศีรษะ ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ผู้หญิงเกล้าผมมวยต่ำ หักดอกไม้ นุ่งกระโจมอก มีผ้าคล้องตัว ผู้แสดงบนฝั่งแม่น้ำ มีผ้าโทกศีรษะ ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน
- เรื่องที่แสดง ไม่มี
- เครื่องดนตรี ขนเรือมีนักดนตรีเป่าขลุ่ยสองคน บนฝั่งแม่น้ำมีนักดนตรีตีฆ้องหนึ่งคน ตีกลองสองหน้าหนึ่งคน และถือกรับหนึ่งคน
- โอกาสการแสดง พระญาณคิทธิพระราชาผู้ครองเมืองกำแพงเพชร อยุธยาพระพุทธรูปหิรัญคันทวนมาประดิษฐานในเมืองกำแพงเพชร
- สถานที่แสดง แสดงกลางแจ้งบนเรือที่อยุธยาพระพุทธรูปหิรัญคันทวน และบนฝั่งแม่น้ำใกล้เรือที่อยุธยาพระพุทธรูปหิรัญคันทวน

การละเล่นพื้นเมือง (ภาพที่ 19) นาฏยศิลป์ที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังตอน นี้ แสดงบนเรือที่อัญเชิญพระพุทธรูปองค์หนึ่ง และบนฝั่งแม่น้ำใกล้เรือที่อัญเชิญพระพุทธรูปองค์ การละเล่นพื้นเมืองบนเรือ มีผู้แสดงคือผู้ชายและผู้หญิงคู่หนึ่ง ยืนรำร่ายอยู่ทางด้านซ้ายของมณฑป ประดิษฐานพระพุทธรูป ผู้ชายไว้ผมยาวประบ่า มีผ้าโพกศีรษะ ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ผู้หญิงนุ่งผ้าถุงลายขวางแบบกระโจมอกข้อมถึงข้อเท้า มีผ้าคล้องบ่าพาดลำตัว ทำผมมวย เกล็ดดำ มีผู้ชายหลายคนนั่งล้อมผู้แสดงชายหญิงคู่นี้ ผู้ชายเหล่านี้แต่งกายมีผ้าโพกศีรษะ ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน นั่งชมผู้แสดงชายหญิงรำร่าย ทางด้านหลังของผู้แสดงมีนักดนตรีสองคนทำท่าเป่า ขลุ่ย นั่งหันหน้าเข้าหากันอยู่ทางหัวเรือ นักดนตรีแต่งกายมีผ้าโพกศีรษะไม่สวมเสื้อ นุ่งโจง กระเบน ส่วนการละเล่นพื้นเมืองบนฝั่งแม่น้ำ ประกอบด้วยนักดนตรีสามคน นักดนตรีคนแรกทำ ท่าแขนซ้ายถือฆ้อง ส่วนแขนขวามือถือไม้ตี ทำท่าตีฆ้อง และทำท่ายกขาก้าวเดิน นักดนตรีคนที่ สองคล้องกลองสองหน้าพาดลำตัว และทำท่าตีกลองพร้อมกับก้าวเดิน นักดนตรีคนที่สามมือทั้งสองข้างถือกรับ ถัดจากนักดนตรีคนที่สามเป็นผู้ชายทำท่ารำร่ายนำขบวนดุริยางค์ ทั้งนักดนตรีและผู้แสดงนาฏยศิลป์พื้นเมืองแต่งกายมีผ้าโพกศีรษะ ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน

ภาพระหว่างช่องประตูช่องที่ 2 ด้านซ้ายของพระประธาน (ภาพที่ 20) เป็นตอน พระญาณดิลกจัดการสมโภชส่งพระพุทธรูป อารชนาลงเรือมอบให้ไปกับพระสุคนษเถระ แล่นเรือ ทวนกระแสน้ำขึ้นมาจากเมืองตาก¹² เพื่อถวายเจ้ามหาพรหมซึ่งครองราชสมบัติในนครเชียงใหม่ ในการสมโภชส่งพระพุทธรูปมีการละเล่นกระอ้วเทงควาย

ภาพจิตรกรรมตอนนี้แสดงพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ภายในปราสาทพระราช พิธีสมโภชส่งพระพุทธรูป อารชนาลงเรือมอบให้ไปกับพระสุคนษเถระ แล่นเรือทวนกระแสน้ำ ขึ้นมาจากเมืองตากเพื่อถวายเจ้ามหาพรหม ทางขวาด้านหลังของมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูป มีพระภิกษุสามรูปนั่งสวดสมโภชพระราชพิธีตั้งอยู่ภายในปริมณฑล ที่มีฉัตรห้าชั้นยอดฉัตร ปีกธงรายล้อมรอบปริมณฑลหกเหลี่ยม บนลานเบื้องล่างด้านหน้าของปริมณฑลมีการละเล่น กระอ้วเทงควาย ทางด้านขวาของปริมณฑลพระราชพิธี มีประชาชนนั่งดูการละเล่นจำนวนมาก รวมทั้งภิกษุด้วย ถัดจากคนดูกลุ่มนี้ทางขวามีพลับพลาชมการละเล่น พลับพลาเป็นอาคารสี่เหลี่ยม หลังคาทรงจั่วลดชั้น ยกพื้นสูง ภายในพลับพลา มีเด็กชายสามคนแต่งกายสวมสิราภรณ์เครื่องประดับต่าง ๆ ชมการละเล่น เบื้องล่างด้านหน้าของพลับพลา มีผู้หญิงห้าคนแต่งกายห่มสไบ นุ่งผ้า นุ่ง นั่งอยู่บนพื้นชมการละเล่น ทางด้านหลังของผู้แสดงการละเล่นมีผู้ชายอื่นห้าหกคนนั่งชม

¹² แสง มนวิฑูร แปล, นิทานพระพุทธรูป, หน้า 65.

การละเล่น ผู้ชายทั้งหมดไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ผูกผ้าคาดเอว ผู้ชายสองคนหน้าสุดทำท่าหมอบ ข้างตัวทางซ้ายมีทวนและอาวุธอีกอย่างหนึ่งข้างตัว

การละเล่นกระธี่แห่งควาย (ภาพที่ 20) นาฏยศิลป์ที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนนี้ แสดงบนถาดหน้าปริมณฑลพระราชพิธี มีผู้แสดงผู้ชายหนึ่งคน คือ นายกระธี่ ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ทำท่าล้มเสียวหลักเฉียงตัวหนีควาย ยกมือขวาดันหัวควาย ควายที่ทำท่าไล่ชนผู้แสดงผู้ชายนายกระธี่ ใช้ผู้แสดงสองคนแต่งกายเป็นควาย คนแรกสวมหัวควายและขาหน้า คนที่สองแต่งกายเป็นขาหลังและหางของควาย และมีผู้แสดงคนสุดท้ายแต่งตัวเป็นผู้หญิงนางกระแอ ห่มผ้าคาดอก นุ่งผ้านุ่ง ทำท่ามือสองข้างถือทวนแทงไปที่หัวควายยืนอยู่เบื้องหลังของผู้แสดงชายนายกระธี่

3. วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร

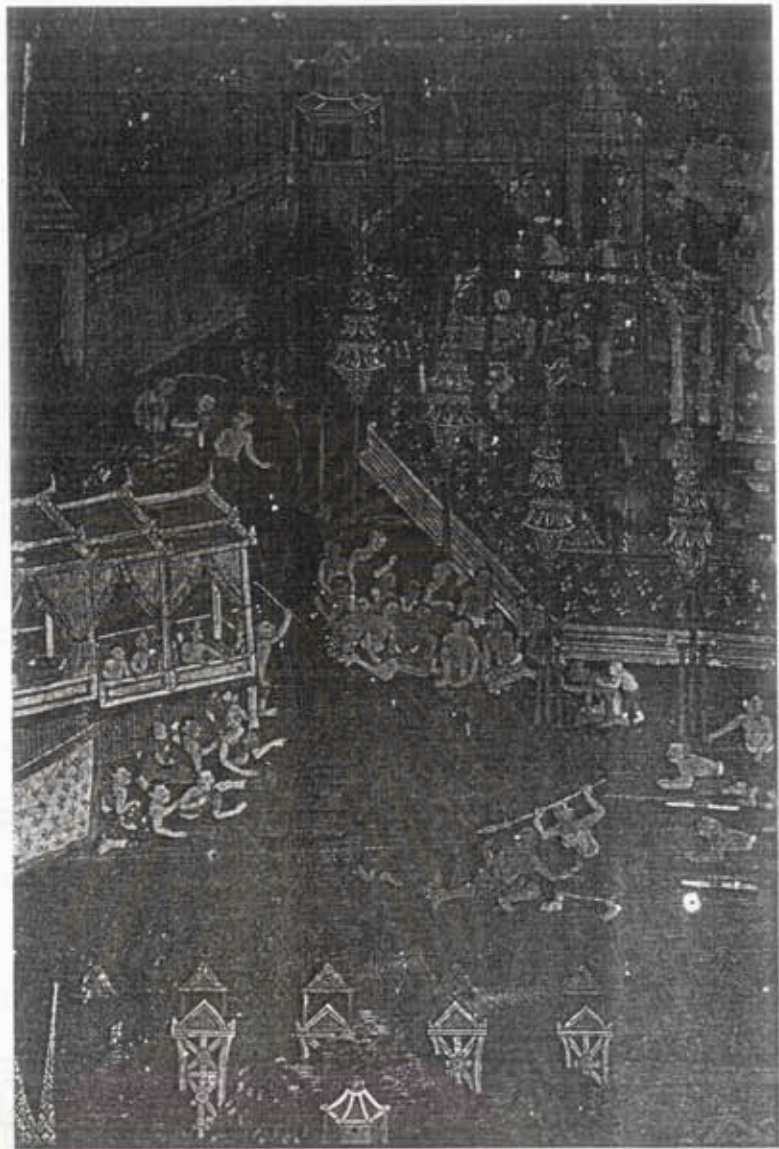
วัดอรุณราชวราราม เป็นพระอารามหลวงชั้นนอก ชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ในแขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ประวัติโดยสังเขป

เดิมเป็นวัดโบราณสร้างตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกกันว่า วัดมะกอก ต่อมาเปลี่ยนเป็น วัดมะกอกนอก ครั้นรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเปลี่ยนนามเรียกว่า วัดแจ้ง ทรงบูรณะและปฏิสังขรณ์พระอุโบสถและพระวิหารใหม่

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่หมดทั้งวัด แต่ยังไม่ทันแล้วเสร็จ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงบูรณะต่อและโปรดให้สร้างพระอุโบสถและพระวิหารต่อจากที่ทรงได้เริ่มมาแล้ว โปรดให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) เป็นแม่กองสร้างปรับปรุงปฏิใหม่ บูรณะพระอุโบสถและพระวิหารเก่าหน้าพระปรางค์ เมื่อสร้างเสร็จได้โปรดให้มีมหรสพฉลองใน พ.ศ. 2363 และพระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดอรุณราชวราราม

ภาพที่ 20 การละเล่นกระชิวแห่งควาย (ทางด้านขวาตอนล่างของภาพ) ตอนพระญาณคิทธิพระราชผู้ครองเมืองกำแพงเพชร จัดการสมโภชส่งพระพุทธสิหิงค์ อารามนางเรือมอบให้ไปกับพระสุคนธระะ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทราวาส เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง มีตัวละครนายกระชิว นางกระแอ ควายที่ใช้ผู้แสดงชายสองคน

เครื่องแต่งกาย นายกระชิวไม่สวมเสื้อนุ่งโจงกระเบน นางกระแอห่มผ้าคาดอก นุ่งผ้าถุง ควายผู้แสดงคนแรกสวมหัวควายและแต่งเป็นขาหน้า ผู้แสดงคนที่สองแต่งเป็นขาหลังและมีหาง

เรื่องที่แสดง นายกระชิวออกป่าเพื่อล่าควายนำกลับมาแกลง โคมินางกระแอคิดตามไปห้วย นายกระชิวลาคทำ นางกระแอเข้ามาช่วยแทงควายตาย

เครื่องดนตรี ไม่ปรากฏ

โอกาสการแสดง พระญาณคิทธิพระราชผู้ครองเมืองกำแพงเพชร จัดการสมโภชส่งพระพุทธสิหิงค์อารามนางเรือมอบให้ไปกับพระสุคนธระะ

สถานที่แสดง แสดงกลางแจ้งบนถนนหน้าปริมณฑลประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ และหน้าพลับพลาสำหรับดูการละเล่น

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัด
อรุณราชธารามต่อ เมื่อบูรณะเสร็จโปรดให้มีงานฉลองพร้อมกับวัดราชโอรสาราม เมื่อ พ.ศ. 2374
จากนั้นทรงมีพระราชประสงค์ต่อเติมพระปรารักษ์ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน
ภาลัย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างและปฏิสังขรณ์สิ่งต่างๆ
ในวัดอรุณราชธารามเพิ่มเติม เมื่อปฏิสังขรณ์เสร็จพระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดอรุณราชวราราม
นอกจากนี้ยังมีการปฏิสังขรณ์วัดอรุณราชวรารามในรัชกาลต่อมาอีกหลายรัชกาล
ขอกล่าวประวัติเพียงแค่นี้

ภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่าง ๆ บนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภายในพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ผนังด้านหน้าและ
ด้านหลังพระประธานเขียนภาพพุทธประวัติ ผนังด้านหลังพระประธานมีภาพนาฏศิลป์ในงาน
สมโภชพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธศรีระ ได้แก่ การละเล่นหกคะเมน ไม้สูง จีว ชกมวย
ละคร มีรายละเอียดดังนี้

การละเล่นหกคะเมน (ภาพที่ 21, 22) แสดงอยู่ภายนอกปริมณฑลพระราชพิธี
ระหว่างช่องระทา หน้าโรงมหรสพ การละเล่นหกคะเมนมีทั้งด้านซ้ายและด้านขวาของปริมณฑล
ผู้แสดงชายทางด้านซ้าย (ภาพที่ 21) ไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าโจงกระเบน ผูกผ้าคาดเอว ทำท่าหกคะเมน
ศีรษะยันเป็นปลายยอดไม้สูง เท้าชี้ฟ้า ขาขยับเคลื่อนไหวคล้ายท่าก้าวเดิน มือทั้งสองจับยึดส่วนที่
เป็นสำหรับนักแสดงซึ่งติดอยู่กับปลายเป็นปลายยอดไม้สูง ส่วนผู้แสดงชายทางด้านขวา (ภาพที่ 22)
แต่งกายและท่าท่าเหมือนผู้แสดงชายทางด้านซ้าย

การละเล่นไม้สูง (ภาพที่ 21, 22) แสดงอยู่ภายนอกปริมณฑลพระราชพิธี อยู่เบื้อง
หน้าระทาดันสุดท้ายทั้งด้านซ้ายและด้านขวาของปริมณฑล ผู้แสดงชายทางด้านซ้าย (ภาพที่ 21)
ไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าโจงกระเบน ผูกผ้าคาดเอว ทำท่ายืนตัวตรงบนเป็นปลายยอดไม้สูง แขนสองข้าง
ทำท่าร่ายรำ ส่วนผู้แสดงชายทางด้านขวา (ภาพที่ 22) แต่งกายเช่นเดียวกับผู้แสดงชายทางด้านซ้าย
ทำท่ายืนตัวตรงบนเป็นปลายยอดไม้สูง แขนสองข้างทำท่าร่ายรำ

จีว (ภาพที่ 21) แสดงภายในโรงทางซ้ายด้านหน้าของระทาดันสุดท้าย ลักษณะ
โรงจีวสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วประดับด้วยช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ ยกพื้นสูง ด้านหน้าของ
หลังคาต่อชายหลังคา มีเสาหกด้านค้ำชายหลังคาที่ต่อขึ้น โรงจีวมีฝาที่ปิดกันทั้งด้านหลังและด้าน

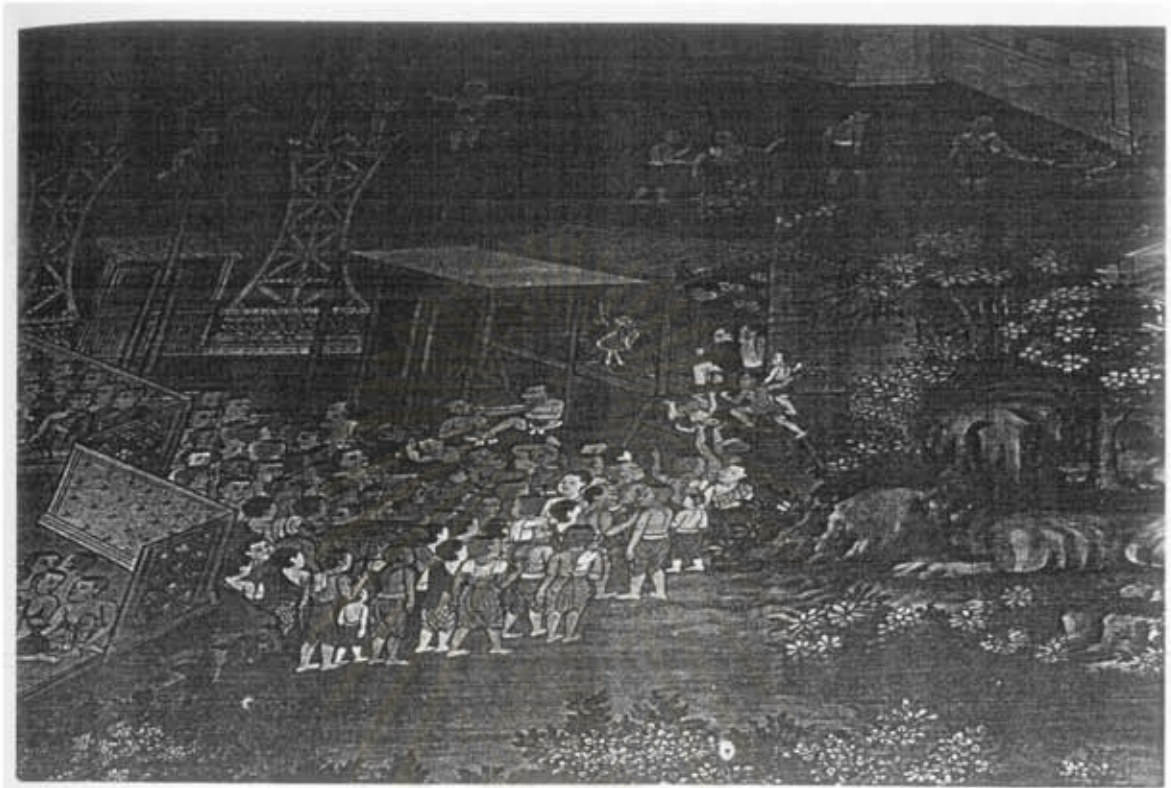

ข้างครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งของด้านข้างเปิดไม่มีฝาปิด ด้านหลังมีฉากรูปเมฆห้อยจากเพดานหลังคา สูงครึ่งหนึ่งของความสูงโรงจิว กลางโรงมีนักแสดงชายแต่งกายอย่างจีน ทำท่านิ่งแยกขา ยกแขนข้างซ้ายมือจับเครา ส่วนแขนข้างขวายกมือจับอาวุธคล้ายทวน ด้านซ้ายของโรงจิวมีชายสองคนนั่งบนเก้าอี้ม้ายาว หันหน้าเข้านักแสดงจิว ชายคนแรกซึ่งนั่งอยู่ริมด้านนอกแต่งกายสวมเสื้อแขนยาว และนุ่งกางเกงขาสั้น ชายคนที่สองซึ่งนั่งอยู่ริมด้านในไว้ผมยาวดัดหางเปียอย่างชาวจีนสมัยโบราณ ถัดจากชายสองคนนี้เบื้องล่างของโรงจิวมีเด็กชายสองคนทำท่าป็นเกาะเสาฐานโรงจิว ซึ่งเด็กชายคนโตหรือคนที่อยู่ริมนอกมือข้างซ้ายพื้นโรงจิว เด็กชายทั้งสองคนทำท่ากางแขนขวาเหยียดไปทางด้านข้าง เด็กชายสองคนนี้ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน

ชกมวย (ภาพที่ 21) อยู่ทางด้านซ้ายข้างชายคาที่ต่อจากโรงจิว นักมวยชายสองคนไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอว ทำท่าชกมวย นักมวยคนแรกยืนหันหลังชิดเสาของชายคาที่ต่อยื่นออกมา แขนขวาเหยียดตรงชกคางนักมวยคนที่สอง ส่วนแขนซ้ายทำมือกำหมัด ขาขวา ยกขึ้นตีบเอวนักมวยคนที่สอง และนักมวยคนที่สองทำท่าเอนตัวไปด้านหลัง และเหยียดแขนซ้ายชกคางนักมวยคนแรก ส่วนแขนขวาทำมือกำหมัด

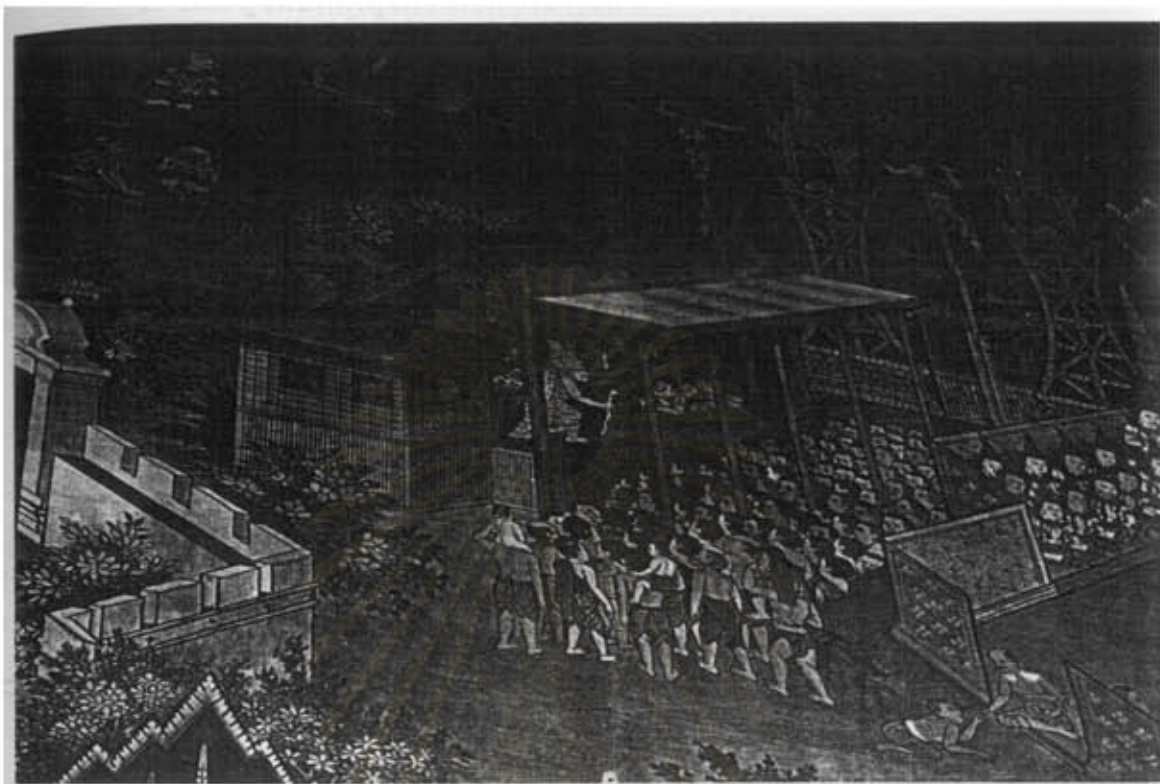
ถัดจากชกมวยเป็นประชาชนคนดูจำนวนมาก ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ บุรุษและสตรี มีทั้งคนไทยและคนจีนซึ่งสังเกตได้จากการแต่งกาย ถ้าเป็นบุรุษชาวไทยส่วนมากจะไว้ผมทรงมหาดไทย ไม่สวมเสื้อ มีผ้าคาดบ่าข้างไม่มีบ้าง นุ่งโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอว ส่วนสตรีไว้ผมสั้น ห่มสไบนุ่งโจงกระเบน ส่วนคนจีนซึ่งเป็นบุรุษแต่งกายสวมเสื้อแขนยาว และหมวกทรงยอดแหลมปีกกว้างแบบคนจีน

ละคร (ภาพที่ 22) แสดงภายในโรงละครทางขวาด้านหน้าของระทาดันสุดท้าย ลักษณะโรงละครสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วประดับด้วยช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ หลังคาด้านหน้าต่อยื่นออกมา มีเสาห้าต้นค้ำหลังคาที่ต่อยื่น โรงละครยกพื้นสูงปิดทึบ ด้านหลังและด้านข้างของโรงละครมีฝาปิด ตรงด้านข้างนี้มีหน้าต่างสี่เหลี่ยม มองเห็นคนอยู่ภายในหลายคน ด้านหลังโรงละครเขียนฉากเป็นรูปโศกหินและอาศรมของฤๅษี ด้านหน้าฉากมีนักแสดงชายสองคน นักแสดงคนแรกแต่งกายอย่างฤๅษีห่มผ้าลายเสือและมีผ้าคาดบ่าซ้าย สวมหัวรูปลฤษีเพียงครึ่งหน้า ทำท่ามือขวาจับไม้เท้าก้าวเดิน นักแสดงคนที่สองไม่สวมเสื้อนุ่งโจงกระเบน ทำท่านิ่งพับเพียบหมอบหันหน้าไปทางนักแสดงคนแรกเบื้องหน้าโรงละคร ทั้งได้ชายคาที่ต่อยื่นและนอกชายคามีประชาชนคนดูจำนวนมากขึ้นชม

ภาพที่ 21 การละเล่นหกกะเมน ไม้สูง (ทางด้านซ้ายตอนบนของภาพ) จี๊ว ชกมวย (ตอนกลางของภาพ) ในพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูประ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง	การละเล่นหกกะเมน ไม้สูง ผู้แสดงชายคนเดียว จี๊ว ผู้แสดงชายคนเดียว
เครื่องแต่งกาย	การละเล่นหกกะเมน ไม้สูง ผู้แสดงไม่สวมเสื้อ มุ่งผ้าโจงกระเบน สุกผ้าคาดเอว จี๊ว ผู้แสดงแต่งกายเสื้อกางเกงคล้ายทหารคนจีน เข็มหน้า
เรื่องที่แสดง	การละเล่นหกกะเมน ไม้สูง ไม่มี เป็นการแสดงความสามารถของผู้แสดง จี๊ว ไม่ทราบ
เครื่องดนตรี	ไม่ปรากฏ
โอกาสการแสดง	ถวายพระเพลิงพระพุทธรูประ
สถานที่แสดง	การละเล่นหกกะเมน ไม้สูง แสดงกลางแจ้งระหว่างช่องระทาลังปริมณฑลพระราชพิธี จี๊ว แสดงภายในโรงจี๊ว ซึ่งอยู่ถัดจากระทาลังสุดท้ายทางด้านซ้าย ลักษณะโรงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่ว ยกพื้นสูง หลังคาด้านหน้าค่อยื่นออกมามีเสาตัว ด้านหน้าเปิด ด้านข้างปิดครึ่งหนึ่งอีกครึ่งหนึ่งเปิด

ภาพที่ 22 การละเล่นหกคะเมน ไม้สูง (ทางด้านซ้ายคือนบนของภาพ) ไม้สูง ละคร (ค่อมกลางของภาพ) ในพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดอรุณราชวรารามราชววิหาร เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง	มีตัวละครเป็นตุ้มหนึ่งคน และผู้ชายอีกหนึ่งคน
เครื่องแต่งกาย	ตัวละครเป็นตุ้มแต่งกายอย่างตุ้ม ห่มผ้าตาตื้อและมีผ้าทาบ่าซ้าย สวมหัวรูปตุ้ม ตัวละครผู้ชายอีกคนไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน
เรื่องที่แสดง	ไม่ทราบ
เครื่องดนตรี	ไม่ปรากฏ เข้าใจว่ามักคนตรีนั่งอยู่ภายในห้องด้านขวาข้างโรง
โอกาสการแสดง	ตอนถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ
สถานที่แสดง	ภายในโรงละครทางขวาภายนอกปริมณฑลพระราชพิธี และทางขวาของระทาคันตุ๊ดห้าอ ลักษณะโรงเป็นรูปสี่เหลี่ยมคี่นผ้าหลังคาทรงจั่ว หลังคาค้ำหน้าค่อขึ้นชอกกามีเสาค้ำ ยกพื้นสูง ด้านหน้าเปิดเห็นเวที มองเห็นฉากภาพสถาปัตยกรรมอยู่กลางใจคี่น ด้านข้างปีกเจาะหน้าค่าง่าเป็นห้อง คงเป็นที่นักคนตรีบรรเลงเครื่องดนตรี

4. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่
แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

ประวัติโดยสังเขป

วัดนี้เดิมเป็นวัดเล็ก ๆ ของราษฎร ชื่อว่า “วัดแหลม” และมีอีกชื่อหนึ่งว่า “วัดไทร
ทอง” วัดดังกล่าวไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใด แต่เริ่มมีความสำคัญขึ้นมาในรัชกาลที่ 3
เมื่อ พ.ศ. 2372 กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ พระเจ้าอุทยาทนในรัชกาลที่ 2 มีพระศรัทธาปฏิสังขรณ์
วัดนี้ขึ้นเป็นครั้งแรก พร้อมกับพระอนุชาขนิษฐาร่วมเจ้าจอมมารดาเดียวกันอีก 4 พระองค์
ต่อมาในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า
“วัดเบญจมบพิตร” หมายความว่าวัดของเจ้านาย 5 พระองค์

ใน พ.ศ. 2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างสวนดุสิตเพื่อ
เป็นที่ประทับสำราญราชอิริยาบถ ทรงใช้สถานที่วัดร้างตัดถนน ตามประเพณีต้องมีการสร้างวัดขึ้น
ทดแทน ทรงเลือกวัดเบญจมบพิตรเป็นวัดที่ทรงสถาปนา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นผู้ออกแบบก่อสร้างพระอุโบสถตลอด
จนถาวรวัตถุอื่น ๆ เริ่มสถาปนาในราว พ.ศ. 2442 และโปรดให้แก้ไขชื่อวัดจาก “วัดเบญจมบพิตร” เป็น
“วัดเบญจมบพิตร” อันหมายถึงวัดของพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ 5 พร้อมทั้งเพิ่มสร้อยนามว่า
“ดุสิตวนาราม” เพื่อให้คล้องกับพระราชวังสวนดุสิตที่ทรงสร้างขึ้นใหม่ การก่อสร้างวัดเบญจมบพิตร
ได้ดำเนินเรื่อยมา แต่ยังไม่เสร็จเรียบร้อยดีในรัชกาลที่ 5 ได้รับการปรับปรุงในรัชกาลต่อมาหลาย
รัชกาล

ภาพนาฏยศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่าง ๆ บนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามมีภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งทรงผนวช
เป็นภาพเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พระราชประวัติ พระราชจริยาวัตร ขนบธรรมเนียม ประเพณีสมัย
รัชกาลที่ 5 สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปลด กิตฺติโสภณ) ซึ่งครั้งยังทรงดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระ
พระวันรัต กิตฺติโสภณเถระ เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ทรงวินิจฉัยเรื่องราวในภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภายในพระที่นั่งทรงผนวช และได้จัดแบ่งกลุ่มเหตุการณ์ต่าง ๆ ออกเป็น 20 ห้องภาพ และได้ตั้งชื่อภาพทั้งหมดด้วย¹³

ภาพนาฏยศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่าง ๆ ภายในพระที่นั่งทรงผนวชมีจำนวน 2 ห้องภาพ คือ ห้องภาพที่ 9 ภิรมย์ปรางปรา (ผนังทิศตะวันออก) กับห้องภาพที่ 11 พระบารมีไพบุลย์ (ผนังทิศใต้) มีรายละเอียดดังนี้

ห้องภาพที่ 9 ภิรมย์ปรางปรา (ผนังทิศตะวันออก) (ภาพที่ 23) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สถาปนาตัดแปลงแก้ไขพระที่นั่งต่าง ๆ ในพระบรมมหาราชวังเมื่อเสร็จแล้วโปรดให้มีพระราชพิธีเฉลิมฉลองเป็นงานใหญ่ ภาพตอนบนเป็นภาพพระที่นั่งองค์ใหม่ ภาพตอนล่างเป็นภาพมหรสพและการละเล่นในพระราชพิธี เช่น โขนชักรอก ละครนอก เป็นต้น จะได้กล่าวโดยละเอียดดังนี้

โขนชักรอก (ภาพที่ 23) ตอนหนุมานหักคอช้างเอราวัณของพระอินทร์ แสดงภายในโรงโขนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่และสูง มีเสาสูงค้ำถึงหลังคาเป็นระยะ ๆ ทางด้านแปคือด้านหน้าและด้านหลังของโรง หลังคาทรงจั่วมีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ ด้านข้างของโรงมีผนังปิดและผนังด้านขวามีประตูเข้าออก ด้านแปของโรงโขนเปิด เพดานใต้หลังคาทำรูปก้อนเมฆมีตัวแสดงแต่งกายอย่างเทวดาลอยทำทำยงศร มีรูปช้างเอราวัณลอยอยู่กลางอากาศ เหนือศีรษะช้างเอราวัณมีพระอินทร์นั่งอยู่ หัตถ์ขวายกศรขึ้น ช้างหลังพระอินทร์มีเทวดานั่งอยู่ตอนท้ายของช้างเอราวัณ มือขวายกกระบองขึ้น ตรงวงของช้างเอราวัณมีหนุมานเกาะอยู่ ถัดไปเบื้องหน้าของช้างเอราวัณ มีเทวดาสององค์ลอย ทั้งพระอินทร์ ช้างเอราวัณ หนุมาน และเทวดาลอยโดยมีสายชักรอกและสายรั้งตัว ส่วนที่พื้นโรงจะเห็นพระลักษมณ์ประทับอยู่บนราชรถ ซึ่งล้อมรอบด้วยพลลิง ขุนลิงจำนวนมากอยู่ท่าทางขุดมนุ่่นววย แหงนหน้ามองขึ้นไปที่ช้างเอราวัณ นอกจากนี้มีผู้แสดงเป็นยักษ์อยู่ริมด้านขวาของโรง ถัดจากพื้นโรงโขนด้านแปมีรั้วเตี้ย ๆ กันประชาชนผู้ชมโขนชักรอกทั้งสองด้าน

ละคร (ภาพที่ 23) แสดงอยู่ทางด้านหน้าของโรงโขน โรงละครมีลักษณะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วมีช่อฟ้าใบระกา ด้านแปของโรงละครคือด้านหน้าและด้านหลังเปิด มีเสาสูงค้ำถึงหลังคาเป็นระยะ ๆ ด้านสกัดของโรงละครคือด้านข้างมีผนังปิด ทางซ้ายของด้านข้างโรงละครมีประตูมองเห็นภายใน ซึ่งมีตัวละครหญิงสวมเครื่องประดับศีรษะรัดเกล้าหนึ่งคน ส่วนด้านข้างทางขวาภายในโรงละครตอนบนเขียนเป็นห้องฟ้าและก้อนเมฆ ถัดลงมาเป็นขอบฉากที่ไม่มี

¹³ รายงานการสำรวจจิตรกรรมฝาผนัง พระที่นั่งทรงผนวช วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม (ม.ป.ท.: คณะสำรวจจิตรกรรมฝาผนัง กลุ่มงานอนุรักษ์ศิลปกรรม กรมศิลปากร, 2527), หน้า 9.

ลวดลาย เกือบริมฉากมีประตูซึ่งมีผ้า幔แหวกเปิดตรงกลาง ด้านหน้าฉากมีตัวละครสวมเครื่องแต่งกายตัวละครสวมชฎานั่งห้อยขาซ้ายอยู่บนตั่ง มองดูตัวละครอีกคนหนึ่งซึ่งอยู่เบื้องหน้า ตัวละครคนนี้สวมเครื่องแต่งกาย ตัวละครสวมกระบังหน้า นั่งคุกเข่าเฉียงตัวจากตัวละครคนแรก ทางซ้ายด้านหลังของโรงละครมีนักดนตรีนั่งอยู่หลังตะโพน สองฟากด้านแปงของโรงละครมีประชาชนนั่งชมละครอยู่บนพื้นภายในโรงละคร ด้านสกัดทางด้านซ้ายของโรงละครมีหญิงหนึ่งคน แต่งกายสวมเสื้อและนุ่งผ้าถุงนั่งอยู่บนแคร่ในท่าแขนขวาเท้าแขนและมือซ้ายพาดจับคันแขนขวา บนแคร่เบื้องหน้าหญิงผู้นี้มีสิ่งของวางอยู่คล้ายจานหลายใบ

ภายนอกโรงละครทางด้านซ้าย มีการเล่นต่าง ๆ ได้แก่ ไล่ตวด รำแพน หกคะเมน ไม้สูง จะได้กล่าวรายละเอียดดังนี้

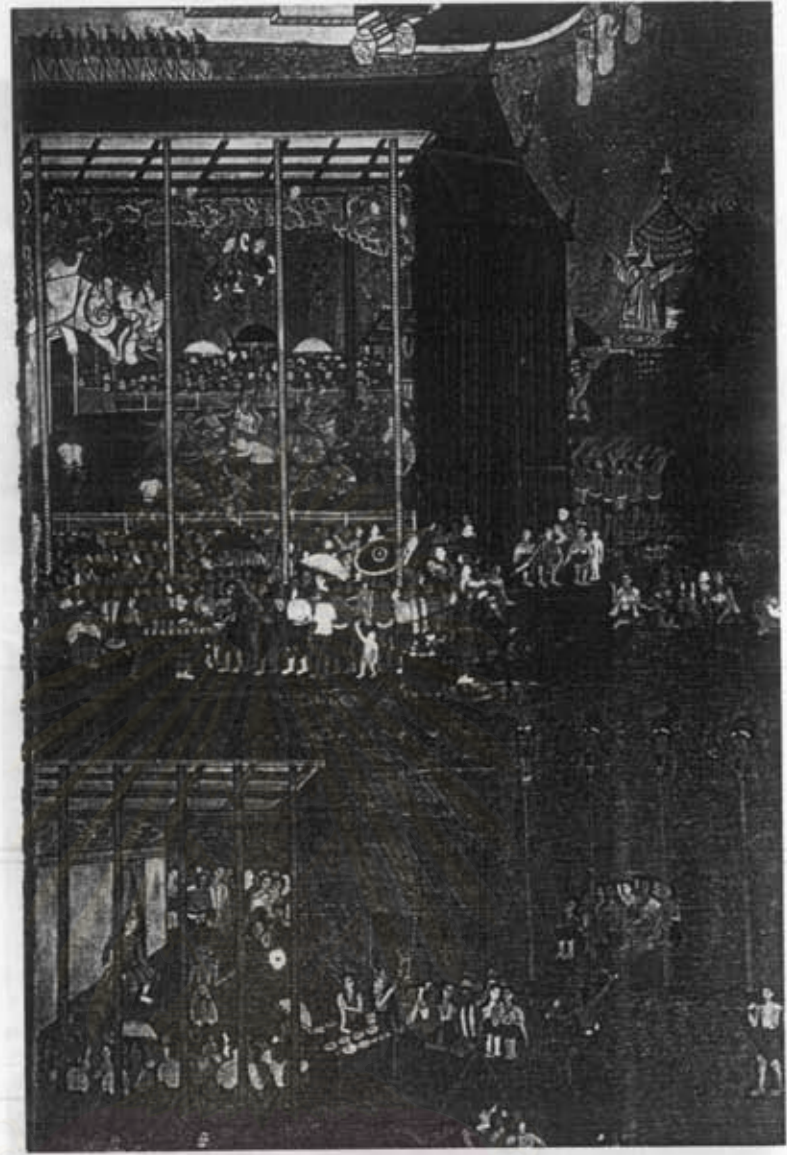
ไล่ตวดรำแพน (ภาพที่ 23) แสดงอยู่ทางด้านซ้ายของโรงละคร นักแสดงชายไม่สวมเสื้อนุ่งโจงกระเบนผูกผ้าคาดเอว ทำท่าก้าวเดินไล่ตวดที่ผูกชิงระหว่างเสาไม้ที่ผูกขัดกันตรงปลายส่วนบนของเสาสูงสองคัน เสาสูงสองคันปักลงบนดินทั้งด้านซ้ายและด้านขวา แขนทั้งสองยกขึ้นมือถือหางนกยูงเหนือศีรษะ ตรงปลายเสาด้านล่างทั้งด้านซ้ายและด้านขวา มีประชาชนคนดูชมการละเล่นชุดนี้

ห้องภาพที่ 11 พระบารมีไพบุตย์ (ผนังทิศใต้) (ภาพที่ 24) ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงได้ช้างเผือกมาประดับพระบารมี 1 เชือก จึงโปรดให้มีพระราชพิธีสมโภช ตั้งโรงพิธีที่สนามชัย ในพระราชพิธีนี้มีมหรสพต่าง ๆ เช่น โขนนั่งราว ละครนอก เป็นต้น

โขนนั่งราว (ภาพที่ 24) แสดงภายในโรงโขนสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกพื้นสูง ด้านซ้ายเกือบทั้งหมด และด้านหลังของโรงโขนมีผนังปิด ด้านข้างของโรงมีหน้าต่าง ซึ่งมองเห็นนักดนตรีไม่สวมเสื้อนุ่งโจงกระเบน นั่งอยู่หลังกลองทัด ส่วนด้านหน้าโรงโขนเปิดเห็นผู้แสดงเป็นหนุมาน ทำท่าไต่ราว เบื้องหน้าของโรงโขนมีประชาชนยืนชมเป็นจำนวนมาก

ละครนอก (ภาพที่ 24) แสดงภายในโรงสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกพื้นสูง ลักษณะโรงละครหลังคาทรงจั่วมีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ หลังคาทางด้านหน้ามีกันสาดกันยื่นออกมา ด้านหน้าด้านหลังและด้านข้างของโรงละครเปิดไม่มีผนังกัน กลางโรงมีตัวละครสวมเครื่องแต่งกาย ตัวละครสวมชฎาร่ายรำทำท่าขี้ม้า โดยเท้าขวาวางแตะหลังผู้แสดงเป็นม้า ซึ่งแต่งกายสวมศีรษะรูปม้า และนุ่งผ้าโจงกระเบนลายตารางอยู่ด้านหน้าของตัวละครคนแรก ถัดไปทางขวาด้านหน้ามีกลุ่มผู้ชายหลายคนนั่งอยู่ ผู้ชายเหล่านี้ไม่สวมเสื้อนุ่งผ้าโจงกระเบนไม่มีลวดลาย รอบโรงละครเบื้องล่างมีประชาชนจำนวนมากชมทั้งนั่งและยืน

ภาพที่ 23 โขนจักรอก (ทางด้านซ้ายตอนบนของภาพ) ละครนอก (ทางด้านซ้ายตอนล่างของภาพ) การละเล่นไม้สูง หกคะเมน ใต้ถุนครัวแพน (ทางด้านขวาตอนล่างของภาพ) คอนกรีตประปราย (ห้องภาพที่ 9 หน้าทิศตะวันออก) ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งทรงผนวช วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง	โขนจักรอกมีตัวละครหนุมาน พระลักษมณ์ พระอินทร์ เทวดา เสนาบดี และพลลิง ละครนอกมีตัวละครสองคน
เครื่องแต่งกาย	โขนจักรอก หนุมานแต่งเครื่องแต่งตัวลิง พระลักษมณ์ พระอินทร์ เทวดา แต่งเครื่องแต่งตัวพระ ศิระสวามชฎา พลลิงแต่งกายอย่างเขนลิง ละครนอก ตัวละครคนแรกแต่งเครื่องแต่งตัวพระ ศิระสวามชฎา ตัวละครคนที่สองแต่งเครื่องแต่งตัวพระ ศิระสวามกระบังหน้าอย่างพราหมณ์
เรื่องที่แสดง	โขนจักรอก รามเกียรติ์ ตอนหนุมานหักอกช้างเอราวัณ ละครนอกเข้าใจว่าเป็นเรื่องพระลักษมณ์วงศ์
เครื่องดนตรี	โขนจักรอก ไม้ปรำกฏ ละครนอก มีตะโพนและนักดนตรี
โอกาสการแสดง	เนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ดัดแปลงแก้ไขพระที่นั่งต่าง ๆ ภายในพระบรมมหาราชวัง เมื่อเสร็จแล้วโปรดให้มีพระราชพิธีเฉลิมฉลอง
สถานที่แสดง	โขนจักรอกแสดงภายในโรงโขน ลักษณะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้น หลังคาทรงชั่ว ด้านหน้าและด้านหลัง (ด้านแปหรือด้านยาว) เปิด มีเสาเป็นระยะ หลังคาข้างข้าง (ด้านสกัดหรือด้านสั้น) มีชายคาปีก นอกยื่นออกมา มีฝาปิด มีวาระแนงเดียวกับทางด้านหน้าและด้านหลัง ผู้ดูสามารถชมได้ทั้งสองด้าน ด้านหลังมีฉากหลังและศาลา ละครนอกแสดงภายในโรงละคร ลักษณะคล้ายโรงโขนจักรอก ขนาดเล็กกว่า รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงชั่ว ด้านหน้าและด้านหลังเปิด มีเสาค้ำหลังคาเป็นระยะ ผู้ดูสามารถชมได้ทั้งสองด้าน หลังคาข้างข้างมีชายคาปีกนอกยื่น ฝาปิดและเจาะประตู

ภาพที่-24 โยน (ทางด้านขวาตอนกลางของภาพ) ละครนอก (ตรงกลางตอนล่างของภาพ) ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งทรง
ผนวช วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง	โยน ตัวละครคือหนุมาน ละครนอก ผู้แสดงตัวพระคือพระรอด และผู้แสดงเป็นม้า
เครื่องแต่งกาย	โยน หนุมานแต่งเครื่องตัวทอง สวมศีรษะรูปหนุมาน ละครนอก พระรอดเสน แต่งอินเครื่องตัวพระ ผู้แสดงเป็นม้าไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบนลายตาราง สวมศีรษะรูปหัวม้า
เรื่องที่แสดง	โยน แสดงเรื่องรามเกียรติ์ ละครนอกเข้าใจว่าคือพระรอดเสน
เครื่องดนตรี	โยน มีนักดนตรีตีกลองหัดคู่ ละครนอก มีนักดนตรีตีกลองหัด
โอกาสการแสดง	เนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้ช้างเผือกมาประดับพระบารมีหนึ่ง เชือก จึงโปรดให้มีพระราชพิธีสมโภช ตั้งโรงพิธีที่สนามซ้อ
สถานที่แสดง	โยน แสดงภายในโรงโยน ลักษณะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่ว ด้านหน้าเปิด ด้านหลังและด้าน ข้างเกือบทั้งหมดปิด มีหลังคาปีกนกยื่นเป็นห้อง เจาะหน้าต่างให้นักดนตรีบรรเลง ละครนอก แสดงภายในโรงละคร รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่ว มีหลังคาปีกนกยื่นออกมา หลังคาทางด้าน หน้ามีกันสาดยื่น ด้านหน้าและด้านข้างเปิดด้วยเสา

5. วัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร

วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ในเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

ประวัติโดยสังเขป

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างใน พ.ศ. 2396 เพื่อเฉลิมพระเกียรติและอุทิศพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี พระบรมราชเทวี

ภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่าง ๆ บนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภายในพระวิหารวัดโสมนัสวิหาร มีภาพจิตรกรรมฝาผนังระหว่างช่องหน้าต่างเรื่องอิเหนา มีภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธี จำนวน 1 ภาพ คือ ตอนอิเหนาอภิเษกสมรสอยู่บนผนังที่ 19 ด้านสกัดตรงข้ามกับพระประธาน

ภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนอิเหนาอภิเษกสมรส¹⁴ อิเหนาได้ครองเมืองกูริน จึงได้จัดพระราชพิธีอภิเษกอิเหนา

รายละเอียดในภาพ (ภาพที่ 25) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการอภิเษกอิเหนา มีปราสาทห้าชั้นพร้อมซ่อฟ้าใบระกา กลางปราสาทด้านบนมีฉัตรประดับและมีลายเขียนคล้ายคชาหรือสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ขนาดอยู่ด้านข้างฉัตร ภายในปราสาท ส่วนกลางมีพานบายศรีห้าชั้น ด้านขวาขององค์บายศรีเป็นตัวละครลักษณะแต่งกายขึ้นเครื่องตัวนางแบบเปลือยอกนั่งพับเพียบทางขวาพนมมืออยู่ห้าคน ส่วนทางซ้ายขององค์บายศรีตัวละครแต่งกายลักษณะขึ้นเครื่องตัวพระ แขนยาวนั่งพับเพียบพนมมือทั้งสองคนเช่นกัน ถัดลงมาด้านล่างโดยมีลักษณะเป็นฐานองค์ปราสาท มีแท่นวางเครื่องบูชาคล้ายพานพุ่มดอกไม้สองพาน ระหว่างพานมีเทียนตั้งอยู่เป็นระยะ ด้านหน้าแท่นวางเครื่องบูชามีคนนั่งพนมมือหมอบอยู่ด้านหน้าสี่คน แต่งกายในลักษณะคล้ายพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีคือ ผมมวยไว้ท้ายทอย สวมเสื้อแขนยาว มีผ้าสไบและนุ่งโจงกระเบน ถัดออกมาจากกลุ่มพราหมณ์เป็นตัวละครแต่งกายลักษณะขึ้นเครื่องพระและขึ้นเครื่องนางคละกัน ยากต่อการตีความ เนื่องจากบางส่วนของภาพสีได้หลุดออกไป ตัวละครที่แต่งกายขึ้นเครื่องพระแขนยาว บางส่วนนั่งพนมมือไว้เข้าหาองค์บายศรี บางส่วนนั่งในลักษณะท้าวแขนเข้าหากันคล้ายกำลังเจรจากัน ถัดลงจากชั้นฐานของพราหมณ์ทำพิธี เป็นชั้นของพวกตัวละครที่แต่งกายคล้ายพวกขุนนาง ข้าราชการ

¹⁴ น.ธ ปากน้ำ, วัดโสมนัสวิหาร (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2538), หน้า 95.

ภาพที่ 25 โขน ละคร (ด้านขวาตอนบนของภาพ) หุ่นทวง จีว (ด้านซ้ายตอนบนของภาพ) ตอนอิเหนาอภิเษกสมรส จิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหาร วัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

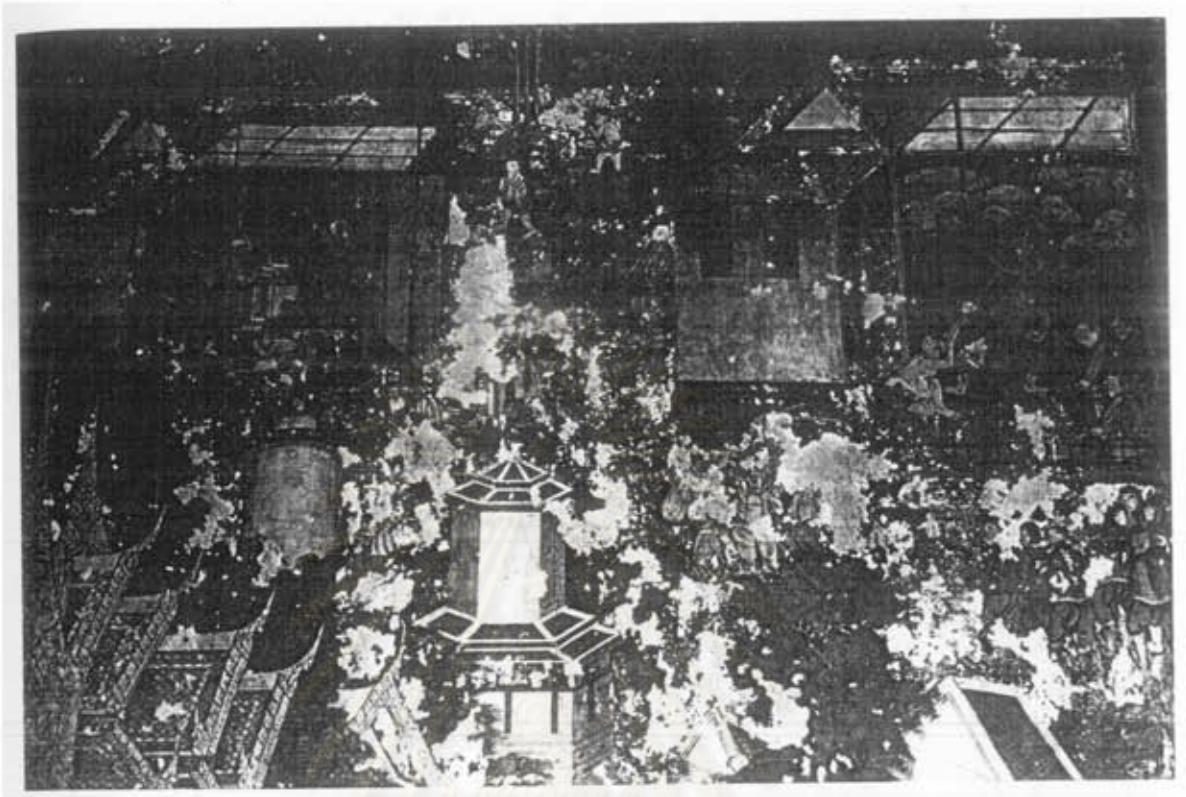
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แต่งกายในลักษณะสวมเสื้อแขนยาว นุ่งผ้าโจงกระเบน มีผ้าคาดเอว บางส่วนไว้ผมทรงหลักแจว บางส่วนมีผ้าโพกศีรษะ หรือสวมหมวก นั่งหมอบไหว้เข้าหาองค์นายศรี ซึ่งข้าราชการบริพารนี้ภาพ บางส่วนก็ชำรุดตามกาลเวลาเช่นกัน ถัดจากที่นั่งของเสนา ขุนนาง ก็มีระเบียบล้อมรอบปราสาท ในลักษณะหักย่อมุม ลักษณะมุมของฐานปราสาทดังกล่าวสันนิษฐานว่า เป็นปราสาทฐานย่อมุมไม้ ลิปสอง ช่วงระเบียบยังแบ่งช่องประตูลักษณะบานประตูพับเปิดปิดได้ ทางประตูระเบียบด้านซ้าย ขององค์ปราสาทมีวงปีที่พาทย์พร้อมผู้บรรเลงประกอบพระราชพิธี ซึ่งในภาพปรากฏเครื่องดนตรีที่ ประกอบด้วย ตะโพน ฉิ่งวง ระนาดเอก กลองทัด สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นวงดนตรีปีที่พาทย์ เครื่องห้า ด้วยลักษณะเครื่องดนตรีดังกล่าว แต่ไม่ปรากฏถึงที่ใช้ตีประกอบจังหวะแต่อย่างใด ส่วน การแต่งกายของผู้บรรเลงดนตรี แต่งกายสวมเสื้อแขนยาว นุ่งโจงกระเบน บ้างก็มีผ้าโพกศีรษะ บาง ส่วนภาพไม่ชัดเจน และทางประตูระเบียบด้านขวาขององค์ปราสาท มีวงเครื่องสาย พร้อมผู้บรรเลง ประกอบพระราชพิธีเช่นกัน ซึ่งในภาพมีเครื่องดนตรีคล้ายกระจับปี่ ซอสามสาย ซออู้หรือซอด้วง ฉิ่งวง ซึ่งสันนิษฐานจากลักษณะเครื่องดนตรีที่ปรากฏน่าจะเป็นการบรรเลงดนตรีวงเครื่องสาย แต่กระนั้นองค์ประกอบหรือรายละเอียดของภาพไม่ชัดเจน เนื่องจากสีได้หลุดออกไปบางส่วน

ในการพระราชพิธีนี้มีมหรสพสมโภชตามราชประเพณีดังรายละเอียดที่ปรากฏใน ภาพตอนบนทางซ้ายของภาพ เป็นการแสดงหุ่นหลวง การแสดงจิว ส่วนทางบนขวาของภาพ เป็น การแสดงละครนอก การแสดงโขน ดังจะได้กล่าวรายละเอียดดังนี้

1. โขน (ภาพที่ 26) แสดงในโรงยกพื้น หลังคาโรงทรงจั่วมีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ และประตูเข้า-ออกของตัวละครอยู่ทางด้านขวาของโรง ด้านหน้าของโรงมีรั้วระแนงเตี้ย ๆ กัน ฉากมีลักษณะเป็นภาพวาดรูปท้องฟ้าและก้อนเมฆ ตัวละครที่ปรากฏบนภาพสันนิษฐานจาก ลักษณะการแต่งกายขึ้นเครื่องตัวยักษ์และผู้แสดงสวมหัวโขนซึ่งมีลักษณะคล้ายกับตัวสัตว์ทาสูร ด้านขวาของตัวสัตว์ทาสูรมีผู้แสดงนั่งถือกลด แต่งกายไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ส่วนด้านซ้ายของ ตัวสัตว์ทาสูร มีผู้แสดงแต่งกายคล้ายขุนนาง สวมหมวก นั่งคุกเข่าสามคน หันหน้าเข้าหาตัวสัตว์ทาสูร ลักษณะการแสดงจากภาพ จึงน่าจะเป็นการแสดงโขนตอนสัตว์ทาสูรตรวจพล เนื่องจากลักษณะท่า ของตัวสัตว์ทาสูรที่ถืออาวุธคล้ายศรด้วยมือขวา มือซ้ายกันข้อศอก หน้าหันมองทางขุนนางหรือพล ทหาร (ซึ่งตีความได้ว่า สัตว์ทาสูร กำลังถามความเรียบร้อยของพลทหารก่อนการออกรบ แต่กระนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า พลทหารหรือขุนนางที่ปรากฏในภาพมีลักษณะเป็นมนุษย์มิใช่ยักษ์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจินตนาการของผู้สร้างสรรคภาพ หรือการตีความภาพจิตรกรรมของแต่ละคน)

2. ละคร (ภาพที่ 26) แสดงในโรงละครยกพื้น หลังคาโรงทรงจั่วมีช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ ลักษณะคล้ายกับโรงแสดงโขน แต่ไม่ปรากฏประตูเข้า-ออกของตัวละครทั้งสองด้าน บริเวณด้านหน้าของโรงละครมีผู้ชมยืนชมอยู่ทางด้านซ้ายของเวทีพอประมาณ ไม่สามารถระบุได้แน่ชัดเนื่องจากภาพบางส่วนชำรุด

- ภาพที่ 26 โจน (ทางด้านขวาของภาพ) ละคร (ทางด้านซ้ายของภาพ) คอนอิเหนาอภิเษกสมรส จิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหาร วัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร
- ผู้แสดง โจนมีตัวละคร คือ สัทธาสุร คนกางกลด และพลทหารสามคน ละครมีผู้แสดงตัวละครหนึ่งคน คนกางกลด และผู้ชายนั่งพนมมือหมอบ
- เครื่องแต่งกาย โจน สัทธาสุร แต่งกายเครื่องแต่งตัวอัศวิน สวมศีรษะหัวโจน มงกุฎยอดจีบ คนกางกลดไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน พลทหาร ส่วนบนสวมเสื้อ ส่วนล่างไม่ทราบ สวมหมวกพับยอดแหลม ละคร ผู้แสดงตัวละครแต่งอินเครื่อง คนกางกลดไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ศีรษะโพกค้ำ ผู้ชายนั่งพนมมือหมอบ แต่งกายอย่างเดียวกับคนกางกลด
- เรื่องที่แสดง โจน เรื่องรามเกียรติ์ คอนอิเหนาสุรควงพล ละครไม่ทราบเรื่อง คอนครวจพล
- เครื่องดนตรี โน้ปรางภู
- โอกาสการแสดง อิเหนาอภิเษกสมรส
- สถานที่แสดง โจน แสดงภายในโรงโจน มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่ว หลังคาด้านหน้าและด้านข้างมีชายคาปีกนกยื่นออกมา หลังคาปีกนกด้านหน้าสามารถคลักขึ้นข้างบนได้โดยมีเสาค้ำ หลังคาปีกนกด้านข้างมีฝาปิดเป็นห้องและเจาะหน้าต่างและมีประตูเข้าออกสำหรับผู้แสดง ละครแสดงภายในโรงละคร มีลักษณะคล้ายโรงโจน เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่ว หลังคาด้านหน้าและด้านข้างมีชายคาปีกนกยื่นออกมา หลังคาปีกนกด้านหน้าสามารถคลักขึ้นข้างบนได้โดยมีเสาค้ำ หลังคาปีกนกด้านข้างมีฝาปิดเป็นห้องและมีประตูเข้าออก

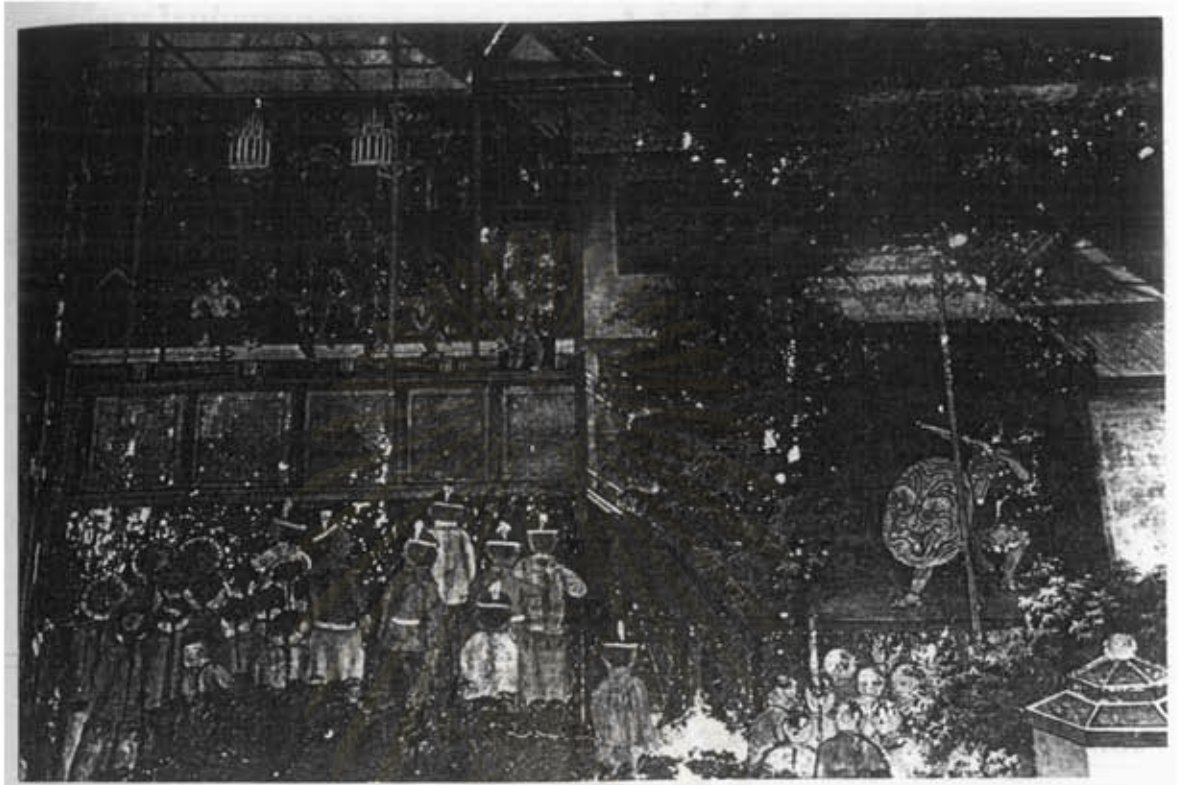

ฉากของโรงมโหรีลักษณะเป็นภาพวาดคล้ายศาลา หลังคาสองชั้นอยู่ระหว่างกลางของฉาก ริมด้านซ้ายของศาลาวาดเป็นก้อนหินหรือต้นไม้รอบด้าน บริเวณมุมด้านขวาของโรงมโหรีตัวละครแต่งกายขึ้นเครื่องตัวพระ แขนยาว ยืนรำ (ในลักษณะท่าสวดสูงกลางอัมพร) ถัดไปทางด้านขวาของตัวพระนั้น มีผู้แสดงแต่งกายนุ่งโจงกระเบน เปลือยอก มีผ้าคาดศีรษะ ยืนถือกลด และบริเวณกลางเวทีนั้นมีผู้แสดงนั่งพนมมือหมอบเฝ้า ในลักษณะการแต่งกายนุ่งโจงกระเบน มีผ้าคาดเอว เปลือยอก มีผ้าโพกศีรษะ (จากลักษณะองค์ประกอบของภาพจึงสันนิษฐานได้ว่า เป็นภาพการแสดงละครนอกในช่วงตอนที่พระมหากษัตริย์เดินทางหรือกำลังตรัสถามรู่ระกับข้าราชการบริพาร ซึ่งขึ้นอยู่กับการศึกษาตีความหมายในภาพจิตรกรรมดังกล่าว)

3. หุ่นหลวง (ภาพที่ 27) แสดงในโรงยกพื้น หลังคาโรงทรงจั่วมีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ ซึ่งโรงหุ่นหลวงนี้อยู่มุมบนด้านซ้ายของภาพ บริเวณด้านหน้าโรงหุ่นนั้นมีแผงกั้นด้านล่างเพื่อมิให้ผู้ชมเห็นมือผู้เชิด ด้านหน้าโรงหุ่นมีผู้ชมแต่งกายคล้ายชาวจีน สวมหมวก ไร่ผมเปีย บางคนไม่สวมหมวกแต่รวบผมเปียไว้ด้านหลัง บางส่วนสวมหมวกติดขนนก ซึ่งคนดูจากภาพล้วนแต่สวมเสื้อแขนยาว และนุ่งกางเกงขายาว

ในส่วนของการแสดงหุ่นหลวงนั้น ฉากของโรงเป็นภาพวาดในลักษณะด้านบนเป็นภาคสวรรค์ มีปราสาทสององค์ อยู่บริเวณกลางฉากล้อมรอบด้วยเมฆ ส่วนด้านล่างของปราสาทวาดเป็นภาพภูเขา มีต้นไม้แซมอยู่เป็นระยะ ในลักษณะของป่าเขา มุมฉากทางด้านซ้ายของโรงมีช่องเข้าออกของตัวละคร จากภาพมีลักษณะเป็นรูปหุ่นขึ้นเครื่องตัวพระ แขนยาว มือซ้ายถือศร มือขวาหักข้อมือถือลูกศร ยืนอยู่ตรงช่องเข้าออกตัวละคร ด้านหลังของหุ่นตัวพระนั้นมีกลดยื่นออกมาจากด้านในของฉาก ไม่ปรากฏตัวผู้ถือกลด คล้ายกับผู้เชิดกำลังจะเชิดหุ่นออกมาจากจอ ถัดมาจากหุ่นตัวพระ ทางซ้ายมือ มีหุ่นลักษณะคล้ายพลึงสามตัว ถือธงพาดบ่าซ้ายยื่นหันข้างให้ผู้ชม ด้านล่างของตัวหุ่นมีแกนหรือแท่นสำหรับเชิด ซึ่งเชื่อมติดระหว่างขาของตัวหุ่น ถัดจากตัวหุ่นพลึงทั้งสามตัว มาทางซ้ายเป็นหุ่นลักษณะคล้ายตัวหนูมาน อยู่ในท่าก้มมือทั้งสองออกข้างลำตัวยื่นหันลำตัวเข้าหาผู้ชมหันหน้าไปทางซ้ายมือของผู้ชม ด้านล่างกลางลำตัวของหุ่นตัวหนูมานนี้มีแกนหรือแท่นสำหรับเชิด

ซึ่งองค์ประกอบของภาพที่ปรากฏดังกล่าวสันนิษฐานได้ว่า เป็นภาพการแสดงหุ่นหลวง เรื่อง รามเกียรติ์ ตอนใดตอนหนึ่ง เนื่องจากปรากฏภาพตัวหนูมาน พลึงถือธง และตัวพระราม จึงน่าจะเป็นการแสดงในลักษณะการเคลื่อนพลหรือกองทัพของพระราม ซึ่งขึ้นอยู่กับการศึกษาตีความหมายในภาพจิตรกรรม ดังกล่าว

- ภาพที่ 27 หุ่นหลวง (ทางด้านซ้ายตอนบนของภาพ) จี๊ว (ทางด้านขวาตอนล่างของภาพ) ตอน อิเหนาอภิเษกสมรส จิตรกรรมฝาผนัง
ภายในพระวิหาร วัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร
- ผู้แสดง หุ่นหลวง มีหุ่นรูปพระราม หนุมาน และพลลิง จี๊ว มีผู้แสดงชายหนึ่งคน
- เครื่องแต่งกาย หุ่นรูปพระรามแต่งอินเครื่องอย่างตัวพระ หุ่นรูปหนุมานแต่งตัวอย่างลิง ศิระรูปหนุมาน พลลิง
แต่งกายเป็นลิง จี๊ว ผู้แสดงศิระโทกผ้าสวมเสื้อแขนยาวแค้ซ้อคอกลมอก นุ่งกางเกงขาววแค้เข้า
ผูกผ้าคาดเอว สวมรองเท้าสาน
- เรื่องที่แสดง หุ่นหลวง เรื่องรามเกียรติ์ จี๊ว ไม่ทราบเรื่อง
- เครื่องดนตรี ไม่ปรากฏ
- โอกาสการแสดง อิเหนาอภิเษกสมรส
- สถานที่แสดง หุ่นหลวงแสดงภายในโรงหุ่น มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่ว หลังคาด้านหน้าและ
ด้านข้างมีชายคาปีกนก หลังคาชายคาปีกนกด้านหน้าหลังขึ้นข้างบนได้โดยมีเสาตัว ด้านหน้ามีแฉก
กันสำหรับเชิดหุ่น ฉากด้านหลังมีประตูเข้าออก จี๊วแสดงภายในโรงจี๊ว มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม
ผืนผ้าขนาดเล็ก หลังคาทรงจั่ว หลังคาด้านหน้าและด้านข้างมีชายคาปีกนกยื่นออกมา หลังคาชายคา
ปีกนกด้านหน้าสามารถหลังขึ้นด้านบนได้โดยมีเสาตัว โรงยกพื้นสูง

4. จีว (ภาพที่ 27) แสดงในโรงที่ยกพื้น มีหลังคาหน้าจั่ว ซ่อฟ้าใบระกา โรงจีวนี้อยู่ถัดจากโรงหุ่นหลวงมาทางมุมขวาของภาพ ฉากในโรงจีวนั้นเป็นภาพวาดซึ่งไม่สามารถระบายละเอียดได้แน่ชัด สันนิษฐานจากลายที่ปรากฏคล้ายกับลายต้นไม้หรือจะเป็นแกงจีน แต่กระนั้นก็ขึ้นอยู่กับการศึกษาความหมายเช่นกัน ส่วนด้านหน้าของโรงจีวนั้นมีผู้ชม (เห็นเพียงครึ่งตัว) แต่งกายในลักษณะสวมเสื้อแขนยาว ไร้ผมเปียรวบไว้ด้านหลัง บางคนไร้ผมแกละ (เนื่องจากภาพจิตรกรรมฝาผนังชำรุดอาจทำให้การตีความคลาดเคลื่อนได้)

ผู้แสดงบนโรงละครแต่งกายลักษณะสวมเสื้อแขนสามส่วน นุ่งกางเกงขายาวคลุมหัวเข่า มีผ้าคาดเอว ผ้าโพกศีรษะและสวมรองเท้า มือซ้ายถืออาวุธลักษณะคล้ายมีด ยกขึ้นป้องในระดับศีรษะ ส่วนมือขวาถือไม้เขียนลายรูปหน้าสิงห์ในรูปทรงกลม

ลักษณะภาพดังกล่าวสันนิษฐานจากองค์ประกอบรายละเอียดของภาพได้ว่าเป็นการแสดงจีว ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับการศึกษาความหมายในภาพจิตรกรรมฝาผนังดังกล่าว

6. วัดราชสิทธิารามราชวรวิหาร

วัดราชสิทธิาราม เป็นพระอารามชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ในแขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ประวัติโดยสังเขป

วัดนี้เป็นวัดโบราณมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่ปรากฏผู้สร้าง เดิมชื่อวัดพลับ (อยู่ทางด้านตะวันตกของวัดปัจจุบัน)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสร้างวัดขึ้นใหม่ในที่ซึ่งอยู่ติดกัน แล้วโปรดเกล้าฯ ให้รวมวัดพลับเดิมเข้าไว้ในเขตวัดที่ทรงสร้างใหม่ แต่ยังคงเรียกกันว่า วัดพลับ

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งวัด และทรงเพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างใหม่ เมื่อปฏิสังขรณ์เสร็จทั้งวัดแล้วโปรดให้มีการฉลองพร้อม ๆ กับวัดราชโอรสาราม แล้วพระราชทานนามวัดว่า วัดราชสิทธิาราม

นอกจากนี้ยังมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ในรัชกาลต่อมาอีกหลายรัชกาล ขอกล่าวถึงประวัติเพียงแค่นี้

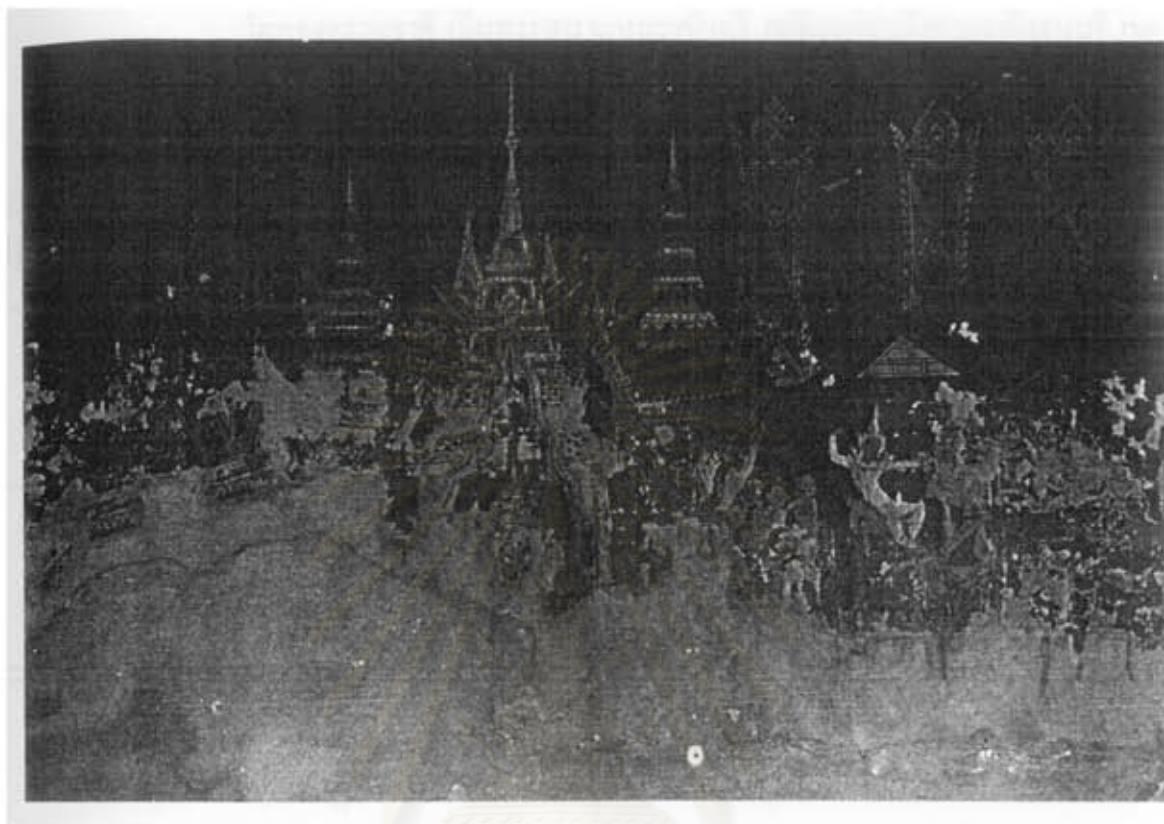

ภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่าง ๆ บนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภายในพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม มีภาพจิตรกรรมฝาผนังระหว่างช่องหน้าต่าง เรื่องพุทธประวัติและเวศสันดรชาดก สำหรับเรื่องพุทธประวัติมีภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีจำนวน 1 ภาพ เป็นตอนถวายพระเพลิง¹⁵ และแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ภาพจิตรกรรมตอนนี้อยู่บนผนังหุ้มกลองด้านตรงข้ามพระประธาน ภาพนี้เป็นตอนที่ 4 อยู่มุมขวาบนซึ่งแสดงร่วมกับตอนอื่น คือ ตอนโทมพราหมณ์แบ่งพระบรมธาตุแก่บรรดาภคินรีจากนครต่าง ๆ กับตอนที่ท้าวมหาพรหมกับเหล่าเทวดาพากันมาเฝ้าพระพุทธเจ้าหลังจากที่ได้ตรัสรู้ธรรม และอารณาให้แสดงธรรมโปรดสัตว์

ภาพจิตรกรรมที่เป็นตอนถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ (ภาพที่ 28) เขียนเป็นรูปเมรุมาศยอดมณฑลอยู่ทางซ้ายของภาพ ภายในมีพระโกศประดิษฐานอยู่ตรงกลาง หลังเมรุมาศเป็นอาคารทรงยอดปราสาท หลังอาคารทรงยอดปราสาทมีฉัตรห้าชั้นสองคัน หลังฉัตรมีระथाตามคันทางด้านขวาภาพตอนนี้อยู่เบื้องหน้าระथाมีโรงละครหรือทิม ลักษณะโรงละครหลังคามุงจากมีหน้าจั่วเป็นลายปะกน ไม่มีการกั้นฝาผนัง ภายในโรงละครมีผู้แสดงแต่งกายขึ้นเครื่องอย่างตัวพระสวมมงกุฎทำท่ารำ ยกเท้าซ้ายวางอยู่บนหลังของผู้แสดงเป็นม้า ซึ่งอยู่เบื้องล่างด้านหน้าของตัวพระ ผู้แสดงเป็นตัวม้าแต่งกายท่อนล่างนุ่งโจงกระเบน ท่อนบนไม่สวมเสื้อ ศีรษะสวมหัวรูปหัวม้าทำท่าก้มตัวรำอย่างท่าม้า เบื้องหลังผู้แสดงตัวพระมีผู้แสดงตัวนางแต่งกายท่อนบนห่มสไบสองชาย ท่อนล่างสวมผ้าถุง ส่วนศีรษะสวมรัดเกล้าเปลว ทำท่ารำ ทางด้านซ้ายของโรงละครภายนอกโรงละครมีนักดนตรีไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ผูกผ้าคาดเอว นั่งบรรเลงเครื่องดนตรีสองแถว แถวหน้านักดนตรีคนแรกที่นั่งใกล้โรงละครทำท่าตีกลอง นักดนตรีคนที่สองนั่งถัดนักดนตรีคนแรกไปทางซ้ายทำท่าตีระนาด แถวที่สองนักดนตรีไม่สามารถมองว่าบรรเลงเครื่องดนตรีอะไรเนื่องจากภาพจิตรกรรมฝาผนังชำรุด

¹⁵ วรรณิกา ณ สงขลา, จิตรกรรมไทยประเพณีชุดที่ 001 เล่มที่ 5 จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 (กรุงเทพฯ : ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมติดที่ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2537), หน้า 52. ใน ม.ล. สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, วัดราชสิทธิาราม (กรุงเทพฯ : สำนักเมืองโบราณ, 2525), หน้า 16 กล่าวว่า อาจเป็นตอนถวายพระเพลิงพุทธบิดา.

ภาพที่ 28 ละครนอก (ด้านขวาของภาพ) ในพุทธประวัติคอนวาทพระเพลิงพระพุทธรีระ (ห้องที่ 13) จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง ผู้แสดงสามคน คือ ตัวพระ ตัวนาง และม้า

เครื่องแต่งกาย ตัวพระแต่งอินเครื่องตัวพระ ตัวนางตีระสวมรัดเกล้าเปลว ห่มสไบสองชายหรือห่มสะพัก นุ่งผ้า นุ่ง ม้าไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ตีระสวมหัวรูปม้า

เรื่องที่แสดง เข้าใจว่าเป็นเรื่องพระรถเสน

เครื่องดนตรี มีนักดนตรีบรรเลงตีกลองและตีระนาด

โอกาสการแสดง คอนวาทพระเพลิงพระพุทธรีระ

สถานที่แสดง แสดงภายในโรงละคร นอกบริเวณเขตพระราชพิธี หน้าที่ท่า ลักษณะโรงละครรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นสูง ด้านหน้าและด้านข้างเปิด ผู้แสดงแสดงส่วนหน้า (ด้านสกัดหรือด้านสั้น) ของโรง นักดนตรีนั่งบรรเลงด้านข้างทางซ้ายของโรงและด้านหลังของโรง

7. วัดทองธรรมชาติ

วัดทองธรรมชาติ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรี เขต คลองสาน กรุงเทพมหานคร

ประวัติโดยสังเขป

วัดนี้เป็นวัดโบราณไม่ปรากฏว่าสร้างมาแต่ครั้งใดและใครเป็นผู้สร้าง เรียกกันว่า วัดทองบน คู่กับวัดทองล่าง คือ วัดทองนพคุณที่อยู่ถัดไป วัดทรุดโทรมลงตามกาลเวลา จนกระทั่ง ถึงสมัยรัชกาลที่ 2 พระองค์เจ้ากุ หรือเรียกกันว่า เจ้าครอกวัดโพธิ์ เป็นพระขนิษฐาภคินีในพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระศรัทธาปฏิสังขรณ์วัดนี้ขึ้นใหม่ทั้งวัด พอสร้างพระ วิหารเสร็จและลงมือต่อฐานพระอุโบสถ การก่อสร้างก็จะชะงักลง

ครั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงทราบว่าวัดนี้ บูรณะแล้วยังค้างอยู่ จึงโปรดให้สมเด็จพระ กรมพระยาเดชาดิศรเป็นแม่กองสร้างวัดที่ค้างอยู่ให้เสร็จ ลื่น แล้วจัดการฉลองและทรงรับเป็นพระอารามหลวง

ภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่าง ๆ บนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติ เป็นเรื่องพุทธประวัติ มี ภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีจำนวน 2 ภาพ อยู่ทางด้านขวาพระประธาน ภาพแรกเป็น ภาพห้องที่ 11 ตอนปรีณิพพาน หรือ ตอนถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ภาพที่สองเป็นภาพห้องที่ 12 ตอนประดิษฐานพระธาตุที่พระจุฬามณีหรือตอนสมโภชพระบรมธาตุ

ห้องภาพที่ 11 ด้านขวาของพระประธาน (ภาพที่ 29) เป็นตอนปรีณิพพาน หรือ ตอนถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ มีนาฏศิลป์สมโภชพระราชพิธีภายนอกปริมณฑล ได้แก่ หุ่นละคร การละเล่นไต่ลวดรำแพน ไม้สูง หกคะเมน เขี้ยวบปลายมิด นาฏศิลป์เหล่านี้มีรายละเอียด ดังนี้

1. หุ่น (ภาพที่ 30) แสดงภายในโรงหุ่น เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นสูง หลังคามี ช่อฟ้า หลังคาด้านหน้ามีเสาค้ำสามเสา ทางขวาด้านหน้าของโรงหุ่นวาดภาพฉากพลับพลา ทางซ้าย ด้านหน้าของโรงหุ่นวาดภาพปราสาทยอด ตรงกลางของด้านหน้ามีแผงกั้นบังคนเข็ด ด้านหลังมี ฉากวาดภาพวิมานตั้งอยู่บนภูเขา ริมโรงทางด้านซ้ายมีเพิงนั่งร้านสำหรับตั้งเครื่องดนตรี ภายในโรง หุ่นมีหุ่นตัวละครสามตัว เป็นหุ่นรูปผู้ชายหนึ่งตัว ไม้สวมเสื้อ นุ่งผ้าโจงกระเบน อยู่ทางด้านซ้าย

ของโรงหุ่น หุ่นรูปผู้หญิงสองตัว ตัวหนึ่งอยู่ตรงกลางของโรงหุ่น เป็นหุ่นรูปผู้หญิงสาวห่มสไบ อีกตัวหนึ่งอยู่ทางด้านขวาของโรงหุ่น เป็นผู้หญิงแก่ ห่มผ้าแบบตะเบงมาน? คนเชิดหุ่นสองคนอยู่เบื้องหลังแผงกั้นด้านหน้าของโรงหุ่น เชิดหุ่นอยู่ทางด้านขวาและตรงกลางของโรงหุ่น ด้านหน้าของโรงหุ่นมีประชาชนคนดูจำนวนมากชื่นชม มีทั้งผู้หญิง ผู้ชาย และเด็ก

2. ตะครนอก? (ภาพที่ 31) แสดงภายในโรงละคร เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นสูง หลังคาทรงจั้วลดชั้น หลังคาด้านหน้ามีหลังคาปีกนกยื่นออกมาเล็กน้อย ด้านหน้าและด้านข้างเปิด พื้นโรงตรงกลางของโรงละครยกขึ้นสูงกว่าพื้นด้านซ้ายและขวา ภายในโรงละครมีผู้แสดงเด็กชายหนึ่งคน แต่งกายไว้ผมจุกปักปิ่น ไม่สวมเสื้อ สวมเครื่องประดับกรองคอ สังกวาล พาหุรัด ประวะหล้า ศิระชะสวมกระบังหน้า นุ่งโจงกระเบน ทำท่านั่งพับเพียบมือขวาแตะหัวเข่า มือซ้ายแตะสะโพก เข้าใจว่าเป็นตัวละครพระสังข์ในเรื่อง สังข์ทอง เบื้องล่างทางด้านหน้าและด้านข้างทางขวาของโรงละครมีผู้ชายหลายคน ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน นั่งหันหลังให้โรงละครโดยรอบ

ตะครนอก? (ภาพที่ 32) แสดงภายในโรงละคร เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นสูง หลังคาทรงจั้วมีซ้อฟ้าใบระกาหางหงส์ ด้านหน้าของโรงละครเปิดใช้เป็นเวที กลางโรงมีเสาสองต้นซึ่งมีราวพาดระหว่างเสาสองต้นนี้ ด้านข้างทางขวาของโรงละครมีฝักกั้นไม้ตลอดทั้งหมด มีเครื่องแต่งตัววางพาดด้านบน ด้านหลังมีผู้ชายยืนอยู่เห็นแค่ศิระชะ มุมขวาของโรงละครตั้งรูปกำแพงและปราสาทยอด ด้านหน้าตรงกลางของโรงละครตั้งรูปหลักพลก ด้านหลังของโรงละครมีฝาปิดทำเป็นฉากที่มีประตูอยู่ทางด้านขวา ภายในโรงละครมีนักแสดงชายสองคน คนแรกซึ่งอยู่ทางด้านขวาของโรงละคร แต่งกายสวมเสื้อแขนยาว นุ่งสนับเพลาและโจงกระเบน แต่งกายคล้ายทหาร ทำท่านั่งคุกเข่า แขนทั้งสองข้างยกขึ้นถือธงระดับศิระชะ นักแสดงคนที่สองแต่งกายสวมเสื้อป้ายข้างแขนยาว และนุ่งกางเกงแต่งกายอย่างคนจีน ทำท่านั่งคุกเข่า แขนทั้งสองข้างยกขึ้นถืออาวุธง้าวระดับศิระชะ

3. การละเล่นต่าง ๆ (ภาพที่ 33) แสดงกลางแจ้งด้านหลังของปริมณฑลพระราชพิธีและด้านหลังของโรงละคร การละเล่นประกอบด้วย

ไต่ลวดรำแพน ผู้แสดงชายไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ทำท่าก้าวเดินไต่ไปบนลวดที่ผูกอยู่ระหว่างเสาสองต้น แขนทั้งสองข้างยกขึ้นและมีมือถือหางนกยูง

ไม้สูง ผู้แสดงชายคาดมงคุดที่หน้าผาก ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ทำท่ายืนย่อขาบนแป้นยอดไม้สูง แขนทำท่าร้ายรำ

ภาพที่ 29 หุ่นหลวง (ด้านหน้าของภาพ) ตะกรนอก (ด้านหน้าทางซ้ายของภาพ ตะกรนอก (ตอนกลางทางซ้ายของภาพ) ได้ลวดราว
 แทน ไม้สูง หกคะเมน เหยียบปลายมิด (ด้านหลังของภาพ) ในพระพุทธรูปประวัติ ตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูป
 จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 30 หุ่น ในพุทธประวัติ คอนววยพระเพลิงพระพุทธรีระ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติ เขต
คลองสาน กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง	หุ่นสามตัว หุ่นรูปผู้ชายหนึ่งตัว หุ่นรูปผู้หญิงสองตัว คนเชิดหุ่นสองคน
เครื่องแต่งกาย	หุ่นผู้ชายไม่สวมเสื้อ หุ่นผู้หญิงตัวหนึ่งห่มคล้ายตะเบงมาน หุ่นผู้หญิงอีกตัวหนึ่งห่มสไบ
เรื่องที่แสดง	ไม้ทراب
เครื่องดนตรี	นักคนตรีตีกลองทัดหนึ่งคู่ และนักคนตรีตีตะโพน
โอกาสการแสดง	คอนววยพระเพลิงพระพุทธรีระ
สถานที่แสดง	หุ่นแสดงภายในโรงหุ่นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นสูงเหนือศีรษะคนดู มีหลังคาคล้ายทำด้วยผ้า มีเสาทำ ด้านหน้าตรงกลางมีแผงกั้นสำหรับเชิดหุ่น ส่วนข้างทางด้านหน้ามีฉากรูปทับทิมและปราสาท ฉากด้านหลังวาดเป็นวิมานตั้งอยู่บนภูเขา ทางซ้ายของด้านข้าง โรงหุ่นมีเตียงนั่งร้านสำหรับนักคนตรี บรรเลงเครื่องดนตรี

- ภาพที่ 31 ละครนอก? ในพุทธประวัติคอนถาวพระเพลิงพระพุทธรวิระ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาลี เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
- ผู้แสดง เด็กผู้ชายหนึ่งคน
- เครื่องแต่งกาย สีระไว้ผมจุกปักปิ่น สวมกระบังหน้า ไม่สวมเสื้อ สวมเครื่องประดับกรองศอ สังกวาล พาทูร์ดี กำไลแขน นุ่งโจงกระเบน
- เรื่องที่แสดง เข้าใจว่าเป็นเรื่องสังข์ทอง
- เครื่องดนตรี ไม่ปรากฏ
- โอกาสการแสดง คอนถาวพระเพลิงพระพุทธรวิระ
- สถานที่แสดง ภายในโรงละครรูปสี่เหลี่ยม หลังศาลคชัน หลังคาด้านหน้ามีชานคาบิกนกอื่นออกมาเล็กน้อย โรงยกพื้นสูง ระดับพื้นต่างกัน พื้นตรงกลางสูงกว่าพื้นด้านข้างซ้ายขวา ด้านหน้าและด้านข้างเปิด

ภาพที่ 32 ละครนอก? ในพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูประ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดทองนพคุณ
เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง ผู้แสดงชายสองคน

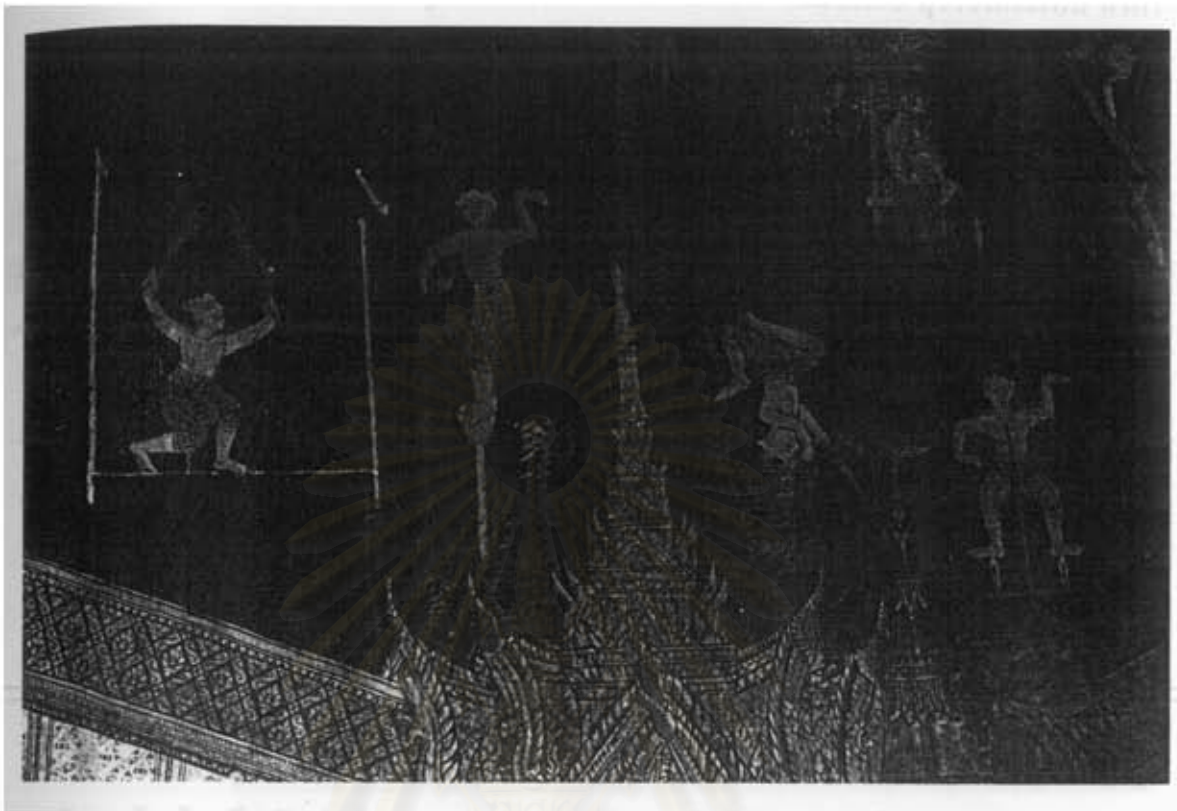
เครื่องแต่งกาย ผู้แสดงคนแรกสวมเสื้อแขนยาว นุ่งสามับเพลาและโจงกระเบน แต่งคล้ายทหาร ผู้แสดงคนที่สอง
สวมเสื้อแขนยาวป้ายข้าง นุ่งกางเกง แต่งคล้ายคนจีน

เรื่องที่แสดง โหม้ทราบ

เครื่องดนตรี โหม้ปรากฏ

โอกาสการแสดง ตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูประ

สถานที่แสดง แสดงภายในโรงลักษณะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่ว ยกพื้นสูง ปูด้วยไม้กระดาน ด้านหน้าเปิดมี
รูปปราสาทและพลับพลา กลางโรงมีเสาสองต้นและมีราวพาดกลาง ด้านหลังมีประตูเข้าออก ด้าน
ข้างปิดเปิดเหมือนที่เปลี่ยนเครื่องแต่งกายผู้แสดง

ภาพที่ 33 การละเล่นได้ลาวคร่ำแหน ไม้สูง หกคะเมน อินบนปลายมิด (เรียงจากซ้ายมาขวา) ในพุทธประวัติคอนวาทพระเพลิงพระ
พุทธศรีระ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง การละเล่นได้ลาวคร่ำแหน ไม้สูง หกคะเมน อินบนปลายมิด การละเล่นแต่ละประเภทมีผู้แสดงชาย
คนเดียว

เครื่องแต่งกาย ผู้แสดงไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน สุกผ้าคาดเอว สีระสวมมงกุฎ

เรื่องที่แสดง ไม่มีเป็นการแสดงความสามารถของผู้แสดง

เรื่องดนตรี ไม่ปรากฏ

โอกาสการแสดง คอนวาทพระเพลิงพระพุทศรีระ

สถานที่แสดง แสดงกลางแจ้ง ภายนอกบริเวณเขตพระราชพิธี

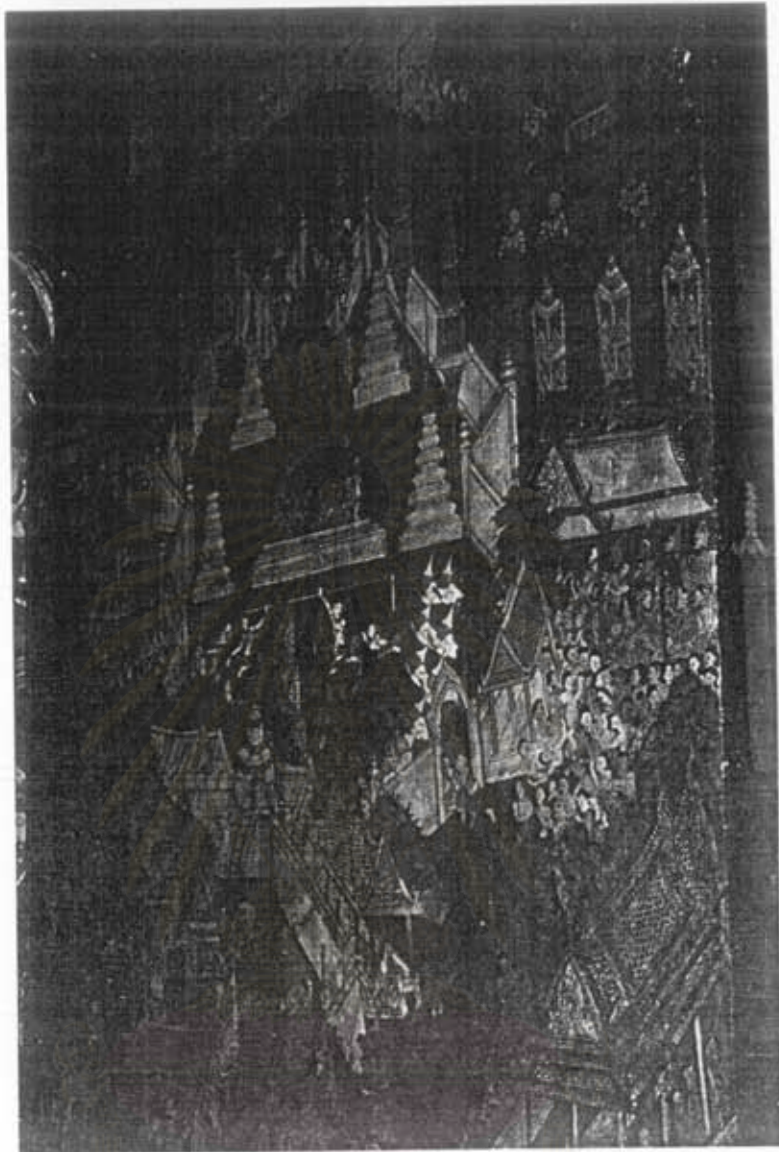

หกคะเมน ผู้แสดงชายคาดมวงกลที่หน้าผาก ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน ทำท่า
หกคะเมน วางศีรษะบนเป็นยอดไม้สูง ขาทำท่าขยับเคลื่อนไหว มือยึดจับที่จับซึ่งยื่นออกมาจาก
เป็นยอดไม้

ยืนบนปลายมิด ผู้แสดงชายคาดมวงกลที่หน้าผาก ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน
ทำท่าขึ้นวางเท้าบนปลายมิดข้างละหนึ่งเล่ม บนแกนมีมิดสองเล่มที่นักแสดงวางเท้าขึ้น ตรงกลางมี
เสาปลายผูกมิดหนึ่งเล่มสูงระดับคางนักแสดง แขนสองข้างของนักแสดงทำท่าร้ายรำ

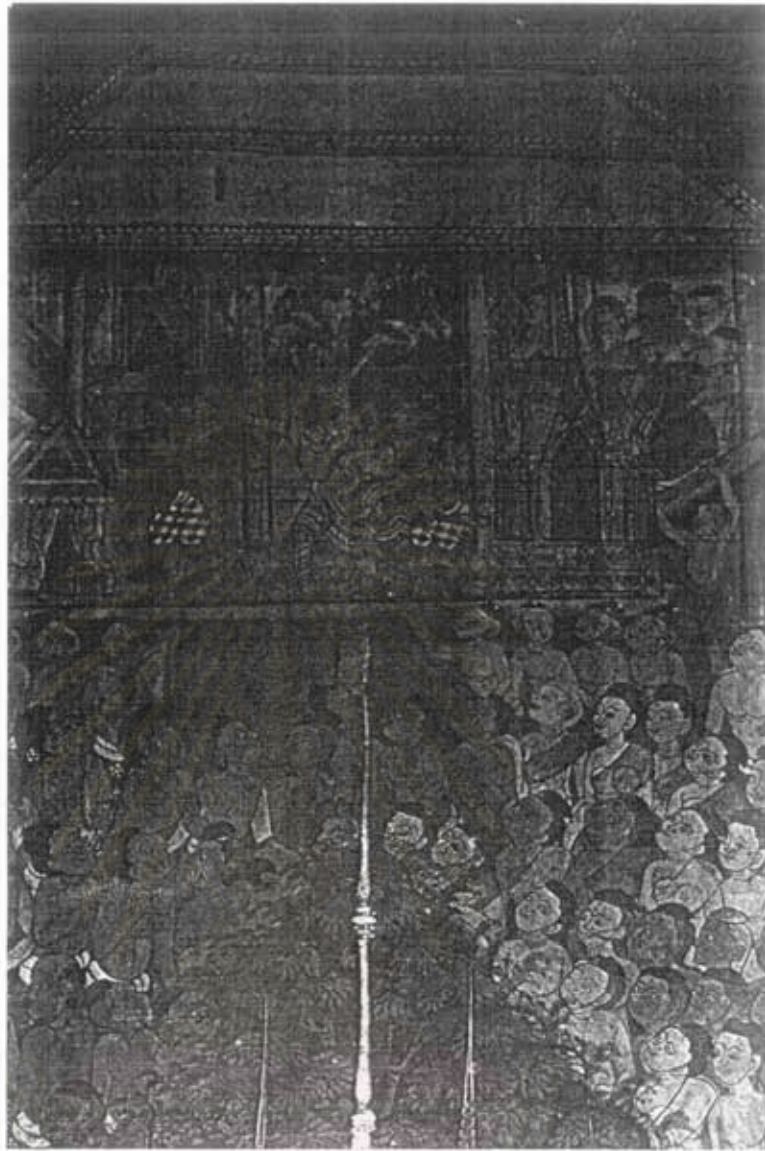
ห้องภาพที่ 12 ด้านขวาของพระประธาน (ภาพที่ 34) เป็นตอนประดิษฐานพระ
ธาตุที่จุฬามณีหรือดอนสมโภชพระบรมธาตุ มีนาฏยศิลป์สมโภชพระราชพิธีภายนอกปริมณฑล ได้
แก่ โขน ละคร นาฏยศิลป์เหล่านี้มีรายละเอียด ดังนี้

1. โขน (ภาพที่ 35) แสดงภายในโรงโขนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วลดชั้น
มีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ ด้านหน้าของโรงโขนเปิด ทางซ้ายด้านหน้าของโรงตั้งภาพปราสาทยอด
สมมติเป็นฝ่ายลงกา ทางขวาด้านหน้าของโรงโขนตั้งภาพลัทธิสมมติเป็นฝ่ายลัทธิพลา กลาง
โรงมีเสาสองต้นที่มีใบไม้ผูกและมีราวพาด ด้านข้างของโรงโขนเปิดเช่นเดียวกับด้านหน้า ด้าน
หลังของโรงโขนมีฝาปิดทำเป็นฉาก วาดภาพโขดหินและต้นไม้ และทำเป็นช่องทางด้านซ้ายและ
ด้านขวา คงเป็นประตูสำหรับผู้แสดงเข้าออก ภายในโรงโขนมีผู้แสดงเป็นตัวละคร พระราม กวาง
และผู้ติดตามพระราม พระรามแต่งเครื่องแต่งตัวพระ ศีรษะสวมหัวโขนรูปหน้าพระรามสีเขียว ทำ
ท่าแผงศรไปที่กวาง ซึ่งอยู่เบื้องหน้าพระราม แต่งกายไม่สวมเสื้อ นุ่งสนับเพลาและโจงกระเบน
ลายดาหมากรุก ศีรษะสวมหัวรูปกวาง เมื่อหลังพระบาทกวางเป็นผู้ติดตามพระราม แต่งกายไม่สวม
เสื้อ นุ่งสนับเพลาและโจงกระเบนลายดาหมากรุก ในมือซ้ายถือดาบสั้น โขนที่แสดงเป็นตอน
พระรามตามกวาง ทางซ้ายด้านข้างของโรงโขน มีนักดนตรีที่ไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน นักดนตรี
คนแรกมือสองข้างถือไม้ตักลอง ทำท่าตักลอง นักดนตรีคนที่สองนั่งถัดไปทางขวา ทำท่าเป่าปี่ และ
มีชายอีกสามคนนั่งถัดจากนักดนตรีคนที่สอง คนหนึ่งหันหน้ามองดูนักดนตรีที่เป่าปี่ ส่วนอีกสอง
คนหันหน้ามองดูผู้แสดง

ภาพที่ 34 โชน (ทางด้านขวาของภาพ) ละครนอก (ทางด้านซ้ายของภาพ) คอนสมโภชพระบรมธาตุ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดทองธรรมชาติ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ภาพที่ 35 โขนรามเกียรติ์ ตอนพระรามตามกวางในพุทธประวัติตอนสมโภชพระบรมธาตุ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
- ผู้แสดง มีตัวละครคือพระราม กวาง และผู้ติดตามพระราม
- เครื่องแต่งกาย พระรามแต่งอินเครื่องตัวพระ สิริระสามหัวโขน รูปหน้าพระรามสีเขียว กวางไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบนลายตาราง สิริระสามหัวรูปกวาง ผู้ติดตามพระรามไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน
- เรื่องที่แสดง รามเกียรติ์ ตอนพระรามตามกวาง
- เครื่องดนตรี มีนักดนตรีทำทำตีกลอง และนักดนตรีเป่าขลุ่ย
- โอกาสการแสดง ตอนสมโภชพระบรมธาตุ
- สถานที่แสดง โขนแสดงภายในโรงโขนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั๊วดคชั้น ออกพื้นสูง ด้านหน้าและด้านข้างโรงเปิด ด้านหน้ามีรูปปราสาทและหลังพลาตรงมุมด้านข้าง กลางโรงมีเสาสองต้นมีใบไม้ผูกที่เสา ด้านหลังของโรงวางรูปฉากใจคหิน และมีประตูเข้าออกทางด้านซ้ายและด้านขวา

2. ละคร (ภาพที่ 36) แสดงภายในโรงโขน รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นสูง หลังคาทรงจั่ว มีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ ด้านหน้าของโรงละครเปิด กลางโรงมีเสาหนึ่งต้นที่มีใบไม้และไม้รบต่าง ๆ ผูกผ้าแดง พื้นโรงทำเป็นพื้นขัดแตะ ด้านหลังของโรงฝาปิด ถัดเข้ามาวางหัวโขนเป็นระยะ ๆ ได้แก่ พระฤๅษี พระราม พระพิราพ เป็นต้น เข้าใจว่าเป็นละครเรื่องไกรทอง มีผู้แสดงหลายคน ผู้แสดงชายซึ่งคงเป็นไกรทอง แต่งเครื่องแต่งตัวพระ ศิระสะสวมชฎา ทำท่าย่อตัวยกแขนซ้ายมือถืออาวุธคล้ายดาบสั้นหรือมีด ส่วนแขนขวาห้อยเหยียดออกมาทางด้านหน้า มือขวาถูกปากจระเข้จับ และมองผู้แสดงอีกคนหนึ่งซึ่งเข้าใจว่าเป็นชาละวัน ที่ทำท่าจับปากจระเข้ แต่งกายไม่สวมเสื้อ แต่งเครื่องแต่งตัวรูปหัวตะหางจระเข้ ด้านข้างของไกรทองมีผู้แสดงชายแต่งกายสวมเสื้อแขนยาวและกรองคอ ศิระสะไม่สวมเครื่องประดับ ทำท่าหันหน้ามายังผู้แสดงชายอีกคนหนึ่งซึ่งอยู่ด้านหลัง แต่งกายไม่สวมเสื้อแต่สวมกรองคอ นุ่งโจงกระเบน ด้านหลังของไกรทองมีผู้แสดงชายอีกคนหนึ่งหันหลังให้ไกรทอง หันหน้าเข้าหานักดนตรี แต่งกายสวมเสื้อแขนยาวและกรองคอ ทำท่ายกแขนขวาขึ้น มีผู้แสดงตัวนางอีกสามคน คงจะเป็นนางตะเภากแก้ว นางตะเภาทอง และนางวิมาลา แต่งกายห่มสไบสองชายหรือที่เรียกว่าห่มสะพัก นุ่งผ้าถุง ศิระสะสวมรัดเกล้าเปลว ทำท่าทลิกหนีและตกใจ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 36 ตะครนอกเข้าใจว่าเรื่องไกรทอง ในพุทธประวัติ คอนสโมทพระบรมธาตุ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดทองธรรมชาติ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ผู้แสดง	ตัวละครตัวพระมี ไกรทอง ชาละวัน ผู้ติดตามไกรทอง ตัวละครตัวนางมี นางตะเภาแก้ว นางตะเภาทอง นางวิมาลา
เครื่องแต่งกาย	ไกรทองแต่งอินเครื่องพระ ชาละวันไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน มีศิระและหางจระเข้ ผู้ติดตามไกรทองสวมเสื้อแขนยาว ส่วนต่างไม่ทราบ นางตะเภาแก้ว นางตะเภาทอง นางวิมาลา ห่มสไบสองชายหรือห่มสะพัก นุ่งผ้าถุง ศิระสวมรัดเกล้าปลว
เรื่องที่แสดง	เข้าใจว่าคือเรื่องไกรทอง
เครื่องดนตรี	นักดนตรีนั่งตีกลองหัดจำนวนหนึ่งคน นักดนตรีอีกสี่คนทำทำือไม่มีตีกลองแต่ไม่เห็นกลอง และมีนักดนตรีเป่าปี่หนึ่งคน
โอกาสการแสดง	คอนสโมทพระบรมธาตุ
สถานที่แสดง	แสดงภายในโรงละคร หลังคาทรงจั่วคชยันต์ ยกพื้นสูง พื้นโรงขัดตะเกะ ด้านหน้าและด้านข้างเปิด กลางโรงมีเสาตรงกลาง รอบเสานี้มีใบไม้และไม่รบผูกด้วยผ้าสีแดง ด้านหลังใกล้กับคชยันต์โรงมีศิระวางเป็นระยะ ได้แก่ พระฤๅมิ พระราม พระพิราพ เป็นต้น

8. วัดบุปผารามวรวิหาร

วัดบุปผารามวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ในแขวงวัด
กัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

ประวัติโดยสังเขป

เดิมเป็นวัดโบราณซึ่งคงสร้างมาแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา ชื่อว่า วัดคอกไม้ ไม่
ปรากฏว่าใครเป็นผู้สร้าง ครั้นในสมัยรัตนโกสินทร์รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ท่านผู้หญิงจันทร์ภรรยาเอกของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เมื่อครั้งยังเป็นเจ้าพระยาพระคลัง
ได้ทำการปฏิสังขรณ์ เนื่องจากเป็นวัดที่อยู่ใกล้บ้านท่าน ต่อมาสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เมื่อครั้งยังเป็นจมื่นไวยวรรณและจมื่นราชามาตย์ดำเนินการปฏิสังขรณ์
วัดคอกไม้ แล้วกราบทูลขอคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไป
ครองวัด แล้วถวายเป็นพระอารามหลวง ในการบูรณะปฏิสังขรณ์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงช่วยในการบูรณะพระอุโบสถด้วย แล้วพระราชทานเปลี่ยนนามจากวัดคอกไม้เป็น วัด
บุปผาราม นอกจากนี้ยังมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยต่อมาอีก แต่จะบอกกล่าวประวัติวัดบุปผาราม
เพียงแค่นี้

ภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่าง ๆ บนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภายในพระอุโบสถวัดบุปผารามวรวิหาร มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเหนือขอบหน้าต่าง
ต่างตอนบน เรื่องพุทธประวัติ มีภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีจำนวน 1 ภาพ เป็นตอน
ถวายพระเพลิงพระพุทธรูป (ภาพที่ 37) อยู่บนฝาผนังด้านขวาของพระประธาน

ภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูป เป็นภาพภายในปริมณฑล
ราชวัติมีพระเมรุยอดมณฑปอยู่ตรงกลาง ภายในพระเมรุมีพระบรมโกศตั้งอยู่บนจิตกาธาน ข้าง
พระบรมโกศด้านขวามีพระภิกษุรูปหนึ่งยืนอยู่ คือ พระมหากัสสปเถระ ซึ่งเดินทางมาถวายพระ
เพลิงพระพุทธรูปภายหลัง พระภิกษุรูปอื่นเดินทางมาประชุมพร้อมแล้ว¹⁶ ข้างราชวัติทั้งสี่มุมมี
พระภิกษุหลายรูปนั่งพนมมืออยู่บนพื้นดิน ทางขวาด้านหน้าของพระเมรุ มีพระภิกษุเพียงรูปเดียว

¹⁶ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ปฐมสมโพธิกถา (กรุงเทพฯ :
กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2530) (รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
ภูมิพลอดุลยเดช จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติในมหามงคลวันพระบรมราชสมภพครบ 200 ปี พระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว), หน้า 251-255.

ยื่นหันหน้าไปทางพระบรมโกศ ทำท่าพนมมือคือพระอนันท์ ภายนอกปริมณฑลราชวัติทางด้านหน้าพระเมรุ มีพระภิกษุสามรูปนั่งหันหน้าไปทางพระบรมโกศ ส่วนทางขวาด้านหน้าของราชวัติ มีเทพยดากับมัลลตักษตรีย์ทั้งหลายจำนวนสี่คน นั่งพนมมือข้างนั่งเท้าแขนข้างสักการะบูชาพระศรีธรรมราชวัติทางด้านหลังมีคันทันองคิไพพเยียมาคห้าชั้นยอดฉัตรสี่ชั้น

ทางขวาด้านหลังของพระเมรุใกล้กับราชวัติ มีโรงมหรสพโขน ลักษณะโรงยกพื้นสูง มีหลังคา ด้านหน้าและด้านข้างเปิด ส่วนด้านหลังปิดทำเป็นฉากวาดภาพโขนหินและต้นไม้ ด้านหน้าของโรงมเสาศามต้นยึดหลังคา ยอดเสาศามต้นมีธงแดงปัก พื้นโรงทางด้านซ้ายของโรงมีผู้แสดงแต่งกายเครื่องละครอย่างหนุมาน ส่วนผู้แสดงหญิงแต่งเครื่องละครอย่างตัวนาง เข้าใจว่าเป็นนางวาริน หนุมานนั่งห้อยขาข้างขวานั่งเคียงข้างนางวารินบนเตียง เบื้องล่างทางด้านหน้าของโรงมีประชาชนคนดูจำนวนมาก

ทางซ้ายด้านหน้าของพระเมรุ มีโรงหุ่น ลักษณะโรงยกพื้นสูง มีหลังคาแบนราบ ด้านหน้าและด้านข้างของโรงหุ่นเปิดตอนบน ส่วนล่างปิดทำเป็นแผงกันบังไม่ให้เห็นคนเชิด ด้านหลังของโรงหุ่นปิด ที่เสาตีมุมของโรงหุ่นยอดเสาปักธงแดง ภายในโรงหุ่นมีหุ่นตัวละครสองตัว เป็นหุ่นรูปผู้ชายหนึ่งตัว แต่งกายเครื่องแต่งตัวพระ สวมชฎา และหุ่นรูปตัวนางแต่งกายเครื่องแต่งตัวนาง สวมชฎา มีคนเชิดหุ่นสองคนอยู่ทางด้านขวาและตรงกลางเบื้องหลังแผงกันด้านหน้าของโรงหุ่น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ภาพที่ 37 ภาพการแสดงโขน (ตรงกลางภาพ) หุ่นหลวง (ด้านขวาตอนล่างของภาพ) ในพุทธประวัติ ตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูป พระอิริยาฎถะ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบูรพาภิรามารามวรวิหาร เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
- ผู้แสดง โขน ผู้แสดงมีตัวละครหนุมานและนางวารี หุ่นหลวง มีหุ่นรูปผู้ชายและหุ่นรูปผู้หญิง
- เครื่องแต่งกาย โขน หนุมานแต่งเครื่องแต่งตัวถึง สวมศีรษะรูปหนุมาน นางวารีแต่งเครื่องแต่งตัวนาง หุ่นหลวง หุ่นรูปผู้ชายแต่งเครื่องแต่งตัวพระ หุ่นรูปผู้หญิงแต่งเครื่องแต่งตัวนาง
- เรื่องที่แสดง โขน แสดงเรื่องรามเกียรติ์ ตอนหนุมานโถมนางวารี หุ่นหลวงไม่ทราบเรื่อง
- เครื่องดนตรี ไม่ปรากฏ
- โอกาสการแสดง ตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูป
- สถานที่แสดง โขนแสดงภายในโรงโขน ลักษณะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นสูงเหนือศีรษะคนดู มีหลังคาแบน ปีกงแดงที่เสา ด้านหน้าและด้านข้างเปิด ด้านหลังทำฉากภาพ ใจคิดและต้นไม้ หุ่นหลวงแสดงภายในโรงหุ่น ลักษณะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นสูง หลังคาแบน ปีกงแดงที่เสา ด้านหน้าและด้านข้างเปิดคอนบน คอนล่างปิดทำเป็นแผงกันบังคนเจ็ด